

Bertsio elektronikoen honen jatorria:
<http://www.jazzfree.com/jazz9/arrain/>

Klasikoen Gordailuan:
<http://klasikoak.armiarma.com/idazlanak/L/LizardiHitzlauz.htm>

ITZ-LAUZ

Xabier Lizardi

Klasikoen Gordailuak egindako lanak oro dominio publikokoak dira, eta, Jabetasun Intelektualaren Legearen arabera jatorrizko idazlanak bestelako eskubiderik ez baleuka, nahi bezala erreproduzi daitezke.

SARRERA-GISA

Berrogei urte, aurki, ITZ-LAUZ liburuxka mamitsua lenengo aldiz argitaratua izan zana. EUSKELTZALEAK zeritzan elkarteak LIZARDI'tar XABIER il da urteburuan (1934) omenaldi ta gorasarre antzo, olerkariak itz-lauz edo prosaz egindako lanez bilduma polit bat osatu zuan, Eta sakel-iburu txukun batean argitaraturik AGIRREtar JOSEBA MIRENA-ren izen pean, onen izena goretsiaz gañera euskal kulturari irakurgai ederrenaren emaitz yoria eskeñi zion.

ITZ-LAUZ-en itzaurrea izengabe bazetorren, bidezko ta zuzen da esatea D. JOSE MARKIEGI izan zan apaiz jaun onbidetsu bezin jakintsu ta ederzaleak idatzi zuala. LIZARDI eta MARKIEGI elkarren kideko zirala errez antzemango diozute iiburua xurgatu ala.

Biok gramatikari ikasi, oso ta jakintsu ziran; biak garbizale purrukatuak. Eta esan bearra dago, agian, irakurtzeko zailtxoak. Joera au, gaur okertzat artuko dute zenbait idazle gazteek... Errezkerira makurtuak bait gaude. Au ez dago gaizki erderakada ta mordolokerian ez erori ezker. Ulerterreza izateagatik bearrezko da, bai itzezagun eta errikoiak erabil-tzea; esaera arruntenak alik eta joskera jatorrenean. Ez dezagun irakurlea, beñere alperrik aspertu ta gogaitu.

Au guzia egia da, baiñan izkuntza landu ta gaitu nai danean gauza xehe eta utsetik altxatuaz, arnas goitarrez eder jantzia eman nai zaionean, zillegi da asmamena zorrotzurik idaz-tankera goratu ta berritu nai izatea. Lan au ezin dezake, naski, edozeñek egin. Maisutza aundia bear du orretarako. Eta ori bazuten bai Lizardi eta bai Markiegi-k. LIZARDI, asko entzun, ikasi ta irakurri ondoren euskera sakon jabetzera iritxi zan. Ekiñaren ekiñez Axular, Etxepare, Mendiburu ta abar aztertu zituan. Markiegi-k, zer nolako bidetatik ibilli zan esaten digu. Ez da ahaztu bear aldi artan euskal literatura apurra arruntekerian eroria zegoala eta astinaldi aundi baten bearretan. Lizardi-k euskera «aundiki soñeko» jantzitzeko asmo

zuan gogoko. Berez «estetikoia» bait zan, Gongora-zale ta izkuntza aztertzaille aukerakoa. Onek barka arazi bear digu iñoiz zerbait illun eta zail arkitzea. Bestaldetik euskerari aberastasun berri bat eman diolako.

Aitaturiko arrazoi guziegatik ITZ-LAUZ liburua berriz argitaratzea bearrezko ta mesedegarri iruditu zaigu oraingo irakurle gazteen eskutan ipintzearren. Ez bakarrik Lizardi-ren prosa-tankera yori aberats eta apaiña nolakoa dan ezagutu ta aztertu dezaten, baizikan, baita ere ark erabillitako gaiak zeintzu izan ziran; eta zer nolako zabal eta garrantziduna izan zan aren problematika. Nun ikasi badagola ez dago ukatzerik eta orduko kezkek gaurkoak dirana, Ez dezute arkibideari begiratzea besterik: Literatura eta edermena, bide berriak... abar eta abar. Ortan gendun Lizardi mutilla! Orduan ere eztabaidan ziarduten euskerari buruz.

«EUSKERA AUNDIKI SOÑEKOZ» lanean gai ori astintzen du. Alegia; gure aundikiei biotzetan ez ezik ezañetan ere nundik itsasiko.

Euskal idazle xaloen alde jokatu zuan beti eta euskal aldizkarien bearra nun idatzi izan zezaten, Amets bezala EGUNKARIA nola agertu zitekean arakatu zuan eta bai «mustrako» ale bat agerarazi ere. Ez zuan asko uste amets ori egia bturtuko zala, naiz denbora gutxirako, zoritxarrez, 1937ko gudaldian, «EGUNA», izenez agertu, zan bostpai sei illabete iraunez. Askok ez dakite bear bada gertakari au ta ez da isilik gordezkoa. Egundaño ez dala ezer egin esaten ari diranok ken zatela burutik uste txar ori ta begira dezatela esker onez oñaze artean zutitutako leiaketa ura!

Gure Lizardi, ain gizon bena izanik, doai berezia zizun ziri ta amore lanetarako. Adar-jotzaille ta zirtolari trebea zan ETXE-BARNE BIZIA, DONAPALEU-RA YOAN-ETORRIA eta beste zenbait saioetan agertzen digunez.

Alare Euskal-Literaturaren auziari opa izan zizkion bere adimenaren puskarik ederrenak, Kezka onek eman oi zion buruausterik biziena; eta orrela azken idatzitako lana, 1933 urtean illabete il aurretik, GURE BIDEKO MUGARRIAK deritzan artikuloa izan zan. Labor bezin argi ta zuzen bere azken gogoetak iraultzen ditu. Bai ondo eskribitzeko legeak eman ere BIDE BERRIAK ERAKUTSIAZ.

Berrizale ta zarzaleen arteko eztabaidak azterturik eta iritzi guziak gogoan artuaz auzia ondo epaitu nai du. Ez du iñor bere bidetik indarrez baztertzeko asmorik. «Elerti gaietan, zionez, ez bait da biderik zuzenena norbere zale ta yoeretatik aterata ibilli araztea».

BIDE ta BIDE-ONDO atalean «Larreko» agurgarria goraiatzan du, Naiz aren iritziak iñoiz txorrotzegeiak iruditzen bazaizkio, gizon eta idazle bezela agur egiñez txapela kentzen dio.

BI MILLOIEZ ZER EGINGO EUSKERAREN ALDE diru zuri-keetan, murgiltzen da kontuak egi biurtu nairik... «Baliz-ko olak burnirik ez, orde». Gure zorigailza! orduan eta... orain! Bestela ERRI-LAN dala-koaren alde dirua banatuaz zerbait egingo genuke.

EUSKO-IKASKUNTZA-ri ta BERGARA-n egin zuan Batzarrari lan burutsu bat eskeintzen dio, Euskal-Pizkudearen gai guziak ikutuaz EUSKAL-EGUNA antzerkiari itzaurre bikain bat ipiñi zion ITZ-LAUZ berri ontan agertzen duguna.

Euskaltzaletasuna zabaltzearen eman zituan ITZALDIAK Arrasate eta Zumaian prosa eredutzat ar-ditezke. Lizardi geiago zan idazle ta olerkari izlari baño, Mintzatzera beartzen zutenean, orde, elederrezko zituak ontzen zekian.

Azkenik, erderatik gaia arturik euskeraz itzulitako puskek datoz, ontan ere maisu zala ikus dezagun.

Orain arte esandakoa naiko ta geiegi dala derizkiot Lizardi-k euskal prosa igo arazi zuan bidea erakusteko. Guziok olerkari aundizat aitortzen badugu, prosagille bezela ez zala makalagoa esango nuke. Ark itz lauz egindako lanak bai gogaiez eta bai tankeraz aintzat artzekoak ditugu. Itz neurtuz goi-mailla jo bazuan gallurrera iritxiar, itz lauz ere txairo ta apain agertzen zaigu. Egia da oraingo giroa gure Literaturan ez dala aren denborakoa. Gaurko egoerak beste jokabidea eskatzen du, bear bada euskeraren bizia zalantzan dagoalako. Bide arrunta, errez, erriko... ots! «prosaikoak» ditugu bearrezko.

Lizardi zanaren legamiak gure euskera argala gaitu ta suspertu lezake zer nai elbururako oretuaz. Azken naia agian apaldi eder ontan utzi zigun:

«Baiña nik, izkuntza larrekoa,
nai aunat noranaikoa,
Yakite egoek igoa.
Soña zaar, berri gogoa,
azal orixta, muin betirakoa»

Antonio M. Labayen

ITZAURREA

Gure gizon pizkorren euskal-sailletik natorkizu. Yasorik dituzu agian zeorrek ere, ene irakurle, ark. Zorrotz eta bizi, irriparre gazia beti ere ezpainean, izperringietan eman zizkigun idazlan begikoetarik zenbait.

Badio norbaitek bera-bidean degula guipuzkoarrok gure euskalki-gurditxo idazti-lauko yardunetan beintzat; eta, zerbait dakianak irulia izaki baipen garratz ori, begiak zabaldu, adimena pizkortu, idiak gora-bidean yarri ta akullu-eztena erabiltzea dagokigu soil-soillik. Ikas-ordu aal degu, euskera gaixoari oartuz, zabarkeri narrasaren ondoren beltz negar-garria.

Gaur orraatik eskuetan dezun idazti onek ames-bide xuxpergarririk ematen aal dezakio gipuzko-euskerari ta aundiki-soiñekoz yantzi-bearrez-ko leiaketa gorri ontan gabiltzizun xoxokumeei. Badizut nik beintzat azi-ale onen emakorrez itzaropenik asko. Ta bidez noski: belarri-belarrietan bait-ditut oraindik gaurko, onen anaitxo nagusiak —«Biotz-begietan» olerki-idaztiak alegia— yaso-txalodurundak. Gure arteko buru-yantzie-nak, ez Euzkadi-ko, Ludi zabaleko olerkari artean zer txapela kendurik ez zualakotzat etsi ziguten Lizardi. Amaika ao-goxoen miazgarri dituzu aren biotz-begien emaitz yoriak! Eusko-gogoa mamitu bait-dizu olerkiz, beldur-izpirik ez nik, euskoak eusko iraungo duaneño, ez-aztukorra ditekela baiestean; Eusko-baratzan, lore eze zimel-eziña ditekela menderen-mende idaztiño yaukala. Lendik ere aipatua gendun-idazle pizkorra ark goimaillaratu zigun, ark ezilkor-ustaiatz burua bil.

Ta, arrezkeroko olerkari-lanai oartuz, ikus nabaroki aren eragin izkutu; guziok nonbait guren izan-nai, bestek urratu-bidea arakatzeari gatzazkio oarkabean ere, Yainkoak zorionez giza-biotz-zokoan yaulki-aundiminazi eragikorrek aginduz.

Azi emakor begiku au ere ba. Are emakorrago, olerkari edo diralako yainkozko gantzu bereziz igurtzitako giza-gurenen gogai-aria naiz idazke-
ra ez bait-ditezke oroen ikasbide ta yarraigarri eman. Au bai. Sumatu zenezake noizik beinka olerkari-arnasa goitarra, gauza xee utsei eder-yantzia emanez; badituzu agian aiek ainbat giarreko olerki-gai narokak ere, baña yaulkiaren piztugarri dituzu, ez esanaiaeren gerri.

Ta, bearrezko ez ote, esakera lauan ere? Ala, igatuitzez, asmamen biotz-begien atea lau giltzez itxi ondoren, bidezabal-ertzetako makal txu-xenak bailiran, xut, mee, oillargabeko oillo-lerro, yosi-bearrak ote gaituzu

itzok esangaia nabarmen larri ez danean? Ez. Atsegiñik asko demaio gogo eder-minbera orori beingo goxoki usteezak.

Ala ere, ez nazu, argitara-gaiak aukera-bearrez, olerkigogai atzetik ibilli, leen yaso-ez apurrez olerki-idaztiaren geigarri bat egiteko asmoz. Badu an, nik uste, olerkariak naiko non murgildu ta non ikasi. Ua olerkari-entzat bezain, bedi au idazti lauezkoeztat ikustegi berdingabe.

Tkiki, sakelerakoa, nai izan zizun Lizardik ua; orrelakoxea eskeintzen dizut nik ere au, nora-nai eraman aal dezazun.

* * *

Leen-ukaldiz, azeriari maats-aleak eldu-ez bezela, eskuracziña baderitzaizu onen mamia, ez dezazula arren zokora; oartu bai, Lizardi bera ez zela betidanik... Lizardi; ta ez zitekela gero ere, idazle-leen-urrats baldar-rak eman-bearraren nekeagatik, luma-paperak bertan bera utzi izan balitu betiko.

Zer pozaldi ematen aal nizuke, irakurle, ikasketa-aroko ingurraztitik aren leen-idazlanetatik zenbait emen aldatzeaz! Yakiñik zaude zu agian *esan* idatzi bear dala ta *ez ezan*; ba, zure pozgarri, badakuskezu an onela idatzita bein baiño sarriago. Bai erdal-kutsuak eman-esakera bat eta bi ere. Neke-bide ua ibillia dezu beraz gaurko Lizardi itzalgarria; ta ez da ortaz zer lotsa; mendibide-lokatzak abarka zakarrez gaindu ondoren yatzetxe-atarira elduki, Ludiko apaiñenen aurrean, orok ederretsi-bearreko zaldun-
oski garbi dirdaitsuz yantzia agertu bait-zaitzu gizona.

Lizardi-ren euskal-ikasketarik aurrena *ekiña* izan ote zalakoan nago-kizu. Igi-almena ibilliaz erakusten bait-da egokien, euskaltzale bezain las-ter zendun euskal-idazle saiatu aspertezin ere. Ez izan noski egi-beldur ta bai osoki gizon, euskalegiaren argia barnean izetu zizunetz gero, egiaren ondorenik ondarrrena ere egi-ta bide zuzen beraz-zitekela oartuz, egin-aal giñoan yo zizun yo bekoki zabalez bide ortan gora. Ez dugu au ikas-kizun zokoragarri gaurko pizkunde-egun auetan ere amaika euskaltzale zabar erdal-yariok. Giar gaitezen giar, ta gizon bizardun euskera-lantze-arloan, ez gantz koipe-uts.

Aro ontakorik, esana dizut, ezer gutxi dezu yaso-aal emaitz eldurik, gero aztertu ta mamiagotu-olerkiren bat ezik; naiko lan bait-zizun giza-gaixo erdal-kutsuak euskera aaztu maite-berriaren biurri ezigaitzak menderatu eziñez.

Ekiña ekin, Axular ta Etxepare irakurtze ta zeatz aztertzeari eman zion aldi. Itz, esaldi, yoskera... an dituzu oro arretaz yasorik, ez errazbidez

buru aztukor-altzoan, arkatza erne ta errukigabe erabiliz, idazti-zokondo ta lerroazpietan piloturik baizik. Ta badioakigu... Lizarditzen gure gizona.

Ala bearez, desagun Yainkoak ala naita, gora-bide neketsu zail aren biurune batean, yaun zorr, buruyantzi, aldatz aiek are goragoako aspaldidanik ibillia, sortu zitzaion lagun: «Orixe». Berak dio ederki. oi duan mintzo-ari legunez, oraindik oraiñagoko idazlan batean:

«Ni izan ez banintza, oraindik argitara gabe zegoan» Lizardiren liburu txoragarri ori. Egia esan, ni izan ez banintza Yainkoak besteren bat sortuko zun; baña ni izan naizelako ez al daukat pozbiderik? «Etxeak bear ta bideak ekarri», dio esan zarrak. Arentzat ontan ni ekarri nindun...»

Ontan ori bai bide-da Lizardi-ren olerki-liburua argitaratzerik baiño zabaltxeago. Alkar ezagutu aurretik ere bazizun Lizardik, ikasi-naiak eraginda, «Orixe» ren idazlanetarik, Atsular-Etxepare-en idaztiak bezela, oar yasogarri ederrez ertzaturik. Gero, leen-ikustaldiz egin bait-ziran beinbetiko elkar-bearreko lagun min, eguneroko yarduncan, solas-bide naasian, elkar-idazki bidez..., aren buruyazten onen edergaillu-ixuria noraiño-koa izan denik ez bide da erraz mugatzen. Baña ez iñork uka bederen, bidezko ere bidezko duala «Orixe»k, bestek ez ainbatean, Lizardi-tzazko pozbide ori; au izan bait-zizun zirikatzaile, elerti-ederti gaietazko aren illunaldi ezyakiñetan argi-emaille, erditze guzietako aur-yasotzaile ta epailari zuzen. Ots, onen eskuetan eldu zitzaigun «Urte-giroak» naiz «Erdi-bearra»ren idazle emaitz guria. Badio ortaz ere euskerak zorrik aski.

* * *

Ta goazen idazlanetara. Euskera aundiki-soiñekoz yantzi-bearra izaki nonbait bere ikur, ez zizun lanbide ortan asti aundirik galdu. Yo itzazu batera olerkiok, emengo idazlanok eta erdal-saillekoak ez gutxi, oartu bestalde gazterik ere gazterik eraman zigula gure Yainkoak, eta ikusiko noski atertugabeko ekiñean ari bear izan zizula, lantegi-arazoak utzi-tarteetan, zertxork utsenak ere ain landuki emateko. Onegatik batez ere (azkenengo yaialdideirik apurrenari ere ertzak zearo artu-bearra bait-zan) era Euskaltzaleak, Batzoki ta, euskal-bazkun ez gutxik-langille purrukatu zezaguten-arengana bait-zuten yoera erraz beren euskal-lanetarako, guk nai baño urriago ditu elerti-gai utsezko idazlanak. Iru mordoxkatan banatu bide-ditezke oro: elerti utsezkoak, eztabaidakoak, eta apurrak deitu ditzakegun lenego bietan sartu-ezak.

Idazti xumea egitekoz, oro ezin argitaratuz, asi nintzaizun aukeranaican. Bai laster erorbide labaiñik begiz yo ere: eztabaidakoak asko izaki,

ta zaurigañeko mintz berria mee agian oraindio, itzul-iraulirik naiko egiña naukazu nere burutxo ontan iñor ez mintze-aal bidea asmatubearrez. Arkitua al-nizuke guzien oniritzizkoa.

Zer dezu emen ikasgarririk? Irakurriaren irakurritz itsatsiko baitzaizu oarkabean onik asko, neonek ere egiten aal ditut nere motzean zenbait oartxo neke-aringarri al ba litz. Leenengo, auxe beintzat: aspergabe ekiten. Gero, oar bederen ez dezula Lizardi gogaiak etorri-ala yaulkitze-zale, baizik buruz eio, aztertu ta bae xecan igaziak bakarrik dutekela arengandik mundura agertze-baimen.

Ta, nekearen igesi, sarri yo oi bait-degu idazle geralakook gogaiok (euskeraz gutxi erabiliak batez ere) ez beren, baizik aien senideen mintzo-soiñekoz yaztearen zabar-bide lotsagarri, yaso dezagun ikaskizun au ere; ez bait-degu euskera txiro-etxeko azken-ume, anai nagusiago guzien praka igatuak erabilli-bearra. Billa dezaigun gogai bakoitzari bere mintzo-soiñekoa, ta egin berria bereziki ta alik apaiñen yaioberri naiz (gure zabarrrez) oraindik biloizik ditezken gogai yaulkigarriai. Ba al du ortik euskerak aberasbiderik.

Gogai-ta mintzo miatze ortaz alde, labur-nai ere badezu Lizardi, esaldiari itz alperrak iñausi-zale alegia, edota bi-iru itz alkar-ari zorrotzez biltze-zale. Baletorke iñoiz emendik, egia esan, iluntasun apurririk edo adimena ziritubear nekegarririk; baña itzok eraz, euskal-belarri-arauz yostekoan, txalogarri zait eta yarraigarri neri beintzat, amaika izkera yantzik berentzat nai luteken mami-mamiko aberastan yator bait-du au gure euskerak. Bestalde, geigikeri bildur-mildurra kitatzen aal dezu ortikako yaulkiardi zorrotz, bizi, ertsatuz.

Irakur-arian yaso-oar ugarietatik auexek bederen aldatu ditzazizudan esanaren eutsigarri. *Igazkotu-kutsu* dio *zarkutsu*-orde, ginbaillaz. *Nora-agiria* pasaporte. *Gero-gai* erderaz «elementos para el porvenir» esango bagenedo; *oler-zaletu-arazi...*; esaera zorrotz-adibidez, ona: *euskerak etxekotu gaitzake... senide guztiok; euskera gabetzeak arrotzu*. Ederrez oar zatzakie auei: *gure belaualdiaren muturretan eten bear badu euskaltzaleak...*; *Aberri-aldeko gogo-gudari-sailletan olerkaria beti da leen-oiñean...*; *Gogai-eltze* deitzen dio, gazi-ki buruari...

«Etxe-barne bizia» aipatu bearra dizut, Ez diteke ez lumaz, ez margo, ez argazkiz, etxe-barne-ikuskizun ori bizikiago ikus-arazi. Zein erraz ta neurritz datorkion bearminzoa. Bestalde, badezu or olerkari-aztarnik ere. Ta bat aipatu, bioaz atzetik nere aorako milixkagarrien dituzun Erdi-bearra» ta «Olermen-irakite». Gogai esangaitzak yaulkitzen ikasi aal geneza ortik.

Emen dituzu, azkenik, Euskal-Egunkari artazko, bi-iru idazlan ere, ames yori aren agerkai ederrik geldi dedin, amesa egi guri biur-garaian aren aintzagarri.

Esanak esan, ene iraurle, egunari bere neke-saria eman ondoren, artzen aal dezu idazti au, sagar maotu ao-kilimakor bezain aiduruz, ta gorputzari atsedeen eman-bearrez, yartzen-aal nasai ta astitsu. koxka bat eta koxka bi, artuala eioz ta are miazkatuz, barte-kutsu izkutu gozoa zureganatu ta zuretu dezazun arte. Auxe nizuke, geroari buruz, euskera pizte-ta edertze-aal uste-sorgarri argienik: eundaka, millaka euskal-eskuk yaso-aal bageneza aizera nork-bere iekitxoa erabiltez igatu, xaartu, koipetua.

ETXE-BARNE BIZIA

1933-ko «Kirikiño Saria» rako aukeratua.

Aspaldikoa!...: irea oraintxe jasotzea egin diat. Ez dakik nolako pozez irakurri dedan. Izan ere, sei urte elkar-ikusit gabe... Baña, oraingotan baator, ta, osoko etortzea izango al-dek!

Emaztea ta guziok onik gaudela esatea atsegin zaidak. Nere koxkorak ezagutzen ez ditukela-ta aien argazki (erreturatu) bat eskatzen didak. Ni ortan, orde, zabar-samarra nauk, era *erreturatu*z etxeon ez gatxeok orreine ornitua. Baña, dana dala, eure begiz nexka-mutikook ezagutu bitarteko, neronek egingo diat, nere eskuz, argazki..., ta, ia *zine* ere esateko natxegok: «etxe-barne bizi» bat egingo diat, erderaz *bodegón viviente* esango bagenduke bezela. Bart-arratseko ordu-erditxo bar *dibujatuko* diat, era artara alde-aldera antz-emango diok aurrak nolakoak ditudan: ots, beste non-naikoen antzekoak.

* * *

Atarian illun, ta Ieioan mingor ttuntun-otsa diranean, goxoa oi-dek etxeko sutondoa. Ala bart, gurean. Ta, etxebarrutik aur-zarata balebil, areago: ordun, adiskide, suaren garrak argiago ziruditek; dardara giarragoz ibilli zebiltzak, goia miaztu-bearka... I mutilzar gogortua ago, ta ez bide-dek azken ori sinisten. Erruki aut, gizona! E-tzak parrerik egin.

Baña, itxon orain: dagoaneko begi-aurrean diagu nere mutiko zaarrena. Bost-bat urte dizkik. Alki batera igo, egutegiari eguna kendu, ta bazetorkidak. Galderaz josiko natxiok... ea an zer jartzen duan; ea zergatik ura jartzen duan; ea zertarako jarri duan ura, ura jarri duanak; ea urren-ego eguna igandea dan, ta ea zergatik igande ta ez ostiral; ea zenbat lo egin da sartuko dan Orrilla —Maiatza-ri ala esaten ziotek orain—... Jakiña, azkenerako, zakurraren ipurdira biali bear izan diat.

Ez dek samurru. Etxean barrena an zia orain, Tolosa-ko inauterietako jo-aldi zoro aietarik bat joaz: *Tún-pa tún-pa tún, tarápatatún, tarápata túun-ta...*; eta abar: badakik zein esaten dedan. Alako zalaparta eramangarri ezpaita, berriro oju-egin bear izan ziot, ixiltzeko. Luzaroko, ez, noski.

Nondibait dabillen bitartean, ikusak bigarrena. Mutikoa, au ere. Arako muxugorri begibeltx ura dek. Begira akiok: aurpegi biribiltxoan, bi kilker diruditela zeuzkak begiak, kantari. Au, barexeagoa dek bestea baño, zalaparta gutxiagokoa. Bere buruaz jolasten bazekik, eta ez dik ori jakite makala. Arkatz aundi bat —*lapitzari* esaten ziotek arkatza— eskuan, eta aoan ere maiz, ingia (papera) lur-gañean zabal, marrezka ziarduk. (*Dibujatzen*, alegia: ik euskera berria egoskaitza dek-eta, argatik argibideok... O!, atsegin zeok umeokin, euskel-ikastolara dabiltzanez gero!...) Baña, ara: oraintxe zutitu dek gure *dibujantea*: tatartxoia izanagatik, erroen biurri-antxak era ibilkera aundizkoak alako gizon-takera parregarria ematen ziotek Tottelmotelko mintzoz, ingia eskuan dakardala, ala zio: —Aita! Dixona iratzi: anttak e baritu!...

Ori esanda, berriro bere txokora yoan dek, « dixon asto iraztera». (Idatzi, zerari... *eskribitzeari* esaten ziotek).

Baña, ontan, emen zetorrek ixilka zaarrena, biurrikeri berriaren bat asmatuta. Tiragoma eskuan dula, *dixon*-egilleari ogi-mami bildu bat kazkora irauzi nai litxioket. Bearrik, garaiz iritxi nauk, eta, kazkarreko bat emanaz or biala diat berriz ere etxean zear.

Ikusi bezela, mutiko ttentte, xurigorri, piña diat; begiak, aundi, gozo, pakezkoak dizkik: arkume otxanaren bezain... Baña itxuraz-bestez, eziñegon urduria dek. Aren aldamenen, iñor e-tzegnokek geldirik.

Baña, ixo, gazteok: oraintxe zetorrek-eta, sukalditik igesean, danetan biurriena; nexkaa, alabearrez... (*Porkuantobós* esango ukek ik). Ikusak orain atean: begiaundi, xudur-piporta, gaixto-irri zetorrek, oi-bezela, arentzako ainbat pixa-oial sortzerik ezpaitago kristau-etxeetan. Bazetorkidak, eta berrikeria luze bat egin zidak. Ik uIertu al-diok? Nik ere ez. Esperantomodua bat asmatua dik, eta arekin aritzen dek. Bereala, eldu zidak eskuko beatz: lodia, nagon alkitik *derriorrean* yaiki-arazi, ta an naramatxik zuzenezuzenean «berak dakian xoko batera»... Gozo-ontzitik azukre-koxkor bat atera ta eman izan ez banio, aundia gerta zitekekan gure etxean!... Arrapatzen nauen bakoitzeko eginbearra diat ori. Badakik, mutilletan ere, neskatxa gazteentzako bigunbera-samarra nindukan...

Azkenik, seaskan esna, guzior yardun ta ots arteon, beti parre-antza, beti yaramon-eske, beti lorde-yario, ta beti titirako *pronto*, or zegok aurtxoen; gure begi-alai, buruzuri txikia: urte-erdi doi-doi betetako gizontxoia.

* * *

Ontan, berriro zetorkiguk zaarrena, berak egindako mozorroa apergiari txistuz itsatsita, buruan ingizko ginbail aundi bat dula. Esan diat, bere txotxolo arpegi ta guzi, au etxean dagon arte pakerik ez dagola.

Ez-uste batean, or ziyoakiok baxterean «dixonak irazten» ari uana-ri. Yotzen dik besoan; beraizik, eta, yakiña, «dixon» berri egiñerdiari «antta» samurtu. Samurtu dek ertilaria ere ta asi dek karraxika, estea sabeletik xintzilika bailerion. Or naasi dituk biak, ukabilka. Alderik-alde, elkarren eskera ta elkarri eskainka egiñalean dabiltzala, yo ta ankaz gora bota ditek nexka gaxoa; ta, txikiaren seaska are iraultze-arrenean yarriz, etxe osoa bete ditek marruz, iskanbillaz ta dunbateko gaitzez.

Eskuak eta ipurdiak, elkarrekikoan, oi-duten ots berezia ere aguro asi uan, ala bear ere, ta maiz-samarka arranoak ez badu; ta nekez bederik, noizpaitean, batzu erdi-errenka ta bestetzu oso narrazka, zuzendu nizkian danak sukalderruntz.

* * *

Oeratu ziranean, orratik, gure pakea!... Yosapatzelaiean epai-ondorengo zirudiken. Aterruna ari gogo atxikita, leen-erauntsiaren oroitzetartean aundiok ere ixilik geundela, su-garren gorabear kizkurrari begiak yosita, nere buruari ala nitxion: —Ta, alaz guziaz ere, koxkor oiek beñere ez azitza nai nitek! Nere esku balego, gurasook zaartu-arren, oiei gaurkoxe *tamañan*-eutsi nai nitxiotekek...

Bazekiat: —ez esan— buruan zer ari dekan. Erode dek gogoan: ura gizonaren burutsua, ez?... Ongi ezagutzen al-aut?... Baña, iñoiz aurrik izateko yaioa baaiz, Erode gorroto-izango dek. Gogoan artu.

Agur, agur, adiskide. Beldur nauk zaartzen asia ote-naizen... Aiton-tasunaren xamurra ote-zebilkidak barruan, aldiz-aurretik?

Aurki arte. Emazteak-eta, goraintzi miñak. Bidaldi on ta osasun obe Yaunak!

1932- Yorralla-14-g.

ESPAÑA-LEGE BILTZARREA NERE BEGIPEAN ETXE-BARNE BIZIA

Etxe-barne bizia dut au ere. Gaurdañoko bigarrena. Oraintxe digart, «etxe-barne bizi» edo *bodegón viviente* diraleko oetaz, elerti-sail yolasgarria egin ditekela. Baña, au ez duk gure etxea; orrako txontxongillo oek ez dituk nere aur gaxoak. Beraz, itzalez begirzatzte aal-ziotet, itzak eta irriantxa xe-xee neurturik.

E-nintzan egundaño sartu Españako legebatzartokian. Leizaola arpe-tarrari zor diot sarbide baten yabe egiña. Yainko onak ordainduko al-dio.

Egia esan, goitik beera begiratura, areto onek ez dirudi izparringietan barrena bezain ikaragarri.. la-ia beera yoateko ere badamada ausardia.

Utsik dago oraindik. Alki gorri oetan atze-aldeak atsegin dukela deritzait. Bai begiak ere nik emendik goitik baño —irugarren lerroan bainago— ikusala zabalagorik. Arraiotan!, aulki urdiña ez ikusten noizean-bein altxata ez bada...! Yaurlariak datozkenean, ezin begi-emango diotet atzez-aurreka baizik. Azaña-ren ortzalde eder ura ikusteko irrikitzen nengoana!

Laurak Asi-garaia. Lendakari-aulki-atzean lau atemorroi, soin-ertzak urrez aski-apaindurik. Baña orra Lendakaria bera ere, dagoaneko; Besteiro yauna, alegia: soinkera neke-antx pinpirinez badator aulkira Nik, begiak ezo-dirdaika, begiratzen diot: orain zenbait urte, *Lojika*-n *silojismo* bat askatzen e-nekielarik, *sobresaliente* eman zidanez-gero, xamurbera natzaio.

Aldunak bakarka ta nekez datoz txita aseak ore-ondakiñetara bezela. Zortzi-bat-amar bildu diraneko, Royo Vilanova bizar-zuria dugu zutik, itzaren yabe Au agurearen aserrekoa! Zaragozako ikastetxe nagusian barrabaskeriren bat egin dulako zabaldu omen-zuten atzo, ta ori ez omen-da gizalegea. Aizeari, beintzat, astiñaldi ederrak eman dizkio.

Gero, lekaro gorri artan, gazte iztun bat yaiki da. Erderazko idazkiri Ameriketara ezin sal ditekela dio, paperginak ase-ezin batzu omen dira-ta Tolosa-ko lagunak gogoratu zaizkit bereala, ta erruki ditut. Baña, erantzun dio Carner-ek nere lagunen alde. Itza labur-ebakia du yaun orrek, eta burua muñez ornia, dirudienez.

Bakarka-bakarka, txindurriak txindurritegi-bidean bezelatsu, baña ez ain arazoturik; badatoz aldun geiago.

Bata bestearen ondoz yaikitzen dira olako ta alako, nork-bere eska-riak egiñaz. Lendakariak beti legun erantzuten die. Nik uste, eskari oien etorkizuna ta auntzaren gauerdiko eztula or nobait ote-diran. Baña mintzalariak, bereak eta bost irauli ondoren, pozik esertzen dira, ta, uts egin gabe, bereala atarira diyoaz, inguru-ibilbideetan barna iñork zorionik esaten al-dieten.

Bitartean, aldunak ugariago datoz, norbere tokia beteaz. Ni erne nago, ezagunci gogozko begi-keñu bat egiteko zaletuta. Izan ere, bizi guziko atseginik aundienetakoia dut auxe: irrimar-utsez (karikaturaz) dazauzkidan gizon ospetsuak ezur-mamitan ikustea. Ordun, barruak yaui pozkor bat egiten dit, eta ezagun-berriari, nereki, itz maitekor zenbait zuzentzen dizkiot: «Kaxo, gizontxo! Zu ziñan, beraz... Onik zaudel! Beyondeizula.» Eta, aldameneko lagunekin berriketan asi badadi, itzak-ezik aotik ontzako urre gorriak yaikitzen ari dala dirudit. Eta, yakiña, txoraturik nagokio, begira.

Besteiro-z beste, ezur-mamiz ezagutzen nuenik, Aldasoro, tolosarra, ozta-ozta. Leen bezelako mutiko ederra dago. Etzaio aaztutzen noizean bein ikustegi-goialde-ezpañetara begiratzea, emakumeak baitira an nagusi. Besteiro-ren ezker-aldetik yarri da.

Baña, leen esan bezela, ezagunberri zenbait egiten ari naiz. Antxe dago Maura aurpegi-luze beltza. Zuzentzakikoaren senargai guri Ossorio-ekin berriketa bizian ari da. Ez urrun, «gure» Unamuno ere. Agure orrek badik, orratik, puskaterako osasuna-, oldozbarrak ez al-dik gizona asko ondatzen. Ille-bizar txurien esi-barnean, aurpegi-zala, aulkien gorria bera lotsarazterañokoa, ageri du. Txantxangorri kantari Melquiades da, non-bait, araxeagoko ura. Marañoñ ospetsua, urrengoa. «On» Alejandro ere —zer esan ez dakienean ixilik egoten dan gizon garaia— oraintxe eseri da zabal-zabal, aurpegi-erdian sudurra zuzen, surpekoa ezpañaren babesgarri eder. An dator Campoamor andereñoa. Or, apaiz lodikote bat: irrimarrez ezaguna det, baña izena aaztu. Urrena, Nelken andereño liraña (zer-bait esan bear emakumezkoari, polita ez danean); orrako mutiko argal betaurreko-beltz ori, belarri-ertzera itz goxoak esaten ari zaiola dirudit. Begira, Xanti Alba ere; e-tzian Primo gizagaxoak asko uste aulki oiek berriro berotu bear ituanik.

Arpetarrak uts egin digute gaur. Geienak, aberri-miñak ukitura, aldegiñak dira, or beeruntz. Begira Horn gizagaxoa, bakar-bakarrik, mokoluxe, erromazale otxan bati dagokion eratasunez, Galan-en ereñoki (medallón orlado de laurel) azpi-azpian, ain txuxen ere. Euzkadi-ko yainkoti utsek toki ortan balekuste orratik!...

Bazterretxea-ren surpeko Charlot-iarra ere, ta aren buru xoil ta begi beltz biziak, giza-ardatz muturrean or dakustzit, Batzorde-lagunen artetik aruntz-onuzka.

Baña, ixo! Nik ezagun-berrikoak egin bitarte, galde-eskari salla agordu da, Yaunari- eskerrak.

Ordun Besteirok itz ernerazgarri ok yalki ditu: «Ortega Gasset Yoseba yaunak du aldi».

Gizontxo bat zutitu da, Unamuno ta Maura tartean. Arraioal, onixe ez nitxion bada nik begi-eman. Ta bera duk orratik: gogai-eltze aundixkoa atxe-samarretik ille orraztuz ebakia, bekain-lerroa aldero-antxa, itsusi aurpegiz, elez eder.

Atsegiñez, esertokian ipur-kabia sakontxeagotu dut. «Ez diat zorion makala», diot nereko.

Ordu bete t'erdian aritu da. Unamuno-k, noizean bein; alako begirakun bixia botatzen zion, esan nai balio bezela: «Ez, konpañeo: nik ez nian orrela esango; nere aldean mutil-koxkorra aiz!»

Urrengo egunean, Madrid-eko izparringi batek ala zion: «Beti bezela, orain ere, buruz ezer dezateken gizonak, gaztelarrak: Sánchez Román, Ortega Gasset...» Bereala, Unamuno-ren begi bixiak berritu zitzaizkidan.

Tayuz itzegitea korapilloak askatzeko aski balitz! Baña, besteri poza ta aurpegi alaia eskatzen dizkion gizon orrek, Catalunya arloa goibelki, illeta-eresiz, aurkeztu digu. Erabat zuzengarria ez-omen da, alegia; min-sorrez eramanbearra baizik. Catalunya erri nai-ta-ezin bat omen da: betidanik eta mendeen ondarreraño goranaiaren oñaze bizia berekin ibilliko duna.

Erri aundien eta txikien abertzaletasuna ez omen dira gauza bera; iturburu batetikoak bai, alegia; baña, aundiena eraikitzailea, bestea ondagorria: batak gora begiratzen, besteak beera.

Asmakunde polita, benetan.

Kataluñarrek ez omen ditute beren buruak españitarren anaitzakotzat; argatik korapillo aren ezin-askatua; argatik estatutoaren muin izkutu askatasun-asmoa izatea. Baña, bereala berriz, kataluñarrik geienek muin ori gogoko ez dutela esan digu.

Catalunya osoak ala nai izanda ere ordea, zer?... (Ortega ari da). Aiek gu maite ez, baña guk anaitzat baditugu, bidezko al litzake gu geiago izanik gure nai ori ez nagusitzea?... aiek anai ez ditugula epaitzea?... Au ere ez dago gaizki esana. (Orain ni ari naiz).

Baña, dana dala, zerbait eman bear zaiela aitortu du. Buru-yabetza apurrik gabe, aldika-aldika, besterik eziñak eska-ala, zenbait eginbide utzi bear omen zaizka.

Orratik, irakaskintzakoan onetsi zabala eman du: bada zerbait. Españak Catalunya-n ezer gutxi egin omen du —zer esango guk!—; Barcelona añako uri batean, Cuenca-n ala Soria-n bezelaxe «Instituto» bakarra, Doitxerria-n berrogei ta Prantzia-n amalau legozkiolarik Ta, irakaskintzari buruz bezela, gañontzeko gaietaz esan omen liteke.

Luzeko egin arren, guziok ixilik entzun diogu. Azkenaldera, txalo anitz; mintza-bitartean, bat-ere ez: guziak erne, baña iñor ez da berotu.

Campalans kataluñar sozialista yaiki da urrena. Estatutoaren alde. Ele-eder aren ondolik itz-egin bearra ez du lan atsegiña, noski, ta egia aitortu bear badet, gizagaxoak, lasai-samarra dirudian arren, izerdi ederrak atera ditu; aria nondik-nora zerabilen, berak ere nekez aal zekian. Eseri danean ez duzu aserre.

Lendakari-mai aurretik mintzategi bat dago. Tarteka, ministroak, idazkariak-eta, ara igotzen dituzu, ta idazki garrantzitsu zenbait irakurtzen diardute. Atariko aizeari baño yaramon geiago ez die iñork egin. Egin nai liekenak ere, belarriak arrotzea alperreko lana luke, ango marmario-tsaz ezpaitago ezer entzuterik.

Estatutoa orain, berriro. Batzordearen izenean, Bello-k azalpen batzu egin ondoren, Abadal, Lliga-koak, itz-egin du. Yatorki-samar, arraioak ez badu. Aguretxo bat duzu, oso begikoa. Ingixa batzuei gaibidea noizik-bein eskatuz, or ari dugu neke aundirik gabe.

Ortega-Gasset-en eta Sanchez-Roman-en asmakizunak poliki-poliki autsi ditu, Españako Lege Nagusia eskuan artu-utsarekin. Ez-arian bezela, orretzek bota ditu gaur arratsaldeko arrazoirik mardulenak.

Beste gauza askoen artean, Ortega-ri onelakoak bota dizka: «Orain zenbait urte, guk, Lliga-koak bakarrik, autonomia eskatzen gendunean, gutxi giñala erantzuten zeniguten: gu ez giñala Catalunya. Pixkanaka, ango alderdi guziak abertzaletu dituzu, ta orain emen gaude guziok, kataluñatar aldun oro bat-egiñik, leengoa bera eskatuz. Ori gutxi dalarik, erriritzia nai zenduten eta egin da: Catalunya osoak Estatutoaren alde bota du... Eta zuek, antziñean bezela, gu ez gerala Catalunya, diozute: geienak ez daudela, Catalunya-n ere, gure alde. Zer bear duzute bada?... Zeok egindako Konstituzioa e-tzazute ukatu, bai, ta aski dugu.»

Zuk ere aski duzu onezkero, irakurle. Ta Besteiro-k guziori atsegin ematearren, yoaleaz batzarrea azkendu du.

Lau ordu-t'erdiko egonaldi ederra egiñik nago, ta utziko al didazute kaña batzu artzera yoaten.

Ta orain Erkalaren babesgarri-legea ez al didate ezarriko, legegin begiragarriok ikusi bezelaxe antzeztu ditudala-ta.

Madrid-etik, 1932-gko. Orrillak 13-g.

ERDI-BEARRA

(Errenderi-ko Euskel-olerti-yaiari Eskeñia)

Olerkariok degu orain aldi, gorapenak yasotzen. Bazan ere garaia! Irutsu urte auetan kikilduta bizi giñan, «Orixe»k eman baitzizkigun beñola ederrak... Izneurtuz idaztea txaldankeri agiria dala, bertsoak beti dirala txar, beti mintzo aizun; eta abarra...

Beltzena au zan: geren artekoxe batek, bere leena ukatuz, —amai-ka izneurtu ederren egille baita «Orixe» yauna— ain errukigabez gu yobearra. Bederen, AIjebra-irakasle bat izan balitz, ziri-olerki edo epigrama diralako oien bidez esate aal-genizkan bereak eta bost. Baña, gero-nen senide-artekoak uka: orretzek biozkabetu ginduzan oso. Gauza ez, ari yarkitzeko, gizagaxo batzuk baigera; ta nik dakit nolako nekeak eramani gauden, gure neurtu-griñatxo au —zauri lotsagarri bat bailitzan— izkuta-eziñik!

Gaur besterik da. Leen ergel ta arlote ainbat. Gaur gizaguren, gizarteko bitxi etsirik gaitue. KoIkorako badarabiltzigu, bai, geren zalantzaxoak; ain aintzagarri otegeran, alegia; baña, kolkoan, zuurki, gordetzen ditugu. Aizealdi bigun onek ere aldegingo baitigu, gauden goxo-goxo, sutondoan katua baño areago (neurtitzak irten dit!); dagon arte bon-bon, gorapen zoroenak ere ederretsi ditzagun; gauden ixil-ixilik..

Zer esan, det?... Ixil-ixilik!... Or zegok, bada, korapilloa! Nork ixillarazi orain gu, gu gallenduok? Bereala neurkin erdoitua zokotik yaso, ta, zalduño-makil koxkordun apain bat bailitzan, eskutan biurrika erabiltzeari eman baigatzaio! Nork gu burutu, «erdibearrak» baigaragi!

Erdi-bearra..., erditu bearra... Orra zein izurrik yo gaituan, gorapen xuxpergarri aiek dirala bide. Ai, goratzalle xoxokumeok: laister zaitutegu, bai, damaturik!

Gure gaitz ori, gure axkure edo dalako zer ori, gure «erdibearra», beingoan esateko, eztezute ezagutzen? Inork, eri danik, ezta bein-ere osasuna maite izan guk gere miña, gere zauria, gere legena; guk gere erdibear ori aña. Askotan, etsita gaude eztitula inork gere baitan ari ditugun askakuntza aiek egonarriz irakurriko. Baña,... ekin alarik ere! Nork dakike, olerkari ezpa-da, zein bearrezko degun gure lasapenerako, ta zein gogarako, erditze ori! Ta, maizenik, naiko larri ta estu erabiltzen gaituala...

Bada, olerkari etzeratenok gure barren-azkure ontaz zerbait uler aal-dezazuten, nere erditze- baten berri yaulki nai dizutet, ni ere izurri orrek atxitua bainago. Gaur lotsarik gabe aitor dezaket, luzaroan bularpeko izkutuenean zetzakidan ixillekoa.

Gañera, gaiari ongi itsatsi aal-ba nezaio, esango dizutet nolako agertuko nituken nik olerki-idaztiak.

* * *

Beñola, yoan daneko Otsalla gain-beera asia zalarik, goizeko zazpitan esnatu, ta erabaki gorri bat artu nizuten: yeiki, eskuratu makil bat eta mendira yoan bear nuala, giarrari astiñaldi bat emanaz.

Esan bezela egin.

Mendiak —adiskide otxana baita ori beti— aspaldian neronen erruz elkar-ikusigabeak giñan-arren, berebiziko begitarte ona egin zidan. Nik eztaikit zabala sorginduta al-zegoan, ala lo ongi egin baten esku laztankorrek eztiz ene gogamena igurtzia. Dana dala, adiskide on ark eskeñi-ikus-kizunez irudimena asi zitzaidan bazter guzietatik izeki ta suak artzen. Goia, mendi-gallurrak, bideko zernaitxoak, basoa, elur-ondarrak: laburki, begiragarri oro, nortu ta eraski olertsuez mamitu zitzaizkidan. Sorgingarriko nortze ta mamitze orren indarrez. Goiak bazirudidan Egunak urrezko azkonez zauritutako *norhait*. Karraxika nentzun bide-ertzean otalorea: aots bizi-pitzatu batek eztairi meea lakartu ta eten-bear ziolarik. Pago bakarti bati neska pertxentaren tankera artu. nion. Basoa, ez aritzez zirudidan osatua, baizik... *norhaitzuez*: oin-oñeen gañean luze-luze egiñak, erne-indarra goi argi-yario artatik egarriz edaten...

Zertan yarrai?... Orrenbestez nornaik daki zein elgorriek yoa nengoan, gaxoi au. *Musak* diralako atsoek atzaparpean ninduten; irudi-miñez nengoan izorra-, otzikarak astintzen ninduan; sukar larri batek menderatzen. Gaitz orrek beñere artu zaituten guziok ongi dakizute zenbatetaraño dan beldurgarri. Zuen goragaleari neurtitz ugarizko lasabidea eman-ezarrean, aiek larritasunak, aiek izerdi otzak!...

Erditu-bear estua zetorkidala antz-emanik, ozta-ozta basoratu, ta «goldiozko ogean» etzin nuan nere burua.

Orrelako estualdietan ezer ezta nekegarriagorik, ezer ez lazkarriagorik itz oskideen edo kontsonanteen eizketa gordiña baño. Arraiotan, motellek!... Iztxoak ere bai baitute beren norberetasuñoa, beren arrotasun-ondarra; zuk neurtitz bat amai-ordurako, beronen oskide diran itz liranenak sakabanatzen zaizkitzu iñon diran bazterretan, kolkorako diote-

larik: —«Ez, enetxoa!... Zuk nai dezula-ta, besterik-gabe, indar-beartuta, zere asmakunde txaldan orretan geren buruok parregarri eztitugu ikusiko... Ederki eman ere!...» —Ta, etsitu-berrik, yo zak batera, yo zak bestera eskuak zabalik, ukaldiak boteaz... Alperrik. Suangilla izutuak irudi, zere neurtitz yaioberri orren itz oskide guziek aaztumenaren zirriturik xeentan izkuta zaizkitzu!...

Neke oien berri ongi baitakit, oraingo ontan itzei, asi-aurretik, esan nien: —«Ez izutu. Ni enazute atzetik ibilliko gogorrean atzeman-naika. Onez-onean etorri nai badezute, oskide otxanok, ongi-etorri. Nai eztezu tenak, antola or».

Ori esanik, ekin diot paper-ondar batzuk beztutzen.

Geroxeago, ene aurra yaiorik zan, ta igurtzika ari nintzaiolarik, gantz erantsiez garbitzen, onaa norbait atzetik bizkarreko eder bat damakidala, ta eskuetatik ene aur aul ura ken.

Nere estuasuna!... Nere aserrea!... Ollo lokarik ez areago, txitak lapurtuko balizkiozuteke.

Onaa zer ikusi zuan nere adiskide ark, parretxo lotsagabe bat ezpañetan zebilkiolarik:

NEGU

«Egur ezearen kea
goiak du kolore:
egunaren atariruntz
zauri bat, gordiña,
odol-bearrean urre,
Sakoneko lañoz gora
tontorrek elurrez:
itsasoa iduri,
ametseso ontziez.
Bide-ertzean ez marrubi
ez belar gizenik,
Otalorea, bakanka,
goitzo karraxika
udaberriari deika.
Or pago bat, lerdanlasi
igazko apaingarriak
(gaur orbel gorriak)
oso yaregin nai-ezik,

nola baituten oi
neskazaar ezin-etsiak.
Ostobakandu-sasian
kabi bat, uts, urratua...
Arru-beetik errekek ots,
euriteak bulartua»...

«Basora naiz. An-or
goldiozko ogean,
yoan dutte gaitzaren
ondarxak nabari;
kavidun usoak, ala
emazte zuurraren
zapiak iduri
Aritzak eundaka
aier zazkio goiari,
argi-leenenkia
egarri baitute,
arako urrezko zauria
izanik iturri.
Orregatik daude
luze-luze egiñik,
artean oñak illunik
azken-arbazta-begiez
udaberrirako
ornitzen biziez».

«Oi, zein aizen eder, loa,
eriotzaren anaitzakoa,
bizitzazko urloa!... ».

* * *

Ura begirakune errukiorra bota zidan! Nik nere burua enekin nolatan garbitu: bazirudidan lotsagarrikeri batean atzeman nindula.

Adiskide ori ez tet euskeItzale; ezta ete aurkako; beste zenbair bezela, euskeraz guk mintzo landu elertitsu bat egin-naiak eztu amorrarazten, errukiarazten baizik.

Oiek guziak txotxolokeriak ditugula; ezin ditekela euskeraz aintzakotzat artzekorik ezer adirazi; nik ingi artan idatziak txorakeri batzuk bidezirala; berak etzula «NEGU» itza besterik ulertu, ta astia galtzeko gogorik ez, berriz... Olakoak bota zizkidan. Guziok iñoiz entzun dituzute.

Miñarazi nindun arranoak, eta esan nion; yarriko nitula erderaz izneurtu aiek; etortzeko urrengo egunean ta nik erakutsiko niola, euskeraz sortutako izneurtua mamiago zitezkeela, ta indarrago, aien erdel itzulpena baño.

Ettxeratu nintzan ta izerdi politikak boteaz, alegia, egin nun nere erderalpen ori. Egiñalean aritu-arren uts eta putz-askoa atera zitzaidan. Nere eginbearrerako ala nun obe, baño, egia esan, ez nun egin beraizik.

Urrengo eguneko goiza aurrekoaren antzeko zegoan, zorionez, ta, bide berberak ibilliz, ez nun neke aundirik bear-izan atzeguneko nere irudipen aiek adiskidearen gogora erakartzeko. Gero, itzulpena eskutan ipiñi nion:

«INVIERNO» (Traducción del euskera) — «Tiene el cielo color de humo de leña verde, y, hacia el atrio del día, tiene una herida fresca con oro en vez de sangre. Cumbres nevadas sobre la niebla del profundo: como si fuera un mar, y en él naves de ensueño. —No hay fresas en la orilla del camino, ni hay hierba jugosa. Hay una que otra flor de argoma estridente que, por anticipado, llama a la primavera. Hay un haya gallarda, que no suelta del todo las sus galas de antaño, hojas reseca hoy: como las solteronas duras de resignar. En el zarzal sin hojas roto, vacío, un nido. En la barranca honda un torrente resuena, que hinchó el largo llover — Llego al bosque. Esparcidas sobre el musgoso lecho, restos de la reciente gran nevada semejan palomas anidadas, o ropas a secar de hacendosa mujer. Cientos de robles tienden al cielo sus deseos sedientos, anhelando las primicias de luz cuya fuente es aquella herida hecha de oro. Por eso se los ve tan tendidos y largos, que, a favor de las yemas de sus ramillas últimas, y aún en sombra los pies, para la primavera van absorbiendo vida. —¡Qué hermoso eres, oh sueño! ¡Qué hermoso pretendido hermano de la muerte: tú, remanso de vida!»

Ori irakurri-ondoren goitik beera begiratu nindun itzal-apur batez. Gero, aurreko egunean ez bezela, euskerazkoa astiro-astiro irakurtzean bere burua eratxi zun. Erderaren indarra; izketa luze atsegin bat egin genizuten ta, beerakoan, oso bestelakotua neraman gizona.

* * *

Ortatik atera det—; zuzenki ala ez?— nola argitaratuko nuken nik olerki-idazti bat, gauza dan gairik baneuka, ta dirurik... galtzeko.

Idazki txiki bat egingo nuke, bitxi-azaldun, paper bikañez, sakelera-ko erakoa. Olerkirik gutxi: amabost-ogeitsu. Ta olerkiok, enituke emango euskera utsez: alboan zeñek-bere erderalpena luteke, aalik ondoen egiña.

Saltokian biltorri (bildu-orri) nabari bat yantzita agertuko nituke: bertan itz arro batzuk, erderaz.

Nik uste, orrela ale geiago salduko nituke. Bestela euskeraz ezer irakurtzeko ez tiranetarik zenbaitek erosiko luteke agian. Ta askoek, bear bada, ikasi, gauzak ederki ta mamiz adirazten euskerak ez tiola erderari batere zorrik.

Aolku oiek inorentzat zuzenbide balira, ongi ordaindurik nengoke arako nere erditze larri artaz.

1930-gko. Orrila 8-g

OLERMEN-IRAKITE

Aitzol'dar J-ri eskeñia

Gaur da, Errenderi langile eder ontan, leenbiziko *Euskal-Olerri-Yaia*, Egia, leendanik ere olerki-sariketaen batzuk egin izan dira Euskal-Erria-n; baña ez «*Euskaltzaleak*» orain egotzi nai dioten ainbat mamiz ta kemenez.

Aien asmoz, gañera, urtero ta gero ta ospe larriagoz, berrikiatu-bearra da *Olerri-Yai* ori.

* * *

Aspaldixodanik zegoan zokora-samartuta gure olerkaria. Iñoizka oitutzen geiegikerien zatarragatik, alegia, elerti-batzaldietan sarbidea uka egin zaie. ala gutxitu. Ta ots ozenen bat ere entzun izan da, olertia, ledo ark egokizko yantzia baitun neurtitza beintzat, ez-aintzakotzat emanaz.

Zertzuk-nai esan, ordea, neurtiza ederrik da, ta olermenak ezin asma dezake bere emaitz yoria yaulkitzeko era atsegiñagorik. Neurtitzez ez tala, alegia, yende xeea mintzatzen?... Bañan, izkera berdiña bear ere al-dute eguneroko gora-beera utsak eta egiazko olerkariaren amets eta ikusizun goitarrak?... Olerkari aizun askoek neurtitza nardagarri biur omen-dute... Ta olerkari banaka batzuk, berriz, mintzabiderik ez tien. Zenbait atso ta gixonen yardun txotxoloei begiratu-ezkero, are mintzatze utsa ere iguin-garri etsi-bearrak giñake. Izneurtuetan betegarri edo «ripi» askotxo oi-dirala... Olerkari motzak oi dute ori ere. Ta, zer darraika orreri? Izneurgintza eginkizun gaitza dala, argiarria arkitzea errez ez izaki antzo. Baña, argiarria itsusi danik?... Azkenik, esan-aalak entzunik gera oskidetza edo «rima» dalakoari buruzki. Yakiña, neurtitzak ez tu berezko, ez bearrezko oskidetasun ori. Gabe ere egin izan dira ta baditezke egin neurtitz eder askoak; agian ederragoak. Baña, berez bezela, esaldia biurritu gaberik, olerkariaren antzetsuz datorrenean, belarriak, egia esan, ez tu ain gaizki artzen. Mintzatzea, gizakumeek elkarri gogapenak adiratzeta, otsaren bidez eginbearreko gauza danezkero, esanaren ereskitasunari (musicalidad), otsaren eztiago-bearrari zor zaio berea; ta, ez izneurgintza; ezeta ere oskidegoa, eura gauz uts eta zokoragarri. Otsaren bidez ezik, eskuzko-edo bagendu elkar-adiratzeta (mingeak oi-antzo), yende xeea, agian, azkazal zikin ta atzapar zakarrez aritze aal-litzake; baña olerkariek, eskerki,

sumatua luteke beren amesketak esku landuez, esku zuri legunez, azkazal garbi gorritadun eskuz itzulibearra. Begiari ordun zor, alegia.

Baña, arloaz ertzeka diardut. Natorren arira.

* * *

Olerkaria deritzan gizatzoro ori gabetanik, ezta ezagun izan ez erripizkunderik, ez-ta-erri-elerti-betetasunik. Aberrialdeko gogo-gudari-sailletan olerkaria beti da leen-oñean. Ta beroni zor zaizka, gogo lurgoién irriek gora-beera, gudate orietarik gurenda ozenenak.

Batez ere, eleen apaintze ta gaizkakundeari buruz, olerkariari ez bezakio inork ken oro-aal bezelako bat.

Ezagun (diran, ala izan diran) elerti aipatu askoek bitxirik oberentzakotzat olerkari gorenen bat darakuste: David, Homero, Virgili, Dante, Camoëns, e. a. Ele-berbizkunderi buruz, berriz, Mistral-ek ongi (ta gaurki) darakus gizon ale baten esku naroak zer dezaken, asabaen mintzoa eriotzarengandik begiratzeko.

Batek baño geiagok esan izan du euskera gaizka litzakela, orrelako olerkari bar luken egunetik. Baña, oar bari gatxikion: olerkari guren oiek ez tira bakar soillean azten, gure Aizkorri zelai lau-utsetik bulartu ez antzo; beti ditute olerkari zeeagoak aitzindari ta laguntzat; beti, bil-aldean, muño ta mendixka sail bat. Tikikion giro-berotzea gabe, sortzerik bai al luteke aundiak?

Ta gu, euskoak, ete-gaude olerkari gurena eldu-giroan? Ezetz uste det. Baña bai, etorriko dala, txikien olermenari su eman-ezkero. Nork daki yaioa eztegun? Nork, gure semetxoen arrear ez al-dagon buruño maite bar, urteak zear ez-ilkorren dirditz-ustaiak bil-bearra?

Garau eze ori, bada, bear-garaiez goza ta ondu dedin, euskel-olermena irakin-araz dezagun, ta oler-zaletu-araz dezagun erria.

Olerkari onik eztegula?... Zirika ditzazute diranak, eskein zaiezute aintza-apurño bat... eta, gero mintza! Ta ori maiz egiñaz, ikusi baietz leengoak beren buruak yantziagotzen, ta berri lirañak sortzen; ta, azkenik, kemen illezkorrez bazkako duan gizagurena euskera gaixoari agertu baietz...

* * *

Gogapen oietxek erabili ditu buruan, nere ustez, «Aitzol» zuurrak, olerkari-xuzperrarazte au asmatzeko.

Eragille bizkorra, aiz, adiskide on, ta abagunearen sena dek argi: *Euskel-Olerti-Yaien* etorkizunean aitatu bearra zegok ire izena. Iri, bada, eskeñi nai dizkiat itz motz auek, «*Euskaltzaleak*»-en eraberrigin ta zuzpertzalle berdiñaka.

Olermin aundi eder batek baigarabil euskozale oro: aberri berriaren olerki giarra egin dezagun: idaz dezagun guziok neurtitz bana, bederik!

1930-gko. Garagarrila 1-an.

DONAPALEU-RA YOAN-ETORRIA

Goizeko nagi goxoak ogean nindukala —yeikiko al, ez al?...— telefono-otsa.

Zuti, belarriok...

Neskameak: *¿Quiéeen?...*

Neskamerik ezta Euskalerrria-n, telefonoz euskeraz dakinik. iArian barrena ibiltzeko ere, lakatza ta baldarra degu, noski, mintzoal...

Baña, orraatik, euskerari eldu bear dio, *quien*-aren urrengo. Agi denez, deitzallea ezta normai...

Aizak! —nere artean— Mendiola ote?... Egin ote-dit beribilean tokirik?...

Bart, etzula baitzion... Ta nik iru eguneko bizarra; sasiak yana arpegia. iZortziretan abitzekoak zirala, ta zortzirak orainme.. Auxe dek lana! Mendiola da, bai. Yoateko ta yoateko, itxongo didatela; bizarrak zer-ikusirik eztula gure eginbearraz...

Ez bizarra moztu, ez gosaldu —yantzi ere ozta— banoa

Zer egin bear zenduan?... Egun eder bat nola-nai galtzekoa ezta.

Beribil bi daude gerturik.

Mendiola-renean, yabeaz gain, Emeguren deritzan zaldun bat, Yausoro olerkaria ta neretzako utsunea. Arregi guriarenean, «Uitzi», Larrain-Ibarluze-ko Udal-otsena- ta gizaseme aundi sendo igar bizar-beltz bat —Rekalde, izenez— aitarengandik Karlos-en gudateko oroitzez, ta are suz ere, betea.

Eguna urdin garbia. Berotu bear du poliki eguerdirako, Agorra illur-rren izanagatik.

Noizbait ere, Arregi-ren «gurdia» asi da oska, ta badiyoaz. «Uitzi» muskurioka ibillia dute, ain bide luzea egiteko berandu omen-dala-ta. Goiztarra izan gizagaxoa, ta besteak oge-zulo uts...

Gu ere abia gera noizpait, Donosti-runtz.

Etxeguren dalakoa ta Yausoro ditut atzean.

Etxeguren, gizon egiña da, ta, diotenez, lege-gizon azkarra: Euskalerrria-tik ate bizi-izaten omen, geienean. Arpegiz, sudurkako, begi-bizi, okotz-zorrotza; oldez, urduria ta alai.

Olerkaria du aldamenen: aingeru azpildu-gabea. Arpegi gorritz ta apaiz-yazki beltza, alkarrekin egonbeararen bear gorriaz ditu lagun; baña lagunarte gordintxa dagie. Luzexka sudurra, goi-beez beintzat —musuaren arabera— ta pitin bat zearka azia. Begi otxan parre-beraak ala diotzute, begirutzen zaitutenean: «Olerkari biozti bat nazu: orrenbestez esana dago eztedala «malizi» aundirik». Larre-larrean bizi dezu erretore, ta aren ginballak (kapelak) ere badio alako basaka-usai ta igazkotu-kutsu bat; gañera, gutxienik uste dezula, ez bat eta ez bi, lepezamarreruntz diyoakio.

Ateratzen baitu Mendiolak urtero euskal-egutegi bat, arakoxe apaiz begi-urdiñak egin izaten dizka zenbait zizka-mizka ta izkirimiri. Ordañez, Mendiola-k eman izaten dio —gaur bezela— basotik ateko ega-alditxo baten abagunea.

Ibil-eguntxo aukeragotzen dute txantxangorria eguraldi epelak baño. iBadu ark etorria, alazainkoa, neurtitzez ainbatsu itz askatuz ere!... Or det atzean itzari laga eziñik... Etxeguren enetxoa: entzun bear dituzu zereak eta bi!...

Zer zatozkit, «Uitzi» adiskide miña; zer, Homero, Anakreonte, Virgilio ta Ciceron buruan edukiagatik, bete-beteko euskaldun zaitugun ori?... Zer zatozkit, bai, oñak narras, izkutu-mizkutuka, bekokian beera ginbail-egala eratzirik, betaurreko-erantziak begiak lausotu ta izuantz?...

—Zer irizten nazu?-galdegia dit —Zure anaiaaren antzik badet?... Aterako otedegu gauz onik?

Nik, baietz; egoteko lasa...

Beobia-n ditugu alkar-izketok. Mugan gaude ez-arian ez-arian, bidetxoa egin baitegu... Orain, beribilean ta gu geronen nora-agiriak erakutsi-bearra.

«Uitzi» badiyoakit, Yainkoarren «ñori ez esateko «aginduz...

Nik eztizutet oraindano esan, baña «Uitzi» zintzo orrek nere anaia-aren nora-agiria darama, alkartan antzik bai baitute, ur-tantoak ardoarena-aren ainbat... Ikusi degu, ordea, zenbait bidexka arturik dala arranoa, mugazaiak gezurpean atzeman eztezen.

Erne!... «Uitzi» ta lagunak sartu dira berrero beribilean. Mugazai badatorkie. Ni begis-uts...

Orraatik ere!... Yare dituk! Baziaztek...

Orain, gurekioa...

Auxe dek ederra!... Nork esan bear zigun?...

Olerkari xoxokumeok... Egutegi-zortzi-illabeteen saria, agur!

Esku ikaraz luzatu dek agiria... Ta mugazaiak —begirakun bakar bat aski— ezetz, eztekela aurrera egiterik: igazkoa dala... Egin dek arrituarena, baña ez taiuz: gezurra oi-eztekena ezagun... Bekañei eragin, bekokia zimurtu,... Alperrik; beribilletik yexteko...

Zorigabea!... Uzteko, beingoa gora-beera; Prantzira bear gorrian aizela... Aita ditzak apaiz-yazkiak, ginbail yatorra beatzaz erakutsi... Bost axola, etzegok errukirik!...

Atera zak anka bat, eta... iarren!; atera bestea, ta... otoi!... Begi gaxoak! Ezer ez tet ikusi unki garriagorik... Bustigabekorik ere ez, ain dirditsu...

Guk, etsitzeko; ikusi baitegu otseña ez tala esanetik gibelatuko... Berak, ordea, ezin etsi.

Beribil berriak datoz. Mugazaia albora begira dan batean, apaizak esku dardartia atexkari egotzi: ginbail bulardetsuak, erabaki gorrien garaia eldu dalakoan, zutitu aurrea lerdengi bekoki-gañean, ta egal-atzea lepazamarreruntz etzin... Euskal-Erria-tik Eskual-Herria-rako zubian gera, onuzko burutik... Ta Yausoro etsituak, oña berriro beribilean sartu-eske: «Lagunak! —otsegin digu— ekingo bagenio laisterka!... »

Gizagaxoa!... Geronek bai, ekin bear izan genion ibillari, ura gabe, iñola etsiko bazun...

Larrain gaziak gero, arratsean, zionez, arena omen-zan abagunea, Espronceda-ren *Etsigaiçto* itzala euskel-neurtitz bikañetan iraultzeko!

Apaizaz arinduta, bagoaz Prantzia dalakoan barrena.

Bagoaz, baña ez luzaroan... Etxeguren-ek eginkai txiki bat egiteko bai omen bide-ertzari begira... Ta entzun izan baitiogu maiz Arregi mar-dulari: «Laguna *egin*-bear gorrian danean, lagun akiok; naiz eorrek *bearrik* ez, yarri adi beintzat: sasira begira»; yetxi gera guziok, ta ustuantxean egonak gaituzu. bide-ondoko ormaxkari begira...

Lanok amaitu ondoren, Yausororenaz geniarduala, Etxeguren-ek bera ere gezurrezko agiriz datorrela aitortu digu... Gizon politik gatzexudek, alajaña!... Ta ez nolanaiko gezurra, ibarluzearra bailizko nor-agiria (zedula) atera baitu..., Larrain-en laguntzaz...

Beraz, iru kristautxo zitan gure arrear okerreko agiriez ornituak; eta oiatarik, munduan oi-bezela, errurik txikienekoa eror. iAmaika lan eman-dakoak, erriak erdibitzeko arrasto oiek!...

Donibane-Lointzun-dik aurrera, erregebide aundia albora utzi-ta beste mearrago bati lotu gotzaio: kaskar-samarra bera.

Lurralde emea!... Mendixka bigun utsek bulartua... Guzia agiri da legun, lirain, guzia garbi, guzia... *tipi*... Errixkak, etxetxo apal polit banatuzkoak. Bizitzea, emen, zorion-uts bear dala uste; aizea berriz, beti epel, beti dirditsu...

Bitartean, Etxeguren-ek *pillarmonika* txiki bat atera dizu, ta, arixe ezpañak egotziz, asi da oska, biribilketa bizienak yoaz.

Tarteka, ordea, geldí ta beera, sasiari ipuiak esatera... Maskuri txikiagorik egundaño!... Gu aspertu gatziaio laguntzez, ta Arregi-ren arako aolkuaz gibelatu...

Lurralde atsegiña ondoren, onaa, luzaro-samarrean, beste bat, itun, bakarti, idorra... Orren arabera, bidea ere latzagotu, koskortsuagotu egin da, ta aren kankatekoek Etxeguren-en larria ez batere obekitu...

Gere ibilliaren azkenaldian, berriro leengo musker (berde) ezeak irten digu bidera, ikus-mugarañoa pozgarriki yantziaz...

Orduak yoanik dira poliki. Amabi-t'erdia arte ez gera sartu Donapaleu-n. Kaleak utsik, otordua baita... Errizelaian orraatik arki ditugu morrosko eder batzuk. Euskeraz galdegin ta euskeraz erantzun, eman dizkigute bearberiek. Biltzarra-koen bazkaria *Trinquet*-ako yatetxean dala, ta bagoaz ara.

Oña berreun-bat bazkaldar bi mai luzeen alboetan yarrita, pelotatoki estalia zeoro beterik. Badago an berriketaots ederra, erlauntz yoria iduri...

Arregi ta lagunak an dira, gu baño leentxeago sartuak, artean Yausoro-ren ezbearra eztakitelarik.

Etxeguren ta biok alkarrekin gera. Aurrean, Urruña-ko mutil ta agure batzuk, aruntzaxeagoko ziberotarrei ezka ta baika, ea nortzuk ote euskaldun yatorrenak...

Goizean egiñak dituzte gogozko yaiak. Gu ordea beti, iñora garaiz iritxienean, soñezkora, sabel-yaiera; ta are ozta-ozta. Yan-ezkero, gañerakoak guxi axola... Meza, mintzoaldi xamurrez; batzarrea, aurtengo gora-beerez ta etorkizunerako asmoez, apainduak; euskaltzale izandu baten

gorazarrez oroitz-arria agertzea..., oiek guziak, zer?, urdalla zerk berotua badegu?... Argatik zan, ba, goizean asarre «Uitzi»: oiek ez genituala-ta atzemango... Orrek, ala ere, eztu esan nai «Uitzi» yale bizkorra eztanik.

Dana dala, gaurkoak, bai? ta yan dezagun.

Yaki-agiria euskeraz poliki egiña dago. Orren arabera, leenengo eltzekari saldatsu bat dakargute, barazki-puxka gozoez egiña; gero izokia arrautzolioki edo maionesaz; urrena idiki ona, ta, azkenik, indiollo bikaña erreta. Guzia alderdi artako ardoxa garratz batek bustia... i Nik, gure Getari ta Zarautzeko txakolin orixka min!

Baña, ardoa bizienetakoa izan ez arren, labeak asi dira goritzen... Bai baita lasabide bat —gure lotsagarritzat norbaitzuk etsia— euskaldunen otoruntzez-gero ezinutsezkoa; eztarri ausartenak ekin diote abesteari, kantatzeari...

Artean, ordea, etzan orren garaia... Biltzar-buru-yaunak, guziek nekez ixillarazi-ta, mintzaldi labur bat egin digu... Anai auek esaera ere ezta dute ta, egoki lotua... Agur gozoak guretzat, mugaz zear etorrientzat; gu, giputzok, ezezik, bazan an ale bat edo beste Bizkaia ta Naparroatik.

Orain bertsolariak. Bat aundi-musugorria, bestea txikia ta aurpegi-zimela... Yaten ari-tokietan zutitu, ta ekin diote. Aundiak berebiziko neurkin edo metro biguna darabil: noiz-nai luzatzen zaio bost zentimetroz, noiz-nai beste ainbestez moztu. Orretan zeatzagoa da bestea; baña Zibe-ro-eraz ari, ta gure belarriak, ezpaita oitua, gutxi yasotzen du.

Urrena, abesak du berriro aldi... Bakarkako batzuk ere badira: oieta-rik bat yakiña, gure Arregi egokia, abotsa pitzatzen asia badu ere... Urteak, enetxoa!... «Andrea, maite zaitut!...», abestu digu. Mutilzaar tinko batek, zer egokiagorik?...

Gure anai auen artean, mugaz onuzko alderdiko euskaldunen eri berberari oar natzaio. Buru-yantzienak, yakitez ertenenak, euskeraz aalduten gutxien ari-izaten dira, naiz yardun-gaia erreza-izan... Gure etsaiak —olagintza industri larria, batez ere— balituzte, yarkiko al litzaiete gu baño biziagoki?

Bazkalondoan pillota-yokaldi bikain bat dago, alderdi ontan oi-diranetako pillota-toki albo-zabalean. Uritar gañekoan —neskatx apañak «barne»— dira ikusle sutsu.

Baña, berandutxo degu guk, eta bide luzeak eginbearra. Onuntzakoan baño areago, Naparroan barrena —Baigorri-tik itzultzea erabaki baitegu, gerekin, Yausoro zorigabearen tokian, beste apaiz yaun xalo agurgarri bat artuaz. Ez al da au ere olerkaria izango!...

* * *

Donibane-Garazi zeartu-berriak galarik ikuskizunaren txoragarriak geldiarazi-egin gaitu. Esan-bearrik eztago Etxeguren-en maskuri urduriak, abagune oni eskar, artu bide-duan lasa-aldia.

Ibar ametsezkoa, zenbait mendixkek biribilki esia... Iru margoz, poliki naasiak alegia, irudia osatzen da. Zelaien ta basaxkaen muskerra, emen argi, an urdintxa, or arre-antz; tellatuen gorri miña; etxeen zuri txuria. Alkarren auzo dira, atseginzulo artan, iru-lau bat: urixka maitagarri. Ola-kebide bakar bat ez, ortziaren aratza, izerdizko, nekezko, oñazezko lurrun-gandor zikiñaz lardazten...

Iñartzi (inbiri)..., ta abia.

Baigorri-n mugazai euskaldun otxanak. Seirak —muga-ate ura itxi-garaia— yoak izan-arren, Biltzarra-koen artetik gatzela esanda aurrera utzk digute. iAlakoxe batzuk izan bazenitu aruntzean, Yausoro adiskidea!...

Iñularreko oxkiroa lagun atsegin degula, Izpegi-mendatea bitarteko aldapa igo degu, astiro-astiro. Lukaika polita, zazpireun neurkin gora egin bear baitira.

Orain Naparroa-n gera. Obeto esan, aspaldi genbiltzan Naparroa-n barrena, mugaz beste alderditik ere Naparroa baita. Ikus, bestela, non-nai, etxe-aitziñetan naiz pillotatikietan; ikus Naparroako kateak, arroki erakutsiak...

* * *

Illun-aski dala sartu gera Elizondo-n: artean etxetik urruti.

Leen ere adirazirik nagonez ezpai-gaituzl gogo-utsezko, aparia degu amets, eta, ao batez, bertan artzea erabaki degu. Ibarluze-ra urrutizkiñez (telefonoz) ots eginbearra, gaberdirarte ez gure usterik izateko; emaztearen —dutenak— ziri gordintxo batzuk ere entzun apalki, ta orra arloa antola!...

Otordu atsegiña egin gendun orratik ural!... Bikaña aparia, polita ardoa... Bazan an esan ta yolas-bearra!...

Ordun azaldu ziran gure arteko zaarpil guziak. «Uitzi»-k artu zun, leenbizikoz, astindu eder-samarra.

Nik, aren berri nekian bakar onek, galdegin nion biurriki:

—Ta?... «Uitzi»... goizekoa esango al-degu, ba?...

Larri zan gizagaxoa! Ukabilla estu-estu egiñaz:

—Yainkoak barka!... Ez gero!...

Gure mai muturreko lagunak —Larrain eta Rekaldek—:

—Zer, zer?... Yakin biar diagu ori...

Ta zirika nik, berriro: ta, berriro —yateari zearo uzteka, noski—
«Uitzi» «-k:

—Yainkoak barka!! Ez dezazula esan!!!...

Gezurra dirudi, latíñez ta griegoz yakin gizonak eta «trampa» txiki bat aitortzeko ainbestetaraño lotsa.

Baña alperrik ibilli zan. Bein artara-ezkero ni ere enengoan ixiltzeko, ta aren urduriak gero ta axkureagotzen ginduzen guziok. Ta, astiro-astiro, itzez-itzez... orra yalki guzia...

Ura yolasa atera zuten artatik beste biak!... Polita zala yokoa, alegia!... Ea ura al-zan bere burua agiriz, idaz-bidez, zintzo ta zuzentzat erakuska diarduan kristauaren egitekoa?... Bazetorkela urrena ere zuurtasuna, gizabidea ta olakoak aipatu ta goersten: esango zutela berok, nornaik ikasteko eraz ta tokian, gizaseme makur ura nolakoa zan larrugorrian ikusi-ezkero!...

Entzutekoa zan, ta parrez lerregin-bearrekoa, ango aria. Larrain sudurruts betaurreko-aundi burusolla ta Rekalde betozki-illun bizar-beltza, patata errea baño legorrago biak, «Uitzi»-ri berebizikoak botatzen... Ta «Uitzi» gizagaxoa, berrogei urtetik gorako gizaseme tinkoa, Homero ta Virgilio koIkoan sartuta darabiltzian gizona, estu ta larri, esku baten ogipuska ta, bestean ollasko-izterra (ta agoan bietarik aski), bere burua gerizatu-eziñik, neri erru guziak egotzi-naiean, neronek alako egin bideetan sartu bai omen-nun (egia zanez...)

Eskarrak gerekin genduan apaizari. Oben artarik, eta aren antzeko guzietarik, bertan yaretzen ginduala esan baitzun; orduntxe «Uitzi»-ren gogape bildurbera asi zan baretzen, ta ekin zion yateari biziagoki, leen galdu-astiaren ordañak nondik yasoko.

Beste gairik asko maxiatu zan. Aitatu zun norbaitek erderaz ta euskaldunen itsusiz ta kaltez idazten duan eusko gazte bat... Baita ere orretzaz «Uitzi»-k iñoiz argitaratu-iritzia. Izan ere, badirudi gure errian arragarriztat artzekoa ote-dan beste iñon lotsagarri litzakena... Berotu zan «Uitzi» bere aburu-alde, ta igerrri zion alegia pattarraren ontzixkak: ipurditik autsi baitzun mai-gañean ukaldika...

Berdinduxe giñalarik, eta naikoa. yardunik, etxerako asmoa, damuz bederik, artu genizun ta antxe azkedu zan gure eguna.

Gañerakoa, ezer gutxi. Ibilli, ibilli, ibilli; yoan, yoan, yoan... Utzi degu nunbait apaiza; beste nunbait utzi gaitu «Uitzi»-k eta illunak irentsi

du... Ozkiro gazia, gau beltza, izar-mordo aundia... Nekea..., asperra, ogemiña...

* * *

Egun bat geiago... Egin al-degu zerbait Euskalerrriaren ederragatik?... Ez asko, benetan. Baña, bada zerbait anai erdi-ezagunenganako elkarbi-dea, urrats bakar batez bederik, laburtua...

1922-gko. XII-22 g.

EGIA IKUS DEZAGUN. AMA!

Euskerari buruz diardugula, askotan oi-ditugu euskeltzaleak —onus-terik oberenaz, egia— gezur biribil batzuk; arloaren ikuspenerako ta egin-bideen zuzenerako oso kaltekor ditezken gezurrak.

Onaa, mintzaldi oietarik labur-bil bat: «Euskeraz: ezteke esan ezer gaiztorik. Oitura onen zaindari oberena «ama» Euskera degu, Kristautasuna ta euskera elkar-lotuta, bat-egñik dira».

Esan oietan, elkar-itsatsi ez-bearrako gauzak naaspiltzen ditugu.

Aitor dezagun leenen, euskeraz, edozein erderaz bezelaxe, iraindu ditekela Yainkoa, siñestauski edo erejiak baditezkeela esan, ta baita ere idazti ipui ta gertantzo (novela) lizunkeriz yosiak

Nork uka or diodana?

Beraz: euskeraz orain arte orrelakorik ezpa-da —utz ditzagun berai-zik Biblia protestantea ta erri-abeztietako zenbait gordinkeri— euskeraz ezer gutxi idatzitako dalako da. Besterik uste badegu, ikus-naaspil batek yoak gaude.

Euskera Yainkoaren ao-miñeko izkuntza bereiz bat dala uste izaten degu; beti-garbi bat, erdoi-egin bat; eta eztagu, guk ain errez egotzitako alderdi on oiek ustelak dirala ta gure zabarkeri zaarraren ume; euskera ez landuak sortu ditula.

Ta gezurra beti da gal-zori; atsegin bada, areago. Gezurrak lilluratu-ta bizi danak bere buruaz uste ditzake ainbat gauz eder; egiak, ordea, egi errukigaitzak, asiko du gau ta egun, ta eztiio barkako arik eta zapaldu arte, birrindu arte. Zori orixe dagoku eskeinka, aspaldiko mendeek barrena geiegi bazkatu baititugu geren gogoak aberkoi-usaiezko gezurrez.

Eusko-oikuntza bikañen zaindari oberena euskera omen; kristautasuna ta euskera elkar-bildurik, ia-ia soin bakar batean mamiturik omen-dira. Euskera ta Kristautasuna era batera dabilta...

Ez, gero, begiei ta zeuen naikundeari geiegi siñets! Ikus-naaste zoro-ak dira oiek, bai eroso guretzat, baña bai kaltekor ere euskerarentzat ta Kristautasunarentzat.

Ez; bazka dezagun bein-betirako gogo euskeltzalea egiaren ogiz eta ardoz.

Ta egia au da: euskera ezta, nabarbenki, oker-bide, yakin-bide egin eztegelako; eztegu egin yakinbide zuzen, ta ez ere makur. Ta gaur dan

egunez edozein izkuntzak, Europan beñipein, yakintza-bide bear da, ondatuko ezpa-da.

Zer esango genduke, gure aurren irakasleak aiek: ongi gizazi-bea-rrerz, argiari galbide iritzita, egun osoan illunpe beltz batean baleuzkate?

Bai, ziñez: gauzak okerreko alderdiz ikusteari yarra bear bagatzakio, argia galbide da; argia ez-palitz, ez genituzke begiak igatuko ikuskizun lizunez... Baña, ori astakeri bat dala erakusteko eztegu luzaroan ari-bearik; eta, bide ortan barrena, aurki giñake belarri-motz, anka-motz eta esku-motz, eta, alarik ere, makurreri gaiztoari ezin igesiz, bizirik giñaken arte...

Alatsu, bada, euskera, landu eztegelarik, ezta yakintza-iturri, illunpea da. Euskelidun utsek euskeraz asko gaiztorik ikasteko ezteute izan, egia, abagunerik. Baña, ikasi al-dute, ostera, askorik on?... Bai?... Zergatik, ordun, gela illun artatik irteten dutenean, dira ain makurberaa?... Zergatik, erbestera yo-ezkero, beren sinismena galtzen ain errezak?... Gure abertzaletasun aizunak, gure erosozaletasunak, auxe erantzuten du: «Erdera ikasi dutelako»... Gezur biribil, ta lotsagarrizko gezur!... Erderaren bidez sakonki kristaututako euskaldunak makurgaitzagok agian ditezke, erbestean: ori diot nik.

Ez. Ezta erderaz ikasi dutelako; baizikan, euskeraz sinismena etzaialako itsatsi, etzaialako biotz-adimenetan landatu bear ainbat argiro ta errozki.

* * *

Adidide bakar batek berakuts gure zabarkeriaren zenbatetaraño: Kristau-ikasbide zaar eta berriaren arteko auziari gagozkio.

Urteak eta mende luzeak zear, Euskal-Erria-ko giza-alderdi buru-yantzienari eztiio gogoak eman, euskeldunak Kristau-legea bear-ainbatez yakin ezin zezatekela lkasbide zaar lotsagarri orren azpiarriaz. Ta..., gaitzerdi, asto-gain ortatik gaur yetxirik bageunde! Baña, ez ala izaki. Are gaur-gaurxe, uste dute zenbaitek (edo ala uste dutela uste-bearrik gera) lkasbide zaar orreri yarra bear gatzaiola, mendeen ondarreraño.

Orain gutxi, ene adiskide apaiz gazte bikain batengana baserritar zaar bat etorri ta asi zitzaion, alegia, «Dotriña» zaarra nai lukela etxeko zaarrek berria ezpaitakitela; ta (onexek idarrik aundiema ematen zion) beeko erriko Erretore yaunak zaarra irakasten dula, ez berria. Ene lagunak, lkasbide zaarra zenbatetaraño dan txarra ta gauza-eza adiraz nai baserritarri ta Yainkoa-kekiko izate-azalpena esanarazi zion:

«Da gauza bat, esan eta pentsatu. aldituequean baño ere excelentea-
goa ta admirableagoa; yaun infitamente poderoso, sabioa, justua, prin-
tzipioa ta fiña gauza guztiena».

—Ori ulertzen dezu ongi? —galdegin zion.

—Bai, yauna, bai.

—Yainkoa. «fiña» dala esan dezu. Zer da ori?

—«Piña»..., yauna, gizon «piña». —«alproja» eztana, alegia...

* * *

Izkuntzak, Yainkoak emandako beste aalmen ta aribide guziak beze-
la, gauza onak dira, berez; ta ez onakoa on ta arakoa txar; norberarena
oberen ta egokien. Okertu ditzakela, ta makur-bide biur gure gaiztoak,
eskuaren ta argiaren ta yanariaren antzo?... Egi berria orixe!

Zein iritzi bear degu, arlo ontaz, euskalzaleak?

Auxe: okerbide biur aal izanagatik, eskuk erabiltzeko bada ta argia
ikusteko ta yanaria yateko, euskera landubearrik gera, on-bide naro izan
aal-dedin. Erabil dezagun beti euskera Yainkoaren, egiaren ta egiazko
yakintzaren mirabe; ta iñork okerrerako erabiltzea gertatzen baledi, ez
luke orrek esan nai izango euskera gaiztoa danik, ez-ta ere, iñork gaitze-
rako erabil aala-eztezan, landu egin bear eztegunik.

* * *

Arritokietako Ama Neskutzari, «Argia-k eskeintzen dion garau
bereiz au dala bide, otoi bat biotzez zuzendu nai diogu:

«Egia ikus dezagun, Ama, euskeltzaleok, eta euskera erabil dezagun
beti Egi Uts Danaren aintzarako! »

1930-gko. Orrila 4-g

AITAREN ERREAL BIKOAK

Noiz atertuko nengoan, azken-argipen batzuk, laburki, Urlia yauna-
ri emateko.

Bergarako «Saski-Naski»-aldiaz. Nik, an ta egun artaz egokiago izan-
izango zala itzaurreak euskeraz egitea. Urlia yaunak, an ta egun artaz ere,
erderaz egiña ongi zegoala. Argi dago elkarrekin bat ez geundela, Baña
neri, erderazko itzulpenean, itz bat izparringiak yan zidan. «Bien está para
quien NO ahonde un poco en el asunto», idatzi nun nik. «NO» ori etzan
agertu, ta artatik atera zun Urlia yaunak ni bere iritzi berbereko nintzala,
ta orretara-ezkero eztagoala zertan eztabaidarik sortu. Euskerazko itzul-
gaiari begiratzea aski zukean argi ikusteko. Baña, dana dala, ni arekin ala
ura nerekin, orain batera etorriak omen gera, berak dionez. Beyondeiola,
biotzez.

Euskal-egunaren eraltzaleak bai omen dute ortan errurik, «Saski-
Naski»-koei itzaurreak euskeraltzeko esan etzietelako. Ontaz, nik dakidan
pixka yalki dezadan. Bergara-ra «Saski-Naski» «Eusko-Ikaskuntza»-k
deitu zulakoan nago. Baña, alaz guztiaz ere, zati orren eraltzale «Euskal-
tzaleak» ez izan arren, norbait beronen buruetarik izketatu zan «Saski-
Naski»koekin, garaiez, euskeraz itzuli ta esan zezaten. Etzan ala egin, ta
ortik aurrera eztaikit ezer.

Gagozkion lanari, gauzak ar ditzagun diran bezela, ez dazaiegun
egiñei gibel-eman. Au da Urlia yaunaren beste aolku bat. Sangüesa-n ta
Salinas de Añanan ez omen-diteke Udal-etxean euskeraz egin. Arira, arira,
gizon... Guk Bergara-n egitea, ta euskal-egun batez egitea eskatu degu.
Guk «Eusko-Ikaskuntza» batean erabiltzea nai genduke. Beude, bada, lasa
Salinas de Añanako ta Sangüesako ziñegotzi yaunak.

Gorrikeririk gabe, bear-neurrian, elkartu-bearrak omen dira gure
bazkUNETAN euskera ta erdera. Guk dioguna berbera. Nun da gure gorri-
keria? «Saski-Naski» seitik batean euskeraz egiteko... «Eusko-Ikaskuntza»n
ordulaurdentxo batez... Gañontzean erderaz...

Gure auzia ta katalandarrena ez omen dira berdin. Egi aundia orixe,
zaar-samarra izatea. Bi alde agertzen dira arazo oien artean. Bata: euske-
raren bidezkoagoa, beronek añako nortasunik beste izkuntzarik batek ere
eztulako. Bestea: gure lanaren gaitzagoa, asabaen zabarkeria ta izkeraren
bereiztasuna bere etsai ditugula. Bi alde oiek ondoren bakarra bear luteke

ekarri: guk suagoki, aiek baño tinkoago ari izan bearra; ta ez epelagoki, gertatzen danez.

Baña, tira: ni enaiz gai ontan sartu. Urlia yaunak betegarri utsez edo, agian, adiskide «Aitzo»i beste goxoki bat ematearren aitatu bide-du, ta utz dezagun orrenbestez.

Egi biribil-samarrak bota bear zitula agindu zigun Urlia yaunak, eta onaa emen batzuk: odol-berotxo, bazternastalle, eztabaikari alperrikako, arroxko ta artobero-uxai omen-naiz. Oietaz gañera, buru-arlotea: andre Yakintza, andre Kultura, askorik maite ez dutenetakoa, alegia.

Apaltasun gezurrezkoz gere buru au yantziaz, oiek egitzaz aitor ditzagun... Eztabai-gaiarekiko ain axola gutxiko ezpa-lira!

Ene odolkeria egiten du ixtillu onen errudun bakar. Baña, yardun auen azpian besterik dago, Urlia yaun adiskide. Zerori ere oarturik alzaude onezkerio.

Giza-asmo aundi guzietan gertatzen da. Gizaldi gazteak zaarrari ziri-ka, zaarrari bultza. Zaarra bere egonean goxo, ta aurrerago ez nai. Gazteak: «Eup! Garaia da». Zaarrak: «Ago ixilik, lotsagabeal» Barkatu, ontan ere artobero-usaia badarigu, geren buruok gartzetat jotzez. Nik eztaikit guri zer gertatuko zaigun. Gu ere, Yainkoak nai bezal, zaartuko al gera ta sutondo-zaletuko, ta usteizango al degu iñor eztekelata gu baño areago. Ta Yainko onari dakiola ordurako beste gazte-sail bat agertu-izatea, guri ziri-ka, guri bultzaka, gu baño aurrerago-naiekkoa. Txakurrarenak esango dizkiotegu, bear bada. Aitatuko dizkiotegu «odolkeria», aundi-ustea, naastu-bearra, burgoikeria ta buruarlotetza. Baña, gure esanak gora-beera, gazteok biyoaz aurrera, gurekin naiz gure gañetik; biyoaz, ordun min eman-gu badigu ere.

Eztabai alperra sortu omen det. Txarki egin omen det orrela gogoa naastea, astia orrela galtzea ta galdu-eraztea. Irri det ezpañetan. Orain irutsu urte orrelakoxeak entzun bear izan genitun. Bai besterik geiago ere: obe gendukela, alegia, gutxiago karraxi ta geixego lan. Ta badakizute zer gertatu zan?... Eztabaikariok geren asmoetaz elkar-kutsatuz, ixtillu artatik gaurko «Euskaltzaleak» sortzea, aurrerago «Eusko-Elazkona» zalakoa eraberritu ta zabalagotuz.

Gertatzen oi-da maiz-samar, aita-semeen artean, semeak aitari erreal bikoa eskatu, bai, ta aitak ezezkoa ematea, ta gañera bereak eta bost esatea. Yakiña: orrek ezta esan nai semea izpidean etzagoanik. Gerta diteke gizagaxoak erreal biak arnasa artzea baño bearrago izatea; aitak zuzenbidez aietxek zor izatea. Ez emate orrek zer esan nai du, bada?... Soil-soilki: aittak eztitula errealok eman nai.

Ortatik antz-emango diozute, eztabai onek ere amari zimel bat edo beste ekar lezakela. «Saski..Naski»ren itzaurreak euskeraz yartzea... «Eusko-lkasikuntza»ko batzarretan euskerari goratzarre egitea... Bi apur oiek iritxi-ezkerio nik ez nuke uste-izango alperretan yardun dedanik. Nere zirriborroak ontzat emango nituke.

Baña, txarrenera yo dezagun, bada-epada. Egin zagun atala ezer irixten. Zer esan bearko degu?... Ez nula arrazoirik?... Orrelako eztabaidarik eztaala noizik-bein yari bear gure artean?... Ala... aitak erreal-bikoa eman nai ez didala?

Andre Yakintzari diodan gorrotoa ere oso poliki igarri dit Urlia zoliak. Iztegiag egin nuan arako amets artatik. Baña, onginairik aundixea-goz, besterik eman zezaioken buruak. Gogora zezakean amets aren iturri ez ote-zan, agian, yakintsuei diotedan eraspina. Dalako iztegi ori ez ote-degun arloteok txerri goseak ezkurra baño ametsago; ari berandu-etsirik ez ote gauden. Berantetsitze ori baditeke ez bidezko; baña gure beldurra ori da: ondoegi errebearrez, opil goxo ori ez ote diguten emango sekula.

Bestalde, gure ustez, yakintza-lanez gañera «Euskaltzaindi»k axola aundiz artu-bearra du euskeraren zaitza. Yakintza lana ta euskerari utsi-bearra neurritz elkartu ditzakete bazkun euskozaleak. Ta gai ontaz, «Euskaltzaindi»ko azken-batzarrean euskal-ikastoletzazko asmo eder batzuk erabillia pozik ikusi degu.

Baña, Urlia yaunak, leun-leunki, au ere esaten digu: buru-arloteok ez gaiteala sar yakintsuen arazoetan. Gu eragille gerala, ta etsi dezagula orrenbestez. Arrokeririk eta artobero-usairik gabe gure arlo apalari lotu gatzaiola.

Ikaskizun ori ere yasoa degu, ta oñak labur ibiltze aal-ditugu aurre-rakoan. Auxe bakar-bakarrrik esaten utzi zaiguzu, yauna. Yakintzazale ta euskeltzaleatasun-eragille, biak batera, naiz kristau naiz bazkun, notin berbera izan zitekela uste gendun. Ta uste ori artua eztegu gere erru. Urlia yaunari begira ikasi degu. Bera ikaskuntza goitarren zale da, ta orrekin batera euskeltzaleatasun-eragillerik bizkorrenetakotzat bere burua agertu izan du beti. Guk, egia izan, yakintza-zale uts izan balitz, ez genion esana yasoko. Euskeltzaleen eragille ozena dan aldetik iritzi nion arrotz berak idatziari.

Baña, aski degu onenbestez. Bazterrak naasteari utzi dezaigun bein-betirako. Nik ezta beintzat geiago txintik ateratzeko asmorik, *makartzu* deituko banindukete ere.

Galderatxo au. bakarrrik:

—Aita, erreal-bikoa emango?

EUSKERA AUNDIKI-SOÑEKOZ

Eusko-aundiki guziek euskeraz ariko balira, euskera gaizkatua, salbatua, omen genduke. Amaika bider entzun diotega orixe «Larreko» ta «Txadon-Zaya» idazleei.

Ta orren atzetik ari ere ditugu ainbat egiñal: gure aundikiei, euskera, biotzetan ezezik ezañetan ere, nondik itsatsiko.

Baña, orrelakorik beñere iritxiko badegu, aundiki euskeItzaleok leen-leenik ari bear degu euskeraz: au eskolako aurrei ere ematen diete buruak Tal ots, gere au aunditzat yoa barkatu: ezta eder-uste, baizik eta zigorrari ez igesi naia.

«El Euskera en las empresas de cultura» buru dula, Urليا yaunak lan bat agertarazi du arestian «El Dia»n. Aren eskutikako izanik, eder da. Baña badegu susmo, egiaren ingurukako izketa polit utsa ez ote-dan: ala oi-baitegu maiz, egiasi aurrez-aurre begiratzeko bekokirik eztegunean.

Nerekiko, urrengo auxe da egia, ta auzi ontako iltzea.

Alegia, zoritxarrez, are aundiki euskeItzaleenok ere gure yardunak euskeraz aritzea gaitz degula. Geren buruon yazte osoa erderaz egin baitegu, alperrik litzake besterik eskatzea: nai-ta-nai-ez bear alegin zalla geronen artean bederik gai biurri-samarra euskeraz erabiltzeko. Ta, bestetik erderaz aritzea errezagoo, bestetik erderaren bidez geren buruok ederrago erakusten aal, milla akiakula sumatzen ditugu egitezko erdeltzaletasun ori bidezkozteko.

Baña, eztegu ori, nik uste, osasunerako bidea.

Maitetasuna egitez agertzen oi-da, ez izkutuko biotzaldi utsez. Maitetasuna ezteute nekeak ez yasanbearrak izutzen.

Ori orrela bada, zertan gibel ez eman maldabeera gozo ari, ta ekin ez, kementsuki, malkarrean gora, goien ta ez beean maitea bizi baitegu?

Gogora datorrit oroitzapen zaar, bat. Ni ta zenbait adiskide aber-tzaletu-garaiekoo. Eztabai aundien ondotik, yausi gaituzo guziok noizbait egipean: euskozaletu gaituzo buruz ta biotzez. Ez ordea egitez, artean. Ta emen dator elkarri esatea: —Au eztiagu aski. Orain euskeraz ari bear diagu. —Bai al-dakizute nolako nekea genduan ori? Euskera umetan erdi-ikasi, gero erdi ortatik iru laurden atzendu... Masallak gorritzen zitzaizki-gun ederki, beti elkarrenkin eideraz ari-izanak ordudunik euskeraz ari-bearraz. Baña, egiñal latz askoen bidez yaundu ginduzun geron buruez, ta geroztik, ostera, ezin erderaz ari gaizutu.

* * *

Urليا argiak diona egia da, baña erdikako egia. «Eusko-Ikaskuntza»n euskerak betidanik omen-du yarleku berezia: iru illabetez beingo «Deia»n lantxo, bat eta zenbait berri gure izkeraz sartzen ditulako.

Baña ezta aski. Ta esango deguna yaso dezake guretarik beste Bazkun nagusiak, «Euskaltzaindi»k ere.

Ezta aski, ez. Izkera idatzia bai baiditake izkera illa. Mintzatua ordea, ezañek darabiltena, uraxe badakigu eskier bizi dana.

Leengo batean amets txar bat egiñik nazute. Euskalerrria nenkusan, ordeka soil bat iduri. Ez mendi, ez baserri, ez ezetasunik iñon: ez-eta ere euskerarik, illa baitzan betirako. Baña, ordeka-erdian yaun illezuri agurgarri batzuk ari zenituen zerbaitetan, mai baten inguruka, paper ta idazti sail aundien artean. Urbildu natzaie, ta... badakizute zer ziarduten?... Euskeltzegi bikain bati azkenorraztuak egiten, euskera ordurako illa ta lurperatua zanik oartzeka. Agian, bazekiten berak, artean; baña..., erderaz ari baitzenituen...

Olakorik ez bezaigu gerta, Yainko ona, otoi.

* * *

Badakit nik, bat-batean, euskera utsez, bere batzarrak egiten ezin asi ditekela «Eusko-Ikaskuntza». Baña, beintzat, izkera biak naasi lezazke, ta batzarrerero ordu-laurdentxo batean euskeraz aritzeko oitura artu ere bai.

Ikasbide txiki oien indarra aundia baita; aundiagoa, alegia, eskatzen duben alegiña baño.

Elebitza esatzeo, zer beso emate aal-zigun «Eusko-Ikaskuntza»n, «Euskaltzaindi»n, Aldundi edo Diputazioetan, Udaletxe edo Aiuntamentuetan, euskerari ordulaurdentxo ori bederik eskeñia!

Ori egin ez bitartean, eskubide berririk eskatzea yardun alperra.

Elebitza dala ta zera dala, nola, guri botatzeko, erantzupen auxe buruak eztiote ematen Madrid-ekoei?:

—Badituzute, zuen eskuko, zenbait eskubide. Oiek erabiltzen ikasitakoan ordun dezuteke berrien eske etortzeko garaia. Iñori ezer eskatze-ka, Aldundi-Udaletxeetan mintza ziñezteke euskeraz; areago zuen elkarte euskozaletan. Ezin galazi dizaizuteke iñork Estadao-rena ez tiran ikastoletan euskera, ala edozein gai euskeraz, irakastea. Ori egiten ez, ta eskeka ta karraxika zatozkigu? Parregarri alenak!

Bai: amaiketakoa leenago nai gosaria baño. Ta orrako ori erantzutea buruak bai ematen aici, baño, zuurak baitira..., koIkoan gorde egiten, bidea ikasi eztezagun.

* * *

Diogun lan ortan, Bergarako Saski-Naski-aldia Urlia yaunak, eta aurre-solasak erderaz egiñaren aldeko bere burua agertzen, erdeldunik asko bai baitzegoan.

Ongi dirudi, begiratu batean... Baña galdegin ere badezakegu: ea noiz euskal-yaietan, euskaldunen ta euskeltzaleen garaiayo bear duan. Are Bergaran ta *Euskeraren Egum* batez ere ez?

Gaztelaraz naiz prantzeraz «Saski-Naski» ikusi nai duten erdeldunek badituzte urtero zenbait aldi aukerako. Eztegu iñola uste, urteak ditun irureun ta irurogei ta bost egunetarik batez euskaldunak euskeraz aritzeak miñaraziko lituzkenik. Ta entzule guziak euskeldun uts izan arteraño bagaude zai, ez «Saski-Naski» ta ez besterik ezta egingo. Ez-ta Aizarna-ra yoan-ta ere. Alderdikeri gorria ezpa-da, on, ez-ta ere arako apaizarena: errian lau arrotz zirala —elizarako amorru aundirik gabekoak berak— ta sermoi guziak erderaz.

Ezin obeto deritzaigu guri «Saski-Naski»ren aurreesanak erderaz egitea, arrotz eta eusko-erdeldunek gure berri ikasi dezaten. Baita ere seitik bostetan erderaz egitea, bear bada. Baña, eusko-muin utsezko ikuskizun orrek, oraindik, paperean bederik, itxura onaren ederragatik eta euskararen gorazarrez bederik, euskel-agerbiderik ez izateak, eztiugu onik egiten. Areago: orren antzeko lanak, gure ustez, leen-leenik euskeraz bear lirake gogoandu ta idatzi; gero erderara itzuli.

Egia da, ta ez degu aaztuteko, «Saski-Naski» eztala bazkun euskoza-leren batena, naiz euskozale izan leen-asmatzalleak eta betiko egilleak. Badakigu ere oso lan ederra dala, erdera ta guzti.

Gure itzak, bada, iñork txarrera ez artzea nai genduke, baizikan adiskide-eskariak artzen diran bezela. Elkar-onginaiez, ta batez ere euskararen gure maitetasunez, ase ditezke guztion egarriak.

Ta ikus dezazuten asmo ortakoak ez gerala gorriegi, neroni esanik nago, orain illabete batzuk, euskel-olerki edo poesi liburuak erdel-itzulpen txukun bat alboan dutela irarri bear lirakela beti, arrotzek eta zenbait euskaldun zabarrek gure sallerak begiak zuzen aal-ditzaten.

Geroztik «Euskaltzaleak», (batzar, yai ta eginkizun oro, aal-dala, euskera utsez egin oi dituan elkarte orrek), Errenderi-ko Olerti-Yaierako neurtitzak ala eman ditu: euskeraz ta erderaz.

Ori bera egiri zun Mistralk ere, ta ongi egin, alegia. Ez probentzera, utsez, baizik-eta prantzerara ongi itzulirik eman zun «Mireio», bide ortatik maitenik zun mintzaira ari ospe aundia erakartzen ziola.

Baña, probentzeraz egin zun leenik: asmoz, ta kutsuz, ta yantziz. Or zegok bada iltzea! Gero erderaz, bear bezela.

Gu ordea, ostera ari oi gaituzu; ostera, erdera utsetan etsitzen eztegunean.

Betor, bada, erdel-lanik asko, baño auxe buruan dutekenak: «Euskeratik itzulia». Ta yolasean ari ez naizela igerri dezazuten, era ortara ekin diot neronek, gaurkoz beintzat.

* * *

Ta arako idazle gizagaxoarena?... Beorlegi arrotzat yo zuanarena, alegia. Beldur naiz, Urlia yauna, gertari txiki ori ez ote dezun yo bear-alderditik. Soñekoak eman ote zion gero, ala erderaz ariak, iduritu txar ura?

Larre-larreenean billa zazute baserritarrik basatiena. Yar zazute euskera garbian ari dan zaldun apañenaren aurrean... Ezetz arrotzat yo. Arritu ta balditu egingo dala...? Ta poztu, diot nik, eta kolkorako esan ere bai: «Arraiepol! Auxe bai euskaldun garaia! Arloteok bakarrik uste nian nik euskeraz aritzen giñala, baño yantzi eder ta guzti au eztek asko lotsatzen».

Ta askoz ditu elkarrenganagotuko gizon biok bion euskerak, zalduna, erderaz ari dala, nekazari-yazteak baño.

«Euskeraren Pizkundeari Emakumeen Maite-agurra» egin zanean, baziran an ere amaika neskatz apain, erregerenean ikusi oi-diranak bezin aberaski yantziak. Baña, aoa zabaldu zutenaz gero, iñork galdegin al-zun arrotzak ziranentz?... Bada, Beorlegi-k ere, «lebita» aundia ta guzti, erderaz ekin izan balio, arako idazleak euskaldun yatortzat yoko ote-zulakoan nago.

Izan ere, alperrik ari gera. Euskerak eman digu erri-izena. Euskera da gure bereiz-alderik (*hecho diferencial-ik*) nabariena. Euskerak etxekotu gaitzake oraindik senide guztiok: euskera-gabetzeak arrotzu.

* * *

Zaarxeagoa dezu, Urlia agurgarria, orain gogo-ra datorkidan zure illeta bat. «Eusko-Ikaskuritzak» eratu lkastaroan —zenion— euskerazko jardunek betetzen dute aretoa: erderaz ainbeste gauz yakingarri azaltzen, bai?, ta alkietan bost lagun. Zergatik ori?, galdegiten zendun.

Belarri-ertzera erantzun nai dizugu. Euskeltzalea baita euskozale guzketarik egiazkoena ta egiatiena. Orra esan.

* * *

Yaun Urli begiragarri ta adiskide: barkatu yardun luze, lotsagabetxo au. Egoarri gutxikotzat yotzen gaituzu, ta eramapenez lasa orni gaiteala, diguzu esaten. Aolku egiazki bikaña! Egoarrik, eramapenik eta gibelik asko bear baita, euskeltzale txintik atera gabe euskeraren igesari begira egoteko.

BARATZA AZI-BEARRA

Zertxo bi begietara ditut atzeko egunotan. Bata, zenbait idazki «Euskel-Atala»peko otarrera botea. Bestea, «Mendi-Lauta»ren amets gozoak.

Argi dakuskegunez, tokiaren uts gera euskel-idazleok. Gutxi giñala-koan, amaika negarrek erten digu; baña, egia, gure ingien zabalerako geigi gera, ezpaitegu non idatzi.

Gertari oni begi-eman bear zaio lenbait-len. Ez-tegu euskel-idazlea bakantzera yo bear, ugaltaraztera baizik. Bestela, zertarako litzake atzeko amabost-ogei urteotan egindako lan etengabea?... Orixen nai ez genduan, bada?... Euskel-idazlea ugaltu-eske ez geniardun?... Bai, ta zuzenki: ortik bailetorke euskera beñere senda al-izatea.

Baña, euskel-idazleak, edozein idazlek beste, tokia bear du. Lana non agertua ezpa-du, ezta lanik egingo. Ta orra, ordun, ez soilki idazle bat galdua, baizik aren ikasbide ona ere, idazlekumerik sortzeko bideak langatuz.

Beraz, baratza bete aza badaukagu, ta azarik geiago gose, nai-ta-nai ez baratza azi bear.

«Euzkadi»ri arlo ortaz, beste ainbestetaz bezela, asko, eunetiko laro-gei, zor diogu. Berorik dago «Kirikiñ» zanaren oroitzeta, ta alperreko lana litzake ori erakutsi-bearrez izketa luzeetan yardutea.

Baña, «Euzkadi»k ezta lanbide orretan mugarik nai-bear, arik-eta euskel-egunkari bikain bat izan dezakegun arte. Idazle-ugaltze orreri, begi-itsuka, nik uste, bear-alako paper-langille-ugaltzeaz erantzun bear dio. Ez aztu, euskel-idazleen sari-eska-ebak zenbateraño bidea errezten dion.

Ongi zion, beraz, lengoan, «Irular»ek, gure Atala zabaltzeko otoi-zegionean. «Euskaltzaleak» deritzan Bazkunak ere otoi orixe egitea erabaki du, azkeneko billaldian. Eguneroko maite onen agintariei, gaurko nere itz auen bidez otoi ura egintzat etsitzea eskatzen diet.

* * *

Baña, euskel-baratza azi-bearraz gogoeta egiñak, gereziak gerezia bezela, euskel-egunkari ametsa dakargu.

Ona begiak itxita nolakoa dakustan.

Yainkozale garbia, euskeltzale yaukala; ederra, argia, erreza; ongi ordaindutako gizonak egiña; berriez, lan benez ta arin-alaiez —parriruru-

diak aztu-gabe— naroki ornitua; erri bakoitzean izperkari on bat du, zerbaitz sariztatua, bertako arazo gazi guziak, baita berriak ere, garaiz ta ongi bialiko dituenak; lankideen artean, maiz agertzen dira erbesteko euskel-yakintsuen izenak, bein Alemani-tik, urrena Errusi-tik, Txekeslobakiatik, nondik-nai.

Labur esateko: erderazko zenbair egunkari bezin eder-osoaa...

Euskeltzale guziak ditu asieratik arpidedun; apaiz Yainko-gizaki orok laguntzarik zabalena zor lioteke; beste askoek erosten dute, yaio-berritan ikusmiñez, gero aren erreztasun-atsegiñek gogoa irabazita; mendian lenbizikotik ezta sarbide erosoaa: baserritarra —Argiak-eta asko egin dutelarik— eztegu oraindik ugari ta egunero irakurtzeko gertu: ori urteak, agian dakarkete. Bitartean, astean bein, igandectan, egunkariak ale berezi bat daterake: asteko berri-laburpena, parrirudien bat, izkirimiri ta ipui alaiak, Yainko-gaiak, nekazaritza ta abar...; gaurko «Argia»ren oñordekoa.

Euskel-Erri osoan amar-amabi milla ale ez ote-ditezke saldu, zabal-kundea bear bezin sakonki egin-ezkero?

Bestalde, len esandako guziez gain, iragarkiz poliki betea dakust. Lantegi ala saltoki, edozein irabazpidedun euskeltzalerik ezta, berea uka dionik: eta euskeltzaleez ateko zenbaitek ere balemaioeteke, Euskel-Erri osoan poliki edatu ta bazter urrutietara eltzen dala oartemanik.

Esan-bearrik ez, idazleak erruz ta gero ta yaioagoak ditu, gizarteko gai guzietaz aritzeko gai. Ordaindu egingo baitzaie, ainbestean. Gaur-dañoan, utsean, agertu beste sail goldetu dalarik, zer litzake gero, euskera, irabazpidetzean, eguneroko leiaketak metu ta eskuak artarakoacan?...

Ainbestetaraño da ene ametsaren sor-bearra, ikusten baitet argi-argi ukabilla añako izki lodiez egunkari orren izen berbera ere!

«BAI»... «BAI» du izena. Baietza du ikurritz, baietza ekin deadarra. Egona EZ da, aritzea BAI; illa EZ da, bizitzea BAI; egia BAI da, gezurra, berriz, EZ... Ta egunkaria ari-otsa, bizi-otsa, egi-otsa: euskoa badalaren BAIETZIK gorenena baigenduke...; orretxegatik, aren izenik egoki-errez-laburrena au izatea: «BAI»...

* * *

Ta amets ipurtzuriak zer dira?, galdegin dezake norbaitek, irriparreka. Ametsa, berez, EZ izatea nai badezu ere, BAI-aren azia diteke. Zenbat bider izanik ote-da, ludian gizadia danetiki!

Baña, amets-goi urdiñetik be arre-zakarrera amildu-bearrik gera, onezkero. Egin dezagun ala, urrengo batean egunkariareriko gertu-lanak gaurtik, nere aburuz, nola asi diteken azalduaz.

1929-gko. Epalla 13-g

EUSKEL-EGUNKARIA

Opa-nioke nik «Mendi-Lauta» bizkorrari, ametsetan ikusitako milloio txo oiek eskuratzea. Baña beldur naiz aren aberasteak luzetxo ez ote-duan yoko.

Benetan, ezer oberik ez litzake: euskeltzale zintzo aberats batek beregain ta begipean egunkaria artzea. Baña... auxe bai ametsa! Aberastuezkero, zintzoenak ere sakela itxitzen baitizute, gu bezelako txiro gizaxoei arpideak-eta gizentzeko lanbidea. utzia. «Kirikiñ»-sariaren makalar oar, bestela.

Iñola ateratzekotan, bada, egunkaria, askoen alkar-arte ta laguntzaz bear bide-da, nik uste.

Egunkari ON bat —eta bearrezko dezu ona, erderazkoak bezin on; bestela, zeren indarrez edatu?— egunkari on bat, bada, ateratzeko, zillarpilla larria bearke litzake. Zenbat?...

Orra, nere ustez, lendabizi egin-bearra. Beste egunkarietatik, bear bezela ta zeatz, xetasun oro ikasi: zenbat diru bear egunkaria irasteko, zenbat eusteko; zurki yota zenbat emate aal-luken, saltzez bai iragarkibidez.

Ori eginda, diru-biltzea letorke. Atera ditzagun, adibidez, euna laurlekoko akzioak. Artu nai orok len-agiri bat izendu bezate, onenbeste-ainbeste eman-agindua sendotzen dulararik. Onela beintzat ikasiko genduke zer itxaron genezaken, zenbatera eldu gintezken, jendea bero-bera ala otz al-dagon eginkizun aundi ari bizkarra erasteko.

Euskeltzale txiroak ongi erantzutea yo diteke, gaurgeroz.

Euskel-egun ala orren antzeko arpide bati bost laurleko botatzen dionak, egunkari akziotan emango lizkizuke berreun, bosteun, agian milla. Baña, besterik gabe, euskelzale aberatsen laguntza (ta laguntza zabala) gabe, eztegu bearra osatzen. Gero, beti dituzu, ta asko, naiz txiro naiz aberats, epel, otz ala gori, ukabilla itxita etxera ezpa-zinyoakie gorra-rena egingo dutenak. Beste zenbaitez, berriz, berez erantzunda ere, mordoska aundia utzi-bearrean, aien aberatsari ala dagokiolako, uskeri batez etsiko dizute, ta kito.

Ikusi zer nai nuken esan. Diturik yasotzeko, alegia, eskatzen lenik bear dala, ta eskatze ortan txampon batzuek eralgi ere. Norbait bear dala eskale, ta ez, nolanaikoa, gizakume azkarra ta atsegiña baizik, ta... lotsagabe-samarra. Norbait oni beribilla eman zaiozu, ta legokion saria, ta

izendi bat erri bakoitzera, lagunez-lagun eskean asi dedin, ta bakoitzari atera al-dezakion eman-uste zuna baño geiago.

Ta orra betikoa... Len ere, amaika bider, artara-ontarako, edozertarako, esan izan degu ori bearra dala, zenbait arlo astindu ta eragingo badira. Erakutsi nai izan diotegu orixe «anai zarrei», baña, egia esan, ezer askorik iritxi gabe. Oraingoan nora yoko?...

Baña, goazen aurrera. Esandakoak —len-azterkia ta eskale yaioa— baditugu, esate baterako, ta diru-biltzea poliki asia da. Askok esango ligitteke: egunkaria yarri baño aurretiagokoa da asterokoa sendotu, zabaldu ta obetzea, ark bearke dituan langille azkarrak bertan ikasi ta zailtzen dirala.

Egia. Baña bai auxe ere: gaurdañoan asterokoaz yarraituzkero, ezin bizi aundirik eman genezaiokela. Paper geiago bear, zabalkunde sakonagoa, zuzendari ordaindua, artan aritze-utsetik bizibidea atera lezakena. Orrela ez izanenean, gerora ere motel, geza, txikia izango degu asterokoa; ezin iñoiz eragin izate al-diogu goraka aundirik Ortarako —au bai betikoa!— dirua bear. Zer egingo?...

Len esandako akzio-saria baldintza batez yaso dezagun. Epea, bost urte —edo, yarri, egunkariaren etorzea gertutzeko. Dirutza, bitartean, «Eusko-Ikaskuntza»pean— edo zaitu-arazi. Urtero, aren adarra, aren ekarria yaso, ta epea azkentzeraño orixe erabili asterokoa indartzen.

* * *

Euskeltzale guztiei, ta bereziki «Euskaltzaleak»-bazkunari, yarduntxo auek eskeñi nai dizkiet, gaia pitin bat astindu ta otsarazi dezagun. Ortatik letorkiguen kalterik aundiena len-añean gelditzea da, ta agian ere, euskel egunkariarekiko aurrezkai on bat egiñak izatea.

Otoi, bada, nork-bere aldetik yo zazute arloa, iritzi oiek guzion alkarlaguntzaz osotu ta obetu al-ditezen.

Nik nerez dakidana... Asmo gaitz auek gogoan maiz erabilizkero, asieran urruti zenkusana gero ta bertarago egiten zaizu.

Urte bete-t'erdí, geiago apika, dalarik, landolako atean kaxk-kaxk yota pralle aundi bat, irtiparre emea ezpañetan zuala, aurrera sartu zitzaidan. Ekin zidan bereala euskeraz, bizkaieraz sutsu ta zoli, ta euskeltzale-tasun-gaiak generabilzkian gure yardunean. Yaingo-gizon auen soñekoak bai koIkope sakona!... Ari zaizkizu, malgu-malguki izketan, ta nondik-nora eztakizula, eskua murgildu dizute illunpe artan, ta ona geroxeago liburu bat atzituta agertu... Bear bada, zere gogoia neurtitz-bazka gozoz elikatze-asko dezu gizon begiragarria. Ta egingo nuke, barrupe artatik,

amar, ogei berrogeita-amar idazti atera baietz parra-parra, nork artua iza-
nezkerero... Bai, benetan dute sakona ezkutupe illun ura!

Baña, barkatu, bidetik ate diarduzutet. Ontaraxe nentorren: Yainko-
gizon maitagarri ura euskel-egunkariatiaz mintza zitzaidan, ta, gutxi gota
bera, ni gañeko lerroetan bezelatsu. Egin nion nik entzuna, baña yaramon
gutxi: ain urruti bainenkusan asmoaren bete al-izana. Gaur ordea, aitor-
tu-bearrik naiz, ordutik onuntz askotan buruan erabilliaz bertaragotu,
ditekenagotu, errez-iritziagotu egin zaidala, azia izanik ene gogo-lurrean
erne ta loreztu bailitzan...

Besterik ezer iritxiko ezpa-genduke ere ontaz ari geranok, zuen
gogoekiko, ez genduke astia alperrik galdua...

1929-gko. Epalla 16-g.

EGUNKARIA

Gai ontaz zenbait idazlek agertu dute iritzia. Asko dira, ordea, ixilik.

Ori bezelako arloetan, orratik, ezer baño lenago, artarakoxe «giroa»
sortu arazi bear-izaten da, asmoak loreztu ditezen ta, loreztuz gero, igali
mardulik ekarri al-dezaten. Ta giro on orretaratzeko, zabala yo ta yo bear,
aizea astindu, esku beteka eltxoak atxitzen bagenbiltza bezela... Aize-
astintze artarako berriz, yardun ta yardun, mintza ta mintza, ekin ta ekin
berritsukerian, atsoak —eztabaida emen, murmuxeta an— ari oi bezela...

Orrelakoxea bear du; gogo-lurra ur asegaria artzeko gertutzen duan
atxurketak. Euskel-egunkaria oso urruti ta eziña dakustenak, esanaren
esanaz ta ausnartuaren ausnartuz bertago ta errezago etsi dezaten.

Otoi, bada —eskabide au iñola ezpa-dagokit ere— idazkortza ker-
tenetik artzen dakizuten guztiok, naiz txiki naiz aundi, euskel egunkari
gaiaz zenbait idazlan biali ditzazute «Euzkel-Ata» ontara, «Argi»ra, ta
abar.

Zuk ere, «Orixe» adiskidea, ekin gogoz arloari zere euskera mamiaz.

Euskel-egunerokoatzaz badakar idazlan bat «Euzkerea»k. Gaia era-
billi utsagatik ere eskar-gatzaie arazo ori ari degunok; areago berriz, gure
azterketan eskeintzen diguten laguntzarengatik.

Eder zait, batez ere —ta ontan, bada-ezpada aitor dezadan, nere
aiz, ez iñorenez, diardut— euskeItzale alderdien arteko elkar-artu-nai
apurrenik sumatzea. Ontan, nik uste, gauz guzien gañetik alkar-lagundu-
bearra yarri bear degu; iritxitxoan gañetik IRITZIA, euskeraren ona. Eus-
keraren ona ezpaiditeke euskotasun osozalearen kaltegarri.

«Euzkerea»koak egunkarietaz dakizkiten goraberak zeatz erakustea
eskeintzen digute. Eskarrik-asko. Eskutartean darabilgun ikasketa ontan
orixe nai degu, askoen iritzi ta onuak, al danik egiena izan dedin. Xetasun
oien eske, beraz, etorriko gatzazute noizbait.

«Euzkerea»k dionez, euskel-egunkariak urte-mordoska aundi-sama-
rrean urteroko berrogei bat milla laurleko galdu bear lituzke. Ori ala bada,
obe degu ezertan ez astea. Egia, bai, euskeItzale aberatsak laguntza zaba-
la emanekero, orrek ez ginduzkela izutu bear. Baña... Arlo auetan, bio-
tzean, sakelean ez-ezik, bear litzake urrea euki. Ta biotzean, sakelean-ezik,
txi-roak oi-dute; sakelean, biotzean gabe, berriz, aberatsak. Bat bestetan
erabat gutxiok: orixe txarra... Ortatik baitator gure arloteria. Ni ere etsita

nago, bai, noizpait aberastuko banintz, ezetz sasi-arte latz auetan oñik sartu!

Baña, aria etena det...

Lengora gerala, irakurle: guk eztakusgu arloa «Euzkerea»k bezin illun; gaurdañoan beintzat, baikorxeago gaituzu.

Ori bai: ari-mutur guziak lotu bear dira len-lenetik. Ibiltzen asi baño lenago, oñazpian lur ibilkorra ala geldia degun ikusi bear. Zerbait egiñean, dirurik ez galtzeko, porrot ez egiteko ziurtasunez ari bear da.

Gure lan-asmoa auxe da. Lenbizi, al-dan zeatzenik —arloa argi ikusi, zenbaiten iritzi ta aolkuak entzunaz. Ontan «Euzkadi»k ere, ta «Argia»k, asko lagunduko al-diguten ustea badegu.

Egunkaria berriro-berrirotik egin, lankiñak eta abar erosiaz? Ala, iñoren babesean?... Iñoren babesean, noski, amets dana amets izana iñoiz biurtuko bada. Artara, zenbat diru bear?... Zenbat eta, nolako otseñak?... Auetxek ere aurre-aurretik begiz yo ta itzartu bear dira. Gero, zenbat arpidedun eta zenbat iragarki gutxienez bear ditugu, lenengo egunetik galdu gabe, ala oso gutxi galtzen, asteko?...

Ona, egin-bearreko azterketaren zati nagusitxoan.

Azterketa ori oso egiña danean, euskeItzale guztiok, eta batez ere bazkun euskeltzaleen ordezkariak, batzar batera deituko zaituztegu. Agian, «Euzko-Ikaskuntza»ren aurtengo uda-ikastaroko euskel-izketaldietara? Elitzake txarki...

Antxe egin diteke, guzien iritzi ta eztabaida anaikorrak, azken-azterketa. Bertatik baiezko erabakia baletor, bazkun guziek, norbere lurraldean, asi bitez erriz-erriko lanean, diru-arpide-iragarki aginduak yasotzen.

Orrela yakin genezake egunkaria egin diteken ala ez; ta orra, yakin-larri orretxek eraso gaitu oraingo aldian.

Yarrai gatzakion, bada, len baño ere baikorrago, lan asiari. Astindu dezagun aizea, eltxoak esku-beteka atxitzen bageniardu bezela, ta Yainkoak nai-izango al-du eltxo baño zerbait mamiagorik, alako batean, eskuratzea.

Listorra eztedilla izan orratik!

1929-gko. Yorraila 26-g

EGUNEROKOA

Aspaldian ixilik du gure euskel-ataletan egunkariarekiko asmoa.

Mutikoa, koskortu-ala, gallendu egin zaigu. Ta Ameriketara baserri-tar yoanak zaldun-usai etorri oi bezela, alaxe, erastunez yosia ta erdera arroa dariola, dabil, or zear, bere burua erakutsi bearrez.

Baña guk eztiogu utziko zearo erdelduntzen. Ongi da erderaz, ere dakian; baña, euskera aztu, alajañetan, euskel-egunerokoak? Ez, enetxoa!... Ori ezezik, aurreko euskel-atalera dakargun.

Zertan geran diozu, irakurle?... Ikusi:

Asmoaren gorabera nagusienak aztertu dira, ta ezagun arazi ere, Donostian, «Eusko-Ikaskuntza» aretoan.

Esan dezagun gaurkoz, soilki, Euskalerrian iru milla eusko yator bada, mamitze aal-dala gure asmoa: bestela, ez. Iñoizko Sodoma-Gomorra gaizto aiek gaizkatzeko amar gizaki zintzo bear bezala, euskeraren — ez gaizto, baña bai gaixo— ta, agian, euskotasunaren gaizkakunderako, IRU MILLA lagun zintzo bear ditugu.

Bear-dirua ta iragarkiak orren alboko ta ondorengo yo ditzakegu. Berriro diotsutet, IRU MILLA arpidedun sortzen bada, sortuko dala egunkaria ere.

Urrena arte, Yainkoa lagun.

1929-gko. VII 13-g

GURE BIDEKO MUGARRIAK

*Lizardik idatzitako azken lana
(1933-Epailla-12-an il zan)*

Nere adiskide Urliak, serio-samar yarrita, errez-zaleen ta gaitz-zaleen auzia berri du. Igandeko «El Dia»ko artikulua isats aldera, eskribatzalle guziori muga bat erakusten digu.

Nazioak diru-kontuan *el patrón oro*-ta erabakitzeko ain buruauste gorriak ibiltzen dituen bezela, gure auzia ere ontantxe zegoan: idazleok noren neurriara errendituko, zer artuko legetzat?... *El patrón* Txirrita?... *El patrón* Muxika?... *El patrón* Yauregi?...

Ni Txirrita zalea nazue, ta argatik lengoan nago. Ez det uste euskal-literaturaren auzia ain errez erabaki ditekunik.

Errikoitasun gorritik bertso ikasietarako tartean izen aiek iru mugarri bezela yotzen ditut, eta, au ondo entzun, mutikoak, ori esanakin ez det adirazi nai iñor aldamenekoa baño geiago danik. bada ez bada diot, ibillian. asko ikasten baita.

Errezago konprendi dezazuten, egin zagun kontu bi erri dirala: Erriburu ta Ikasburu. Biak buru, ta ez bat bestea baño buruago. Bi erri ok bide batek lotzen ditu. Bide orren ertzean daude len esandako mugarriak, bidaztien eserleku.

Nere iritzia izan da beti, ezin agindu ditekela mugarri oietako bakar bat ibiltari guzien deskantzu-arritzat.

Ni, guziok ezagutzen nazue, errez purrukatua naiz, ta argatik Txirrita-arria daukat aukeratua. Igurtzian besteak baño leunduagoa da-ta, atsegiñago zait. Nerekin beste zenbait euskaldun yatorrek arri berean planto egingo dute. Ta au sinistu nai ez duanari esango diot, Tolosako epaileak urkizuarra izan balira ogei bertso bilatu baietz beren ustetan Yauregirena baño yatorragoak. Beste zenbait euskaldunek, Txirritarenari muzin egiñik, Muxika-arria naiago izango dute. Askok eta askok Yauregikoa gogoko. Ta gerta ere litekena da, banaka-batzuk eserleku geiago bear lirakela esatea: ipurmamiak zenbaitek bezin beratxak ez dituela-ta, naiz arri landuberria izan, ez diela axolik.

Ta nere galdera au da: bidearen erosoarentzat zer da oberena, mugarri bakarria egotea, edo yendeak eskatu ala izatea?...

Txirritarenean yende geiagok eseri nai dula, ta arriak el ditula artzen... Beyondeiela. Mugarri ura zabaldu, alki luze biurtu, era artara bes-

teetara baño idazle geiagok idatzi, ta kito. Baña beste mugarri guziak ateztea bidegabea litzake.

Nik beti nal izan det, koIko-koIkotik alare!, euskal-baratzan, oraingoz, iskribatzalle errezak gaitzak baño erruzago sortzea. Ta gauza batek arritzen nau oso: ainbeste ta ainbeste euskaltzale izan, urkoak errezka yokatzea nai lutekenak, eta, nolatan ez dituen berak gure euskal-orriak lan gozo mamitsuz yosten; nolatan yakintza sail guziak ez dizkiguen urratzen, baserritar yatorrenak ere, yaten baño gustoago, yarraitzeko moduan...

Saieski babarrunetan egosia baño naiago omen luteke euskeraz idazten dan guzia nornaik atxitzekoa balitz; baña, beren lan mamiyario errez oiek nai baño nekezago agertzen dira... Ai! Ez nik bezela egingo, balute: bertsotan naiz itz zelaiez, nik barrena yalkitzea, ta Bedaiorañoiko guziak mara-mara yabetzea, guzia bat izaten baita!...

Denak ez dira, orde, artarakoak. Berez bear du Billabonakoa. Ta gauzaez oeri, zer egin bear zaie?... Ukatu egingo al diegu, beren erako mugarri lakartxo, bat bederik bidertzean sartzea?...

Ara. Badet nik laguntxo bat. Errez-zale purrukatua da, iñorena irakurtzekoan. Baña, bera idazten asten danean, luma biurritzen zaio, ta inork ez dio kolperik konprenditzen.

Gertatu izan zaio iñoz adiskideen batek lantxo bat eskatzea: Aizak i, itzaurre bat egin bear diak, erderazko teatro au traduzitu bear diguk... Baña!... (au eskua altxata) faborez!!, erreza izan dedilla, e?... Vanguardismorik ez diagu bear!...

Kuitauak, bada, egiñalak egiten zitun, ni naiz testigu; ustez, aingeruak berak baño malizi gutxiagokin itzak yosten zitun; gustoa egin ziolakoan eskalari bere lantxoa ematen zion; ondorenen zai gelditzen zan, begi zearka... Otza ta kopetean zimurra besterik e-tzan, nabari bazterretan, eta geiago gabe atsekabez beterik etxera sartzen zan. Ez izan nonbait Billabonakoa.

Kezketan nindukan gertaera orrek. Baña, zer arraio dala-ta idatzi bear ez dek izketan aritzen aizen bezela?... Berak ere e-tzekien ezer asko, ezintasun aren, zuztarra ezin zun sumatu.

Noizbait ere, orratio, eman diote zearoko etsia. Gure olerkari baten bertso yator errikoi bat irakurriberrria zan, eta egillea ikusi zuneko an diyakio bostekoa estutzera. Besteak, lotsati-samar, ala esan zion: Eskarrik asko, eskarrik asko... Zuek bezela ez dakigu, baña..., amaren bularretik aziak gaude beintzat... Zuek berriz, iñork ba al-daki nongo errapetik edoski zenuen?...

Ateraldi aretxek argi eman zion. nere laguntxoari. Bereala, gorri-gorri eginda, izkide errikoari aitortu bear izan zion baietz, bera e-tzala txikitan amarenetik aritua..., biberoiakin azia zala!...

Orain oartu zaitezte orren egoera larraiz. Gizaxoak leena zuzentzerik ez du; estu-estuan, biberioia ere e-tzioten emango berak aginduta; berriro yaiotzerik ere nekez; ta, ala guziaz ere, eskribitzeko griña uzteko gauza ez bada, zer egin bear diogu tristeari?... Erorrek esaidak, Urli; zer egin bear ziogu?...

Argatik, bada, bide artan eserIeku bakarra izatea baño lenago eskatuko nuke nik lege ok yartzea:

Lenengoa: danok iskribatu dezagula *con sintaxis* esaten dana.

Bigarrena: irakutzekean erreza nai dunak, idaztekean ere ala egin dezala, *Trigonometria*-z ari balitz ere.

Irugarrena: biberioiez azitakoeri mugarri koskor baten eskubidea eman dezaietela; ta ori euskerari txarkeria egitea dala aproatuko balitz, lenengo eskolara baño, len lepoa biurritu ta ibaira bota ditzatela.

Lege ok bear bezela kunplitzen baditugu, pake santuan bizi gaitezke guziok.

1933-gko. Otsailla.

GURE BARATZATXOA

Gure baratatzoa! Txiki, baño emankor; yori ta eguzkitsu. Ugaldutez zure landareak; gero ta arnari mardulagoa bekarte.

Ludia zoroki aurrera dabillearik —aurrera?— askoek eztaquite, are Euskal-Errian bertan, zure orma-arteke berri: euskera gauza zaarren adur gaiztoak daramala uste.

Bitartean, zuek, euskel idazleok, gure baratatzoko zuaitz berri, euskera ezta zaar; euskera ludiko ele kemendun-gazteenetakorik bat dala diozute: aurgintzaren nekeak ezpaitu abaildu, ez-eta igatu erabilli luzeak. Zuek, ixilka —biotza su-uts, burua sinispen gori, begietan ernai itxaropena— euskera lantzen, etorribear-urteetako gurendarako bideak urratzen ari zerate. Bejondeizutela! Eusko-pizkundeak ezer ekarri badu. indardunik, iraunkorrik, onaa zuek.

* * *

Orrengatik, idazle berri baten agertzeak —batez-ere gazteen yoera ain oker-bideetara etziña dagon aro makal ontan— bularrean alako ikara gozoa —ikara bero bat— eragiten digu.

Bestalde, berriak naiz zaarrak, ezeren eztingarririk gabe ari gera, ta askotan itz gozo bat naiko sari genduke... Ziñez esan diteke, siniste-utsezko ekintza bati loturik gerala.

Euskaldunok ain baigera alkar-zurikatzeari ez-emanak, gutxitan iñork eskeñiko digu, emen nekatuaren xuxpergarrizat, ederretsi-iztxo baten gozoa bederik. Izaera ori, bada, beingoz-betirako gure baratatzoxoaten atean utz dezagun; alkar-gogoberotuz ari gaitean, sutsuak suagotuz, gogo-urriak eraikiz.

Ta orretarako gaien enaizelarik, norbaitek asibidea eman bear-ta, banatorkizute. Gure baratatzoxoan barrena gaur egin-nai ibilliaren leenbiziko urratsa zuaitz berri batengana yo dezadan.

* * *

«*J. Aiberdi*».— Nor zaitugu?... Nongoa?... Zumaiarra, agian?... Ala baziña, euskeltzalez-gañeko alkarbiderik badegu zuk eta nik. Zure itsaso

berberaren orroak lo-autsia bainazu, neguz, amaika bider; ta aren apar zuriak —uin arroen gandor aratz— begi-lilluratua.

Baditeke ukalondoa sartzea idazle berritzat edo ez-aritzat yotzen zaitudala. Bana, zerorrek baitiozu illunpetik zatozela. Egia bada, ongi-etorri; ta, gañera bizar-berri bazaitugu, ongi ta obeki etorria.

Azkenengo «Argia»n zure «Urteberri» irakurri det. «Año nuevo, vida nueva», «Urte berri, gogo berri»... Zuur-itz orrek baño, ez nau ezerk iguñagutzen. Ain baitago eskukatua, alperreko aitatez ain andeatua!... Baña zurea gogoz irakurri det: berriki erabilia dezu, ta, gutxik oi-dutena, badakartzu zuzendu-asmo zeatzik eta, dirudienez, egiazko garbairik ere.

Idazteko, nere iritziz, badezu asmamena ta zaña. Etzera illunpean egon-bearrekoa. Euskerak, zuk ainbat dezaketena argitarar-bearrekoak zaitute. Nere aolkurik ezertakotzat badezu, eragin maiz lumari, otoi ez illunpera itzul.

«Urte berri, «Argia» berri», «Urte berri, baratza-berritze»... Orra eskeñi arako esakunaren ordezkai politikak.

* * *

Ta orain zaar bat edo beste agurka dezagun.

«*Otxolua*».— Onaa,ezin polikiago ari dan idazle bat.

Asteazkenero, uts-egin gabe, arki dezakezute «Euzkadi»ko «Euzkel-Atala»n «Otxolua»ren idazki mamia, Mundakako berriez ta zenbait goxoki geiagoz ornitua.

Maiz berebiziko ipui irakurgarriak ingeleratik txukun-askirik itzuli oi-ditu. Oiek bilduz noizpait: idaztitxo bat osatze aal-bazeneza, elitzake makala aldarte beltza argitzeko.

Bizkaiera giartsu-egokia oi-darabil, ta itz-aukeratze ta are asmagintzan ere zolia da. Euskerak Bizkaia-aldean ditun idazle bikañenetakorik irudi zait.

«*Iparralde*».— Noizik-beinka zure idazki ederren bat gureganañotu oi-da, «Argia»ren bidez; bakantxo, ordea. Nik orain eztet bat baizik gogotan, zaar-samarra bera, nere lagun on bati eskeña. Zure gogamenaren ale mardulak artuko genituke pozik, maiztxeago.

Lurralde urrun ortan egonagatik —euskaldun zaarrek odol-kutsu yoriaz zeindutako Chile- ez aaztu gure baratza txikiko lau ormen arteko barrutikoa zaitugula, ez-ta zure ekarrien begira gaudenik.

«*Girenya*».— Ez, yauna; ez orrelakorik uste. Enatorkizu gorapen berriez belarriak eztiagotzera: naikoak entzunik aal-zera.

Ikasi det, ordea, izneurgintzaz-atekako lan sakon bati burua lotzen dezula. Ekin ortik gogor: zuk bezelakoak baitute lanerako astirik eta abagunerik.

«*Dunixi*».— Euskel-idazlea «Dunixi»?... Ta ez badaezpadakoa. Igaro-udaberriz entzun genion itzaldi eder-askoa Donostian.

Baña, erderaz batez-ere eman oi-digu bere gogamen zoli-meearen berri.

Eztaki nornaik gaztelera ain apain ta biziki erabiltzen. Esaera ta itzak aukerako ditu, ezetsu, mami; ta adiraz-gaiari ain dagokie zeazki, uste baitet, ez bera ez gu oar gatzaiola norbaitek eskutik idazkortza ken ta erraztilla, (brotxa) ipiñiko balio, aldapena igerrri gaberik baietz yarraitu margoz lan itzez-asiari, ta are gu ere, leen-arian, «margozkia irakurtzen».

Orain, bada, adiskide-antxean, galde txiki bat. Zuk, «Dunixi», barruan alako idazle yatorra daramazun orrek, euskera ere bikainki dakizularik, zer legikezu euskel-elertiarren alde, tarteka-tarteka, erderaz ari-tzeari utzi gabe, gure baratzaxora egonaldi batzuek egitera bazentoz?... Ez aal-zinduket alperrik zirika!

1930-gko. Otsailla 1-g.

ELKAR-BIDEAN

Bizkor-askia dator Urlia yauna «*Euskeria Aundiki-Soñeko*» nere bi idazkietarik leenbizikoari erantzunaz.

Badirudi egiazki gu bietarik bat, ala agian biok, aserre-samar ote giñan nork-gere idaz-lanak egiterakoan. Eta ori, egian esan, ezta ongi gizon egiñentzat. Baretu gaiten, bada. Edo neri burua pitin bat naasi zitzaidan, nai ez nuna esateko, edo-ta nere erantzule yaiolari begiak lausotu zaizka zertxobait etzegoana ikusteko.

Urli yauna, otoi. Berriro nere idazkia ikusazu, eskura badezu beintzat, eta igerriko aal-diozu nik eztedala iñon, ez «Aitzol» yaunak esana egiazki itzuli etzendunik esan, ez-ta ere zure zindotasunik, zure onusterik, auzitara ekarri.

Begira nik zer esan dedan, mamiz: «Zure yarduna egiaren inguruko izketa dirudit, ala oi-baitegu, aurrez-aurre ari begiratzeko ausarta ez geranean. Ta, neretzako, *auxe* da arazo orrekiko *egia*: erderaz mintzatzea errezago degula, erderaren bidez geren buruok, batzarretan-eta, ederragotu egiten ditugula; erderaz ari-bearra bidezkotzeko asmatzen ditugun guziak, maratil uts dirala ta ez arrazoi».

Argi-samar agiri ote-dan ta nago, zein *egiren* ingurukako izketa iruditu zitzaidan zurea, ta «Aitzol» adiskidearen eskaria zuk zuzen ala oker adirazirik eztala or ezertarakoxe aitatzen.

Baña, besterik zerbaitxo ere badarite itz oiei, ta Urlia yaunari etzaio oartu. Etzaio oartu, naiz gordegailluaren oso inguru ibilli: «bero-bero», arako aur-yolasean esan oi-genduna,

Alegia, *arako egi* aren ingurukako izketak, ez Urlia yaunak bakarrik, baizik-eta euskeItzale guztiok egin oi-ditugula, «Lizardi» berbera «barne» dalarik. Alegia, batzarre baten erdera utsez aritzeko tarteko erdeldunei, gere oi-ezari, gaiaren zallari ta abarrerari errua egotzi izan diegunean, ez oiek baña gure epelkeria, gure eroso-bera soil-soilki ziran errudun.

Argatik, bada, zuk diozun batzarre artan Lizardik erderaz itz-egin zun, bai; baña ez zure esanak indar aundirik egin da, baizikan... epelkeriz, errezago-zalez, koldarkeriz. Otra egi bat, ingurukako izketa uts politarik gabea. Antz-emate aal-diozu onenbestez, zenbaterano artzen ditudan edertzat eta ontzat, zure erantzupenaren azken-itzak: on dala, alegia, egi uts-utsik esatea

Batzarre artan berean, oker ezpa-nago, Intza yaun agurgarriak ere itzegin zun, ta —«gizarteko lege» diralakoak zapalduz, agian— euskeraz

aritu zan, ta puskaka-puskaka, euskeraren ondoan, erderaz ziarduan leena berriz esaten. Ta Lizardik kolkorako ziona: «Ik duk bizar, adiskide, ta ik egiari aurrez-aurre begiratzeko bekoki». Bada, arena gaur agirian txalokatzen dedan bezin egiazki ta minki, gaitzetsi ere egiten det Lizardiren egin-bidea.

* * *

Goazen aurrera.

Erdi-akarrean ari gera —ez al-da parregarri?— ta guziok iritzi berberako izan.

Zer dio Urliak? Zer dio F. Berendia yaunak? Zer diote biok, mamiz nik neronek diodana ezpada?...

Bizkor-samarki zukutzen nau, ori bai, ta auts xee biurtzen Urli yaun zoliak, ene kolkoko F. Berendia gabitzat darabilkielarik. Baña, txautzeak txautze ta zukutzeak zukutze dirala, Berendia-ek eta nik berbera diotsagu. Ark bigunki ta esku atseginez. Nik zakarki, erri xeeak bere arteko oi-duan izkeraz, zeatzago esateko: «Eusko-Ikaskuntza»ko zenbait eta zenbait bazkideek elkarrekin noiznai oi-duten mintzairaz.

Ori da, agi danez, nere okerra. Baña, gauzak gordinki esateak ere baditu alderdi onak: Urlia berak dionez. Adiskide artean ez berunezko baizik illaunezko tiroa bear dala uste izaten dute askoek; nik bestera, baña adiskidetasuna ezertarako galdu, ez-ta ere otzitu gaberik.

Berendia-ren iritziz, are elkarte ta gizarterik garaietan ere zerbait euskera erabiltzen asi bearrak gera.

Ta zuk zerorrek, Urli yator orrek, zer diozu?... Bear zenduna. Zuk ere «Eusko-Ikaskuntza»ren euskel-lana eztezula askitzat yotzen. Ortan, beti aurrera ekin bear diogula, eten-gaberik eta azkarki. Aundiki euskeItzaleok aal-oroetan euskeraz ari bear degula.

Zer beaztopa gogoratzen zaizkizu?... Baiezko eder aien aldean ezer gutxi balio duten batzuk. Onaa bat: aurrera yo, bai, eten-gabe ta azkarki orratik; baña, poliki, ez yauzika. Onaa bestea: aundiki euskeItzaleok mintza gaitean, bai, euskeraz; baña... gauza geranok bakarrik, ez erdeldunek; et auek, ainbeste balio-ta, baztertu egin bear al-ditugu?

Ez, gizona, ez. Oso muin urrikotzat yotzen nazu, gero! Euskeraz dakigunok ari bear degula euskeraz, ez erdeldunek... Bai, enetxo, bai! Ez genduke besterik bear. Esan bear nuanik ere ez neri eman buruak.

Ortan, beraz, batera etorriak gaude. Ea urrena. Aurrera yo bear degu, ta *poliki* yo; au da, ez beti leengo tokian egon, ez al-da ala? Arako

Peru Kurrillo arraio ark ez yaiio bear berriro! *poliki* aurrera, ta euskeldu-nok *euskeraz?*... Oraintxe zearo elkarri eskua eman-bearrak gera.

Begira. Egin zagun kontu sei illabete barruku izparringi bat eskuetan degula. «Eusko-Ilkaskuntza»ko Bazkintza-batzarren agiria dakar. Ta onaa bertarik zer irakurtzen ari nazun:

«Batzarre-azkeneruntz Lendakari jaunak, eguneko yardungaiak agortuak zirala esan ondorean, auxe ots-egin zun: «Orain, jaun euskeldu-nek euskeraz». Ta gañeratu zun bereala: «Gaurkoa leenbizikoa dala-ta, EuskeItzale-Batza dalakoaren Buru jaun Berendik beza aldi». Ordun, Berendi jaunak berebiziko euskera samurrez, leen erderaz yardundako guztia labur-bildu zun. Gañerako batzarkide euskeldunak, bat orain gero bestea, guziek sartu ziran tartean, elkar galdeka ta zirika. Batzarkide erdeldunetarik batek bederik etzun aldegin: guziek antxe aoa zabalik, euskeldunci begira txoraturik. Yardun ortan ordu-laurdentxo bat egin-ondoren, Lendakariak batzarre-itxitzea yo zun. Altxatzerakoan, guziek zioten elkarri batzarretik batzarrera errezago garaituko ditutela gai zallak, eta ontara irixteko eztagoala gaur asitako beste biderik. Batzarkide erdeldu-nek ziotenez, berriz, bekaitz egiñik omen dira, ta egin bear omen ditute alegiñak euskera ikasten, ta berak gauza ezpa-lira, beren aurrak euskeldunduko omen-ditute beintzat, bai alegia!. Orrela, euskera berberaren suak guzien euskelzaletasuna gori-gori egiñik zirala, elkarri agur egin zioten urrengorarte».

Au *poliki yoatea* al-da, aurrerunz eta azkarki ibilli-bear bide ortan?... Bada, ordun, Berendi yauna, eztago geiago eztabai-biderik gu bion artean.

* * *

Gañontzekoak oso axaletik ikutu-bearra naiz, tokirik ezaz.

Euskaltzaindikoa. Oso bide zuzenetik nekiala uste nun, ango berri. Ez ni sartu, noski, batzarre tartera, baña orren urrengo. Argatik, egia zalakoan nengoan. Ezpa-da, ni pozen. Barka bekidate irainduak, iñor bada.

Azkenik. «Eusko-Ilkaskuntza»ko batzarkide egin nautela-ta, «gizarte onari dagozkion legeak» aitatzen dituzu. Leenengo begiraldian, nik aiek ongi beteko ez ditudanen beldur ote-zeran iruditu zait. Ala balitz ez geiegi estutu. Mutiko beldurtiek, illun-une baten barrera ibilli bear dutenean, badakizu zer egin oi-duten. Zarata aundia. Alaxe atera dizut nik ere onako au. Nere bizarragan geiegi ez sinisten ta, zarata orren bidez, nere burua iñorena baño leenago eginberrera lotu nai izan det.

Bestalde, nere gogaraz, laisterrik asko, ta laister ere baño pozikago utziko diot nik, nai duanari, irabaziz gañeko dedan yarleku ura. Beste eginkizunik badet, alegia, ta euskerari nondik laguntza eskeñi ere bai, nere burua bear baño aundiago ikusi gabe.

Alaz guztiaz ere, alkar artuko aal-degu adiskide onak bezela. Osotero batera etorriak gerala badirudi beñipein...

EZ SARI TA EZ ESKUPEKO

Gazte-samarrak geralarik ere (?) —ta, gazte-antzo, sutsu ameskorak— ari gatzazu, bai enetxoa, munduko berri ikasten. Adibidez, auxe badakigu; izana, ustearen aldean, ustel oi-dala. Izanaren arloteria, ordea, askoz dezu areago euskel ametsen ondoren. Alegia; gere euskotasuna, gere euskeltzetasuna, ta al-dakit nik zenbait «ziri» geiago ezpain artoberootan maiz darabiltzigu; baña, begira ez dezaion inork gure eginmenari dei egin. Errezago da, bai, euskerari, «tesoro secular», ta beste zenbait txaldankeri esatea: errezago noski, gu geok euskeraz aritzea, geren aurrei ala erakustea ta euskeraren bizirako zakela atximurtzea baño...

Bazan gizon bat, guk maitetzat genduna; euskozale eztiran zeribaitek ere agertu baitzioten onginaia. Gizon orrek, euskeraren alde, urte luzeetan, neke askorik eraman-ondoren, aldegin dizu yaioterrira, ango pakean zartzaroko atea urratzeko ustez.

Munduaren izen onerako beti bear baitiruzu gizagaixo batzuek, alako bat edo besteri buruak eman die gizon ari gorazarre —omenaje— eder bat egin bear liotekela euskeItzale orok. Gizonak ordea, apala baitzan, gorazarrea euskerari zor zaiola dio.

Yardun batzuen ondoren, ikus zertaratu geran: betirako gorazarre bat, naiz urria, euskerari eskeintzea, gizon zintzo aren izena oroigarritzat, emanik. Zeaztuz-zeaztuz, Zumarragako euskel-egunera gatoz, ta bertan euskel-idazleak zearo taiutu dizute asmoa: arpide bat zabaldu bedi, amar-milla pesetatxo baderik biltzearren. Diru mordoxka ori yar zak «Euskaltzaindi» naiz «Eusko-Ikaskuntza» zaipean, ta aren adarrak, aren ekarri edo korrituaz, sariztu zak, urtero, nonnai argitaldutako euskel-idazlanik onena.

Ontara osotu zan «Kirikiño»-sariarekiko asmoa. Eguzki ederra ta yai ederragoa baitziran egun artan —yolasa ta oporrerako bakarrik ote zaigu berotzen odola?..— orok uste izan gendun Euskelarriari amar-milla laurleko kentzea, itxasertzari eskua bete ondar ainbat zala. Inork uste zun «uxkeri» ori biltzeko Bilbaotik irten bearrik etzegola, «ainbeste adiskide on baitzitan an Bustintza yaunak». Bertan sortutako batzordeak ere etzun uste besterik.

—Baña, usteak uste, arpidea asi da, yoan ere egin dira lendabiziko illabeteak, eta orra gu ikara-samartzeari eman, asmoren azken negargarrien bat sumaturik, ain baitzioan mottela ta illa.

Bat-batean, inork ustegabekoa dator. Gertari samiña —artakotzat etsi genizun itzez, beintzat— gertari beltza, guk: zuzendu eziñekoa, baña orretxegatik euskeltzaleen biotza irabiatzeko añakoa ere, ta, beraz, gure asmoaren zorimotza sendatu zezakean, gertaria. «Kirikiño» il da...

Euskerari erderazko itz-putzak esateaz gain, besterik oiuztatzez ere bagaituzu euskaldunak zintzurrok larruturik, eta inguruko arrotz guziek asperrarazita. Alegia, aspaldidanik, larru meezko yatorri-agiria erakusten baño arrokiago, or goazkizu esaten itzez laburtxoak gerala, baña... egitez, ordea?... egitez lukaika baño luzeagoak!... Au ere ezta ziri makala.

Il zan «Kirikiño». Eneee!... Ura otsa, ango iskanbilla, gure negar-zotiñak, oroen bularra lertubearra!..., zer zan ura?... Guziok agurka, guziok goreska, guziok illetari; alako gizonik gutxi zala, ari euskerak onenbeste zor ziola, arexen oroitzapena beintzat etzala inoiz gure gogoe-tan itzaliko!...

Arako gizagaxoak —munduaren izen ona zaitzeko Yainkoak yarriak, alegia— alkarri esan zioten: «Oraingoan, orraatik! Oraingoan bai, etorri bear dik urreak erruz, urregorritzko baitira, biotzarekiko, oien malko samiñok... Amar milla laurleko, alajaña!... Bai geixego ere, eman baietz, alkarren leian, beartsuak eta aberatsak!»

Badakusazu, irakurle: alper-samarreko lana dirudit «Kirikiño»-sariarekiko gorabera azaltzea.

Emen, Euskalerrian, edozein gai irabazigarrik atera zak «empréstito» bat: eskatuala, ta akats, bete baietz ordu batean. Emen, Euskalerrian oa noiz-nai ardandegiz ardandegi: beti arkituko dituk beterik. Oa ostikoketa-zelaietara: an ere yendea zakarra bezela; bi, lau, seina laurleko aizatu bear izan badituzte ere. Emen, Euskalerrian —asmo begiragarri ta doneetarako, egia, baña, txarrak al-dira gureak?— arpideak badituzu eunka milla pesetakoak. Emen, Euskalerrian, amaika dirudun ezagun izan ditugu inoiz, euskozaletasun-garrak kixkalita, esku beteka zillarra botatzen, auteskundeetan garaile izateko... (Nor-gere maitetasuna beti: eztakigu euskaldunok maitetasun ederragoen berri!...) Bada, Euskalerrian ortantxe bertan, gabetasunik arloteanean bizi (?) dituzu, euskera, euskal-oiuturak, euskotasuna zaitzeko yarri diran bazkun guziak. Euskerari ez iltzen laguntzeko ezin ditezke amar milla peseta zikin batu. Ezta ere beñik-betirako eman bear-dezula yakinda: urtero-urtero, zuk ezer berriro eman gabe, saria berriztuko dala: sari orrek gertu aurrena, ta bazkatu gero egin bear duala inoizko gure egunkaria...

Ontara geralarik, zuzenkidez ari-ezkero, aitortu bear degu gauzatxo bat: aberatsak eta txiroak eztutela, alegia, berdin eman. Geiago eman dute,

yakiña... txiroak. Gaurdaño bildu-mordotxoan, geiena beartsuen alez egiña da. Zenbaitek, bizibideari gaur ordu bete biar laurdentxoan osturik, euskerari buru-eskuak eskeintzez gañera, ta utsean eskeintzez gañera, berenetik ipintzen baitue papera ere ta selloa, badizute kemenik edozein arpidetara bi pesetatxo, bost pesetatxo, botatzeko. Ostera ordea: aberatsen ukaldi gaitzak, eztira gaurdaño «Kirikiño»-sarirako agiri. Aundiki oiek, ez al dute asmo ederraren mamia atxiki?... Ala, etxez-etxe eskean astea bear dute?...

Gogoan det gaur ere, Zumarragako euskel-egunerako arpidean Belaustegigoitia yaun baten bosteunekoa agertzea. Ura poza gurea! Bizkortu ginduzun emaitza ark!... Eta abagunea egokitu zaidan-ezkero, geixeago esan dezadan, geren buruok edertuz. Alako lanbideak beti ere, lendik aski lanpeturik daudenen bizkar ezpaletoz, artu bear zun zaldun ezku-zabal ark papel-mutur bat bederik, eta bertan «eskarrrik-asko» bat, aren diruaz sariztutako ogei mutiko-nexkaak izenbetua, ziriborro ta guzti.

Gutxi, (naiz berak onak) kendu-ezkero bada, gure aberatsak arrote gorriak dituzu, irabazirik, atsegiñik ala puztubiderik ezta kartzen eginbearetan. Orain gutxi, adibidez, Bilboko arpidean lerrotxo bat agertu da, eusko-langilleak «Kirikiño»-sarirako emandako berreun laurlekoez. Eusko otseñak zirala esan dute gero. Berdintsu da, langille deritzanak baño bear-tsuago oi-baitira, askotan, otseñak. Diranak dirala, ezta zenbaitentzat ikasbide txarra. Baña, ain baigera bizkar bigunak! Eta bizkarrak uzkuertzen ain yaiok geranontzat, alperrikako baitira ikasbiderik larrienak!...

Oraintxe bada zirt edo zart egin bearra dago, sariaren orrekin. Gu, ludiko ukabilketa-txapela etxera-usterik ain arro gabiltzanok, euskerari «il-ala-bizi»-ko azken burrukarako amar milla pesetario «zakela», «poltsa», eskeintzeko ez gera gauza... Bekokia ere gorritzen zaigu, ontaz erbestetarrak zer esango luteken gogoeta-egiñik. Ta ezpaita egoki urtearen atzenerrate parregarri aritzea, eman nai duanak eman beza bereala, ta nai eztu-nari beondeiola.

Nere iritzirik entzun nai izan ezker «Euskaltzaleak» eta Bilboko batzordeak, auxe legiteke:

Lendabizi: Garagarrillaren azkenean arpidea itxi, ta bertatik iragarri ala egingo dala.

Bigarren: (guziok bateratuko al-gera erruki egintza ontarako!) amar milla laurleko biltzen ezpadira, yo genezake gure aberatsak, naiz ala ematen ez azaletik, urritasunik gorrienean daudela; ortara-ezkero, bildu dana, aien artean bana dezagun; bakoitzak asko-askorik yasoko ezpa-du ere, beti da laguntza...

«Kirikiño» gaixoa!... Zenbatu ezin-ala zenituan adiskideak. Nork uka lezake, aien illeta-eresia oiartzunga baitago oraundik?... Lurralde berritik —Yainko-argizko lurraldea!— ezer ezpaitira or beko bizitza-gau onek aunditu oi-dituan atsekabeak, ez bide-da zureganano eltzen gure diru-otsa... Ez erreza izan ere, ezpaitago otsik!... Ez beza ordea inork artatik atera gure adiskide aundiaz aztu gerarik; baizik, ainbestetaraño dala guri-goza gere maitetasuna, beldur baigenduke maitearen pakea urre-tintin zakarrez autsia!...

* * *

Egi kaxkar auek esan nai nituan inon, erderaz, baña.

1929-gko. Orrila 5-g.

«KIRIKIÑO»-SARIA OÑARAU-GAIAK

Zaartzen ari da urtea. «Kirikiño»-sariarekikoa zearo tayutu ta arau-
petzeko garaia da.

Arpidea ari da osatzen, gure negarrak negar.

Oraindano esan ezpaita, nik uste; aberatsei zirrikada gogortxoak
eman dizkagun-etzker, zuzenbideak eskatzen du besterik ere: tukaldi
batez «Kirikiño»-sarirako bi milla ta Enbeitarentzako bosteun laurleko
eman ditun abertzale aundia gorapenez aitatzea, euskotar on guzcion ikas-
bide egiñik.

Bederatzi milla laurlekotik gora gera, ta, urtearen azkenerako ama-
rretara ezpagaña ere, gure Bazkun euskozale nagusiek meta urri ori osa-
eziñik eztute. Beraz dirutzarekikoa egintzat eman dezagun.

Orain, araudia, sari orren legea.

Orixen leenbait-leen antola-bearra dago. Laguntza bidez, nik araugai
batzuek aurrezarri nai nituke 1928gnek, Iralla 30gnez. Zumarragan arlo
ontaz yardutakoa artu det, ustez, zuzenbide nagusizat, araugai on mami-
tzat. Argatik, «Euskaltzaleak» eta idazle-batzar artara ziranak onetsi ditza-
teke, noski, aldakuntza txikiren bat gora beera.

Ona, bada, araugaiok, atzalbide labur bat edo beste taxtetzen
dizkatedalarik.

I.— «Kirikiño»-sarirako Batzorde Eratzalleak bildua «Eusko-Ikaskuntza»-
k 1930gnek urte leenatik, yaso beza, ta, irabazian sarturik, zaitu.

«Eusko-Ikaskuntza» » Kirikiño»-sariarenganako eder-etsia erakutsi-
rik baita, minki; bestalde, Bazkun euskozaletarik zabalena ta iraubidez
sendoena dalako; egokien orrerixe eman dezaiokegu dirutzaren zaimena.

II.— Urteroko saria, bilduaren eunetiko laua bedi, aurtendik asita.

Dirutza amar milla lauerko yotzen degula, LAREUN da eunetiko
laua. Aurtengo (1929gnek) urtean argitara emandako lanik onenak saria,
leenbizikoz, yasotzen dularik, dirutza bederatzi milla ta seireunera dator.
Baña ori bera, urte betekako epez, euneko lau-t'erdian sartzen dala, aski
da saria urtero osatzeko.

III.— Saria beti osorik eman bearra da lanik batere aurkeztu izan bada,

IV.— Sari-gaia, betirako, euskel-artikuloa bedi, euskel ala erdel-egunkari,
nairz astekari, nai bestelako edozein aldizkingietan agertua. «Artikulo» zeri, ta zeri

ez, iritzi lezaioken zeatz aurrez-esatea ezpaita errez epaikarien gain uzten da etsi-
bide ori; alabaña, aren mui eta ariak gaurkotasun-usai (actualidad) bear du.

V.— Artikuloen argitaratze-epa urte osoka bedi, 1929gnek, leenengo
dala.

VI.— Dirutzaren eunetiko laua emanik geroz, urtetik urtera, irabazi-onda-
rrik balitz: ala, saria, inoiz ezin-emana (arandi onen arauz); aldiari beingo beste sari
bat yarri dezake «Euskaltzaindia»-k, arekiko gai ta gañontzeko xeeke oro asmatu
ta aurretik iragarriaz.

VII.— Artikulo-saria bein yaso dunak urrenge bi urteetan ezin berriro ira-
bazi dezake. Idazle batek bi bider artikulo-saria yaso-etzker, eztezaque berriro urren-
go Iru urteetan, eta, iru aldiz irabazi-etzker, berrirotzeko gutxienez launa urteko
tarreak bear ditu, gabe. Alarik ere, sariketaz ate, oien lanak aurkeztu ditezke, ta
are epai-maiaren aipakunde oberena yaso, bear bada, baña ez saria.

Arau onen elburua?... Saria banagotu, aalik geienengana yo-bideratu.

Zoritarrez, euskel-idazleak eztira millaka. «Kirikiño»-saria bidez
ugaldu-arazi, ala, bederik, diranak zirrikatu ta bultza nai lirake. Askok,
ordea —beren burua edertzat eztuten apalak— badiokete: «Egiñalak
arren, nik ezin olakok ala alakok ainbat. Sari ori beti lau-seiren artean dan-
tzatu bearra dek». Idazle oiek gogo-urritu eztitezen, ta gertakizun ari aalik
ongien bidea ukatu naiez asmatua da, bada, goiko araugai ori. Errezki
diteke taiuz ez sortua; baita, erabide oberik inork eskeini aal-izatea...
Zuzentzalleak betoz.

VIII.— Epaibatzarra «Euskaltzaindia»-k urtero autuko du.

Lan asko-samar bilduko balitz, izendatu ditezke, adibidez, bi epaika-
ri euskelki bakoitzerako; oien baetuz geldituko diran lan bikañenen artean
aui-maiak errezago erabaki aaldez.

IX.— Urteroko Ilbeltzean norberak sarigarri iritzi ta aurreko urtean argita-
ratutako idazkiak ebaki ta bialdu bitza «Euskaltzaindi»-ra, argitara emandako
eguna adiraziaz. Azalpean benetako izena eman beza, gañean idazkipeko izen-
ordea (nairz izena) ipintzen dularik, Ebakia igorri eztezaakenak, bestela idatzirik
biali beza, baña zein egun eta ingietan emana izan dan adiraziaz. Otsailean, epai-
batzarreko edonork aurkeztu dezake, egilleak ez biali ta berari atsegin izandako edo-
zein lan,

X.— Urteroko artikulo-epaia beranduenez Garagarrillaren azkenerako eman
bear da,

Orra nere... «amar aginduak».

Norbaitek galdegin dezake, araudiaren aldakundea, bearra etorri-
ezkero, noren esku litzaken.

Euskal-idazleen batzarra nagusi?... Ta batzarre ori nortzuk osatuko
luteke?... Edozein unetan-aldiz-aurretik bear-dei bota-ezkero-bilduko lira-
ken idazleak, gutxi nai asko?... Ta dei ori nolakoa?... Gutxienik ogeitabost
idazlek beizendutako idazkia; euskal-egunkari-astekarietan iru aldiz, ta
Bilbao-Donosti-Iruña-Gazteizko erdel-egunkari banatan, bederik, bein
agertua?

Beste bat badatorkidake, euskera ta gure amets guziek zilipurdika
yoango balira, ea dirutza artaz zer egin?...

Gizona! Ori ere bada, ba, urrutira begiratu bearral... Aurreral Yain-
koak —iñoiz bestera badirudigu ere— eztizu gure asmoak zilipurdi egi-
terik nai... Baña, yar zazu ongi baderizkiozu, dirutza ori, artara-ezkero,
Euskadilo Erruki-Etxeetarako izatea: euskal-idazleen aurrentzako zuzen-
zuzenik yoko luke!

Baña, beneratu gaitean berriro, ta asketsi.

Zaitu bear duan bazkunari dirutza eman-ondoren, on litzake,
«Eusko-Ikaskuntza»-k eta «Euskaltzaindia»-k beizenduta, idazki bana,
Euskadilo ingi guziei bialtzea. «Kirikiño»-saria yarria dagola, ta zertarako.
Euskeraren onez, asmo ori guziek ontzat artua ikusi uste dala. Beraz,
iñork ingi orreri, saria irabazi asmoz, euskal-idazkirik biali ezkero, argita-
ratzea eskatzen zaiola... Ta abar.

* * *

Iñork araugaiei buruz zer-esanik badu, mintza bedi, asko berandutu
gabe. Batzorde Eratzalleak —lan au berak artu nai badu, ta, bestela,
«Euskalzaleak»— epe bat yarri dezake —Lotazilla 15gna. arte?— ta bitar-
tean azalduko diran iritzi egokienagaz araudia eratu.

* * *

Orain, adiskideak, idazkortza zorroztu ta ekin lanean. Zenbat era
geiago aritu, errezo asmatu dezakezute, «makur»-pilla eder ori etxera-
tzen, «atsoari» pozaldi eder bat emanaz.

1929gko. Azaroa 10-g.

BIDE BERRIAK?... BIDE GUZIAK?...

Aspaldi ontan, berrizale geralako gizagaxook makina bat erauntsi
artu diagu. Sariirik irabazi badegu ere, ari gera entzuten greak eta bost!
Esan beza, bestela, il onen 7-gko. «Argia»n «Bide berriak?» idazpuruaz
idazti duan «Euskaldun bat»ek.

Gure bideak euskera txukuntzekoak ez omen dira, naspillatzekoak
baizik. Negargarritzko etsia benetan, gerez ezerez-samarrak izan arren,
maitasunaren indarrez euskerari aintza-bideak urratzen laguntzea amets
gendunontzat.

«Berrizaleok»(?) irabazi-sariengatik, idazle —olerkari, dio— zenbait,
zapuztu egin omen dira. Gaizki egiña. Zuek, errez-zaleok, aspaldi dara-
biltzuten zirikalbideaz mindu-ta, berrizaleok zapuztuko bagiña ordun ere
zeresana izango litzake. Nik uste, mordollozaleak, erdi-merdi-zaleak, eta
aurrera-zaleak, guziok bizi gaitezke pakean. Zuk darakusazuna baño
irizmen zabaltxeago bear, «solamente».

Nik idazle errez-zale, bakar bat ere ez det bere bidetik okertu nai
izan. Bestalde, bere artan yarraitu dezaten alegiñak egiten dizkiet. Legez-
koa al-da gurekin, berrizakokin, beste era batera yokatzea?

Guk badakigu idazle errezak, olerkari errezak, gure aldean «publico»
aundia dutena; gure bakartasunean otxan-otxan etsitzen deguezkero, zer
dala-ta zuek guri arrika?

Baña, goazen arloagora. Zuen ustez, izkuntza baten bidez, zuzendu
liteke: orain «piano», orain «crescendo», orain... «xalto bat gorago, muti-
koak, irakurle guziok mail ortara iritxi gaituk-eta».

Irakurle «guziok»... Nork esan dizu ori?... Zerorrek ere, «Euskaldun
bat» orrek, atzera begiratu nai badezu, ikusiko al-dituzu zu baño beera-
gokorik anitz, bertsolari «naturala» besterik iristeko gauza ez dirana. Zer-
gatik, bada, ez itxoin, bertsolariez guziak okitu arte, ta ordun, ez oraindik
alegia, zuri atsegin zaizun erdi-mallako elertia onetsi?...

Gauzak berezko bideetatik atera nai dituzute. Mallak elkarrekin
lotuak bear dute, igotzeko malladirik osatuko badute. Gure elertia beste
errietakoa ez bezelako eraz azitzea nai zenuteke, ta oker zoazte ortan.
Opilla ez da yaikitzen legamirik gabe.

Baña, lenbait-len aitor dezadan, errez-zale aserrekoioek ere bear-bea-
rreko ta nai-ta-naiezko zaitutegula. Elerti guzietan agertu izan zerate

aurrerago-zaleei buruzki; urrengo gizaldiek, ordea, ez dute ukatu izan aal, aien bultzaldi goragarria: akats eta guzi.

Mendira, egunotan, igo baldin bazera, ikusiko al zenitun, negu-muñean, aritza adar utsetan; otea loretan; untza, berriz, igali dariola... Ederrago al-leritzaizuke, lurreko landare guziei, ostotzerako, loretzerako, umotzerako, egun yakiñak, egun bakarrok, indarrez ezartzea; esate bate-rako: Santa Kutzetan lorea, igalia San Yuan bezperan; ta oietatik aurrera edo atzera egiteko ausarta litzakena, erroitik atera ta kito?

Eskier naiz, ni, zure iritzirako, berrizale purrukatu ondagarria baietz. Alaz guziaz ere, aitorzen det eta nai det errezera idazten dutenak berrizaleak baño askoz geiago dirala ta bear ditugula. Poema eder bat errezan-tzean norbaitek idatzi nai, ta aal-dedantxoaz laguntzen diot. Baita ere, «Euskaltzaleak» i eskatu diot olerki-batzaldiak erdibitzeko, sari bat erritar-antzeko lanentzako, bestea liriko zoro berrizaleentzako.

Beraz, nor gere irizmena zabalagotzea dagokigu. Gure baratzeun mota guzietako landareak bear ditugu. Ez degu zapuztu-arazi bear ez bertsolari mordolloa, ez olerkari garbi-antzekoa, ez-eta ere berrizale biurria.

Gero, «Euskaldun bat», oartu al zera beste gauza batez ere? Idazle berak, batzutan errez bestetan gaitz —gaiak zer eska— egitea ere gertatu ditekela? Ta zeintzu dira, gauza ixileko ez badezu beintzat, zuk euskerari ukatu nai dizkiozun gaiak?

Ara: gertatu polit bat esango dizut, errez-zaleekin ere geiegi e-tzait-ean pio. Beñola, bazan olerki-sariketa bat. Iru epailari ziran, irurak errez-zale garaiak. Irurak nitun, sinistea gaitz egingo bazaizu ere, adiskide miñak. Olerki asko aztertu-bearra izan zuten: mordolloak, erdi-errezak, zallak. Auzia zeintzuen artean izan zutela uste dezu?... Zallenen artean. Bai, yauna. Errez-zale ustel aiek olerki errezak bereala baztertu zituten. Ogen au ez egotzi guri, berrizaleoi. Azkenik, gaitzenari saria eman zioten.

Ta onuzkero, bear bada, esaten asirik zera: «baña, irekin zer diat nik zer-ikusia? Arraio ori norik dik kofradiko?...»

Bidez ala bidegabe, ori ez dakit, zeure itzok ipiñi didate eskuetan kandela: «Alaz ere, oiek aipatu, oiek saritu». (Olerkari «berrizaleak», alegia). «Lauaxeta»renik ez omen dezu irakurtzen, eta ark atera lenengo urteko olerki-saria... Nik bigarrenkoa atera, ta oraindano irugarrenik ez izan... Beraz, nabarmentxo ikutu nazulako usteak e-tzaitu arrituko.

Ementxe daukat, aurrean, nere (?) aritz-abarra. Oker-irabazia dedala ziñez uste badezu, zere eskuetan uzten det: itz-erditxo bat esatea aski

dezu. Ezkur batzu baditu zintzilik, egia, baña ez yatekoak: proetxu gutxi-ko saria det ori: ori emanak ez nau txiroagotuko.

Nor gere eraz aldizka bederik yardutea ukatu bear badiguzute, saio oiek guk egitea euskerarentzat kaltegarri baldin bada, ori argi erakutsiko didazun ez-kerotixe ixilduko naiz ni, lagunak ere or nonbait, eta orra pakea. Baña, elerti-gaietan ez da biderik zuzenena, norbere zale ta yoeratik aterata ibillaraztea.

Ta bego au emen onuzkero. Auzi au geroak ebakiko du, ez zuk eta ez nik.

* * *

Azken-itx bat oraindik. Besterik zerbait ikusi det zure idazkian, nere ustez okerrekoa.

«Lauaxeta»ren «Bide Barrijak» ez omen dezu irakurri, bizkaierazkoa ote-dalako, ta zuk gipuzkera baizik ez dakizulako.

Bizkaiera, gipuzkera, lapurdiera, guziak dira euskera, ta euskera eder. Guziak bear ditugu mami-mamiko. Ta zuk —ainbeste euskaldunek beren aldean «berrizale» etsi zaitzateken orrek— e-tzenduke, nere ustez, diozuna egin bear —zere burua apalegi yartzen dezu— ta ezago esan bear. Bati bost ipiñiko niozke, bizkaierazko idazkirik ulertzeko zu baietz izan gauza. Ala bada, irakurri nai ez badituzu ere, e-tzazula beintzat agirian esan. Orrelako ateraldiak ez datoz ongi gure arteko pakerako, ta, ondoz, euskeraren onerako ere. Bai baitirudi «Lauaxeta»ri auxe adirazi nai diozula: «I, batetik berrizale, bestetik bizkaitar?... Utikan!» Ta au, zeran errez-zalea izanda ere, ez dezu zillegi.

Agur, eta gaizki esanak barkatu,

1932-gko. Otsaila 9-g.

BIDE TA BIDE-ONDO

«Urli» adiskidea. Lauso mamiak sortu omen-dizkizut adimenean. Oietxek argitzeko, bada, egite aal-nizuke alegin, betarik eta are aldarterik banu. Oiaingoz, orde, itz gutxiz etsi bearko. Agian, esan nezake aurrera-go, «berrizale» izatea zeri deritzodan, ta berrizale izateak zer besterik dakarren ondolik.

Gaurkoz ekizu, «Urli», illunpean zarabilten naspil oiek nik sortuak ez dirala. «Euskaldun Bat»ek elkartu zitun «bide berri» zaleak eta ulerkaizkeria. Berak adierazi, berrizaleak aurreraegi-zale dirala. Ondo, berberak aterea dezu idazle-mallekiko auzia. Ez, nere aburuz, balio-mallak: agian soilki, olde ta ausardi-koskak. Edermena ez degu guziok margo bereko ariez eioa: batzuk zuri, besteek urdin, berrizaleok... gorri?... Antola or. Orrek ez du ukitzen artillaren bikaintasuna.

«Euskaldun Bat»i erantzun-berrak nenkarrela, gogotik etzendun baztertu bear; ez-ta ere, arloa ark erakarri-oñetik ez ateratzearren, eltzen niela aren eriz-kerari ta ari-muturrei. Zio gutxitxo egotzi didazu ogen larria. Inñoren lanari eskarrak ematen ez dakidala; nerea bakarrik aintza-kotzat artzen dedala, atera liteke zure esanetik. Zuk agertu bezain arropuz banintza, inpernu betikora bizitan epaitua aal-nengoke. Beldurgarri zait ori. Ez. Berrizale yotzen ez diran zenbaitxoan lanak ederresten ditut, eta ez diot inñori arririk yaurti, nere burua gerizatzu-bearrez, «Euskaldun Bat»eri berea itzuli baño.

Bigarren naspil ori, bada, zuek eta «E-B»ek auzolanean sortua dezute.

Ta irugarrena, azkenik, zerorrek, bakarrik, inñoren laguntza gabe. Mordolozalleekikoa, alegia. Nere itz askatuak urrengoan astiroxeago irakurtzea nai nuke. Neurtuentzat ainbat asti ez aal-dezu bearko.

Ondo, etzenduan «Larreko» agurgarria ta ni elkarren aurkez-aurke zertan yarria. Orretxek geienbat erantzupen au egiñarazten dit.

«Larreko»ren iritziak maiz txorrotxegiak iruditzen zaizkidan arren, gizonez maite det; idazlez, ederresten; abertzalez, goratzarre dagiot. Bikaintasun oiez nere eskuek ez ukitzeko diñan goitua ez balego ere, ille urdiñarenganako itzal samurra bear nuke aski. Aren aurrean bai, atera dezakegu txapela biok, eta beste zenbaitek ere.

Itz oietxek zor nizekizun, aiton buru-xuri, begikoa; ta artaratu nauen abagunea atsegiña ez izanda ere, ongi etorria bedi, biotza lasatuaren ordañez.

Besterik ez, «Urli» zolia. Gaiiontzean, nere lanak nornairen etsipean daudeke, besteak bezela. Zuzenez ari ezkerro, orrek ez du langillea xux-perrarazten baizik. Okerragoa da ixilpea. Alde ortatik eskarrik-asko, beraz.

Ta yarrui ezazu euskel-salla orrein txukunki lantzen. Beldur naiz, azkenerako yendeak, zure zaar-zale goriari axola gutxi izanik, ez ote zaituan gure kofradian sartuko. Baña, ez estutu. Zaude beti orretan, zere edermenaren aginduetara.

Elerti-gaietan, ori da nik guzientzat eskatzen dedan askatasuna.

BI MILLOIEZ ZER EGINGO, EUSKERAREN ALDE?

Bi milloi... Utzi zadazute goxokia pittin bat miazten...
Bi milloiek, eundiko bostaz eun milla laurlele lekartziteke urtero...
Eztet naikoa.
Bi milloiek ikutu gabe, ta bi milloion adarra urtero eralgiaz, oñarri-
dirutza azi-bearra nago. Iru milloixoren balioraño baderik.

Nola?...

«*Erri-lan*» irasiz.

Zer dan «*Erri-lan*»?... Bazkun bat, zenbait bazkun bezela iru zatik osatua. Bata: zenbait euskozale bioztun eta azkarrek egindako Bazkintza Zuzendaria. Bestea: «*Erri-lan*»en Idazkaritza. Azkenik: bazkide-sailla. Baña «*Erri-lan*»ek, gaurdañoeko bazkun euskozaleak ez bezela, badu laugarren alderdia, ta polit-samarra bera: Dirutza, kapitala... Arako bi milloiak oso-osorik.

Egin'tzagun Bazkintza osatu degula.

Orain, Idazkaritza, *gizon bat* billa dezagun. «*Gizon*» izki larriez ipiñi utsak, aren bearrezko alderdietzaz itzaldi luze batek baño areago dio. Gizon argia, gizon buruyantzia, iztun eder (euskeraz naiz erderaz), gizar-teko, langille nekegaitza ta euskozale gori.

Gizon ori eskuratua baitegu, billa dezagun orain Donostiako erdi-samarrean, kale-oñean, toki on bat, gure Idazkaritza bertan ezartzeko. Izki aundiez —argizko izkiz, gauean— gañean ipiñi dezaiogun: «*Erri-lan*». Beza erakustegi, edo eskaparate apain bat ere. Bertan ipiñiko ditugu: euskel-idaztiak, era egokian; «*Erri-lan*»en asmo, sariketa, yai ta abarren iragarkiak, nabaroki; eusko-usaiezko margozki ta argazkiak, «*Erri-lan*»ek noizik-beinka aterako ditun ormagiri edo kartelen ale zaar era berri; ea abar...

* * *

Orain, bada, «*Erri-lan*» irasi... gendula, Or Bazkintza Zuzendaria, or gure *gizona*, or gure Landola, or gure oñarri-dirutza: bi milloi dirditsu. Bazkideak uts ditugu; bazkideak, era... ainbat besterik!

Baña, ez estutu: etorriko da guztia. Asi gaitean lanean.

Leenengo urtean gogor ekingo diogu Bazkun berriaren zabalkundeari ta bazkideak batzeari. Bide nabar, «BAI» egunkariaren ots bizia eda-tuko ta iragarriko degu bazterrik-bazter.

Bigarren urtean, Bazkunaren azitzeari uzteka, «BAI»k bear ditun dirutza-arpideak yasotzeari ekingo genioke bereizki. Urtearen buruan, orra «BAI» ori kalerik-kale.

Onela yarraitzea luze ta astun bailitzake, mintza bitez zenbakiak, numeroak. Bi edo iru urte gorabera-agiri aurkeztu-ezker, andik antz-emango diozute, iñola baño obeto, «*Erri-lan*»en aritze ta eginbearrari.

* * *

Leenengo urteko gorabera-agiria

YASOA:

2.000.000 laurlekoen adarra: 100.000 Lko.

Bazkide-sariak:

2.000-ek eguneko xentimoa: 7.300 Lko.

500-ek batez-beste urteko 5-na. Lko 2.500 « 9.800

Guzira,..... 109.800 Lko.

EMANA:

Otsein-sariak:

Idazkaria..... 15.000 Lko.

Idazkari-urren..... 5.000 Lko.

Bilbaon ordezkari bat 3.000 Lko.

Iruñan..... 2.000 Lko.

Gazteizen.....1.500 Lko

.....26.500 Lko.

Beribil bat..... 10.000 Lko.

Landola-ornitza... 15.000 Lko.

25.000 Lko.

Landola-saria.....5.000 Lko.

Urrutizkin.....650

Argia.....1.000

Garbiketa.....500

Landola-bearrak.. 1.500

8.650 Lko

Idazkariaren ibilliak....7.500 Lko.
 «*Erri-lan*» eta «*Bai*» egunkari etorkizunaren zabalkunde ta ots-eda-
 tzea, ingurti, orri, ormagiri ta itzaldi-bidez, Bidasoaz eskui-ezker eta Ame-
 riketan..... 20.000 Lko

..... 27.500 Lko.

«Ttun-ttun» aur-astekaria atera ta eutsi Irakasle euskeldun-euskoza-
 leak ateratzeko altxorkiak (bekak). (Bost urte barru, bost. Seigarrenetik
 asita, urteroko bi) 5.000 Lko.

Batzarketa (gastos de reuniones).... 1.500 Lko.

IGATU-ORDAINTZA (AMORTIZACIÓN)-KUTXA:

Beribillarena..... 3.500 Lko.

Landola-ornikiena... 1.500

5.000 Lko.

Guzira, emanak... 109.150 Lko.

Ondarra 650 Lko.

Guzira..... 109.800 Lko.

* * *

Euskal-egunak, zer-esanik eztago, egingo lituzke, ta maiz-samar egin
 ere, «*Erri-lan*»ek; baña oien aztarrenik emanetan ezta agertzen. Bakoitzak
 ordaindu. bear baitu berea, arpide-bidez, ta are zerbait irabazirik utzi ere.

Bigarren urteko gorzkbera-agiria

YASOA:

Oñarri-dirutzaren adarra 100.00 Lko.

Bazkide-sariak:

2.500-ek eguneko eunentxoia.....9.125 Lko.

1.000-ek urteko bost Lko.....5.000 Lko.

14.125 Lko.

Arpide, yaialdi ta abar 5.000 Lko.

Erri-Bazkunitiko soroskiak (Subvenciones de Corporaciones públi-
 cas) 10.000 Lko

29.125 Lko.

Guzira,.....129.125 Lko.

EMANAK:

Otsein-sariak:

Idazkaria..... 15.000 Lko.

Idazkari-urren,..... 5.000 Lko.

Laguntzalle bat..... 3.000 Lko.

23.000 Lko.

Bilbaoko ordezkaria....3.000 Lko.

Iruñakoa..... 2.000

Gazteizkoa..... 1.500.....

29.500 Lko.

Landola-sari, urrutizkin era abarra..... 8.650

Idazkariaren ibilliak.....7.500 Lko.

«*Erri-Ian*» ta «*Bai*»-zabalkundea... 15.000 Lko.

Iru-illabetez beingo bazkide-aldizkaria..2.500 Lko.

25.000Lko.

«Ttun-ttun» aur-astekaria..... 8.000 Lko.

Euskal-Ikastolen zabaltzerako ta laguntzarako: 10.000 Lko.

Irakasletzako altxorkiak (becas).... 7.000 Lko.....

17.000 Lko

Noranaiko antzezlarit-talde bat irasteko... 4.500 Lko.

Noranaiko «*giñol*» bi irasteko... 1.500 Lko.

Errietako antzezlarit-taldeen soroski... 5.000 Lko.

Erriz-erriko itzaldietarako..... 6.000 Lko.

Argitalpen, ta artarako laguntza...10.000 Lko.

Idazleentzako sariketa ta lansariak... 7.000 Lko.....

23.000 Lko.

Batzarketa.....1.500 Lko.

Igatu-ordaintzaen kutxa... 5.000 Lko.

Ondarra.....475 Lko.

Guzira..... 129.125 Lko.

Seigarren urteko gorabera-agiria

YASOAK:

Dirutzaren ekoizkia.....100.000 Lko.

Bazkide-sariak:

3.500-ek eguneko xentimoa..... 12.775 Lko.

1.500-ek urteko 5 laurleko....7.500.....
20.275Lko.

Gorako..... 120.275

Arpide, yaialdi ta abarra... 9.725 Lko.

(Euskel-egunak, antzerki-yaiak, Sta. Ageda-taldeak, e. a.)

Erri-BazkUNETIKO soroskiak..... 20.000 Lko.

Guzita..... 150.000 Lko.

(Garaia zan! Baña nolabait iritxi gera gure oñarri-altxorra milloitxo batez
azitzera...)

EMANAK:

Otsein-sariak:

Leengoak, Idazkari-urrenari 1.000 lko. geiago emanaz, ta bigarren
laguntzalle bat (3.000 laurlekoz) yarrita... 33.500 Lko.

Landola-sari ta abar..... 8.500 Lko.

Idazkariaren ibilliak.....4.500 Lko.

Zabalkundea.....5.000 Lko.

Iru illabetez beingo aldizkaria...2.500 Lko.....
12.000 Lko.

«Ttun-nun»..... 6.000 Lko.

Euskel-lkastolak....15.000 Lko.

Irakasletza.....10.000 Lko.....
25.000 Lko.

(urtero bi irakasle ateratzeko)

Antzezlari-taldea:

Gai-berritze ta abar..... 2.500

Antzezlari- eskupekoak.....5.750
8.250 Lko.

Bi «giñob»

Gai-beritze ta abar....750

Ibillaldi bakoitzeko, 75 Lkoen. gasta.... 3.750
4.500

Errietako antzezlari-taldei laguntzeko....7.000
11.500 Lko.

Izlariak:

Itzaldi berri bakoitzeko...150

Zaarren esanaldi bakoitza.75

Gastoak, bakoitzeko..... 100

(Urteko eun itzaldi, 20 berri ta 80 zaar) 16.500 Lko.

Argitalpenak (ediciones).....12.000 Lko.

Idazleak (batzaldi ta lan-sari....10.000
38.500 Lko.,

Batzarketa..... 1.500

Igatu-ordaintzarako.....5.000

Ondarra..... 100

Guzira.....150.000 Lko.

Euskel-Ikastolekiko ta Irakasletza-arloan, or esanako diruez gañera,
«*Erri-lan*»ek, Udal era Aldundiak zirikatuz, beregain arrezaziko lieke
soroski ta altxorki geien.

* * *

Orrela yarraitu diteke, baño naikoa da ta geiegi. Aldi bakoitzeko bea-
rrak erakutsiko luke «*Erri-lan*»eko dirua nola banatu.

Dana dala, iñor bi milloi oiek emateko gertu badago, sinis beza: nork
zintzoki ta obari onez erabillia Euskelarrian arkituko luke.

1930,-gko. Epailla.

«EUSKO-İKASKUNTZA»REN BOST-GARREN BATZARRA

Bi urtez bein, edo, «Eusko-ikaskuntza»k, Bidasoaz andiko ta emendiko euskotar guztiok batzarre aundi batera deitzen gaitu.

Oñatik eman zion sallari ezin-aaztuzko asibidea: Gernika, Iruña, Gazteiz yarraiz zazkio, lerdenki.

Aurten, tokiz, arri zaar ederrez, yantzitako *Bergarak* du aldi; gaiez, *Erri-ertiak*.

* * *

Zer da *Erri-ertia*?...

Itz bikoitz orrek zatirik azaldu-bearrena erti du. Ikus dezagun, bada, zer dan ertia.

Erti (erderaz *arte*, *art*, e.a.) *Eder-tiz* da sortua; ta orrenbestez, orra erdi-adirazirik aren mamia.

Olertzale-antzo, esan genezake *erti* autsu dala: izadiaren ederminak bizitza ikutua... Gure bizitoki maitagarri ontan guztia dirudi Yainkoaren ala gizonaren edermenak igortzia: laztan oien bidezko ume da ertia.

Irudimenari lokarriak etenik, uste dezakega are bizigabeak ere ederminik badutela... Or arria, bere burua edertu-bearrez, aitzurdin (marmol) biurtu...

Ezin-igizko bizidunen arrear, ertia lore da ta adaburu yori...

Bizidun ibilkorretan —gizakia ez barren— maila bat gurena goa atzemanik dezu ertia. Or erlearen abaraska arrigarria; or txoriaren kabi ta abestiak...

Ludian zer oro bada edertzale —arria, zuaitza, aberca— nola ez bide-litzake gizona?...

* * *

Adimengabeak, onakoak itsuki, arakoak olde-utsez, guziak Egillearen arauari lotuta, erti-lana dagie, aiena beti da bat eta alda-eziña.

Gizona, ordea, yare baita, buru-aalmenen yaurbidea bere esku baitu; ertigintzan ere, gañerako egintzabideetan ainbat, oarrez, asmamenez ta

gorago-yoranez diardu, yaiotzetik il-ondoraño bizitza erti-lanez ezitzen seaska-eresia leenen dala ta obi-arria azken.

Alabaña: are gizakiaren aria ere, yaretasun-utsezkoa ezik, erdi-oIdezko danik badasakegu.

Alegia: intxaurrak ezpaitu pagoarenaren tankerako ostotzaz: bere burua yazten; ta ez-eta enarak kabia zozoak alakoxea egiten; alatsu, giza-enda —giza era, giza-erri— bakoitzak eder-era berezia dakar ta, ondoz, erti-era berezkoa. Txinatarren ertia, Kolonek Ameriketara arki-gizadiena, izonar larruz-yantziena, eztira ertiera berdintsuak.

Arako itz bikoitzean, bada, orra adirazi, *erti-rena* ezezik, *erri-rena* mamia.

* * *

Erri bakoitzak, odoletiko zalearen, bere bearraren, bere bizieraren, zeru argi ala lañoaren antzo ta arabera sortu-ertiera, ta ertiera orren arauz sortutako erti-lanak: orra, *erri-ertia* zer.

Lan ertitsu erritar dituzu, adibidez: noiz ala nork egiña eztagun abesti zaarra; olerkari auen, erri-olerkariaren neurtitz edo bertsoak; pozal-diak yaitzeko erriak asmatu ditun dantzak; yazkera; makillan, kutxan, argizai-olan erabili izan dun zur-apainkera; bizi-tokiari, etxeari, urteak eta mendeak zear, azaletik eta barrendik itsatsi dion tankera...

Itz batez esanda: zertxo apurrenak ere, erriak, oldezko ta ez-landuzko elerminak eraginda, apaintze-ikutu batez edertu baititu; or dezu erri-ertia.

* * *

Orain galdegin zadakezu: ta, zertarako erri-ertiarekiko batzarre bat?... Ea esan orren elburua...

Onaa. Gaurko erti landuagoa, naasiagoa, guzitikagoa, odol zaarrez bizkortzea, asabaen etxeko ats beroaz kutsatzea. Erti-zuaitz: berria antzin-ezeaz bazkatzea; leengo errotiko muskillez bear baitu erri bakoitzak bere ertia berritu, naiz inongo txertorik ere edergarritzat artu.

Aintzakotzat ar dezan erriak berea; uste izan eztezan inorenak baño arloteagoak bere abestiak diranik; ez-eta bere dantzak; bere yazkera, bere etxea: laburki, bere ederminia.

Batzarre ortan, beraz, nork-gere lanbidearen arauz, begiak euskokuskizunez inguratzen, ta gure bizierari, azalez bederik, eusko-usaia erasten ikas dezakegu. Etxagilleak osa ditzake, gaurdañoan baño obeki, etxa-

gintzarekiko eusko-tankeraren zer-nolak. Burnigiñak, argiriak, eunleak, zurginak, yazkigiñak, abesti-zaleak, etxeko-andreak... berdin, nork-bere langintzarekiko.

Aurtengo Euskal-Eguna

Esanak esan, zein ote-da euskotarren erti-iturbururik naroen?... Zein, mamian ta ez; axal-utsean gure bizierari euskotasunik itsatsi dezaiokena...

Guk geronek ezetsiena: gure izkuntza: *Euskera*... Bitxi yaukal ori, eroak baño areago, guk lurperatu nai bearra!...

Leena berriz oroitzuz —abaraskaz erleak darakusan ertigintasuna, alegia— esan genezake: gure gogaien ezititzeko nor-gere izkuntza degula abaraskarik oberena; erle gogatiaren ezitia nor-bere abaraskan ainbe ezti ezititekela, iñorenaren txuloetan ixuri-ezkero.

Eusko-gogameria, edestia-zear, txiro agertua, euskerari zor zion tokia ukatu diolako ez ote?... Leen-leendanik gure izkuntza landu izan bagendu, gogo-yardun ta bear guzietarako erabilliz, gaur berezizko yakintza baten, berezizko elerti baten bidez gizadiak begiratze ta aipatze aal-ginduzten!...

Eri zaar ortaz senda ditzagun geren buruok, osa dezagun urte yonanen utsa, euskeIdundu gaitean asmoz ta yakitez... Euskerari ele landuen artean toki txukun bat yadestea: orra guretzat egundoko ertilanik ederrena.

Ori zuzenki ikusi baitu «Eusko-Ikaskuntza»k, «Euskaltzaleak»i laguntza eskatuz, *Erri-ertia*-rekiko batzarrearen itxigarritzat, *Bergaran* bertan, Agorra (Iralla)ren 7gnean., aurtengo *Euskal-eguna* egitea erabaki du.

Ta egun ori *Aur Euskeldunaren egun* yator bat izango ote danen otsa datorkigu.

* * *

Baita ere, Bergaralo batzarre orren egunetarik batean —errien bear-kizunetarik leenenetakoa, seme zintzoen izena goratzea baita— Eleizalde'tar Koldobika zanaren gorazarrez, yaiotetxe-aitzinean yarritako oroitarria agertzea egingo da.

Euskaldun on guziei deia

Zuen guzior bearrean da «Eusko-Ikaskuntza».

Zernai zaur ta ertizko etxean dezuten orok-gutun, yazki, burni landu, ari-lan, argizaiol, pertza gorri..., nik al-dakit —yar zazute, arren, «Eusko-Ikaskuntza»ren eskuetan, Donostian Aldundi-yauregian (Diputazioan) ditun landoletara bializ. Gauza berbera bialtzerik eztanean, aren argazki edo erretratu bat. Eginbearra bete-ondoren zuzenki itzuliko zai-zute, dana dala.

Ta zuek, Bergaralo euskeltzale onak, bai eta Eibar, Arrasate, Oñati, Elgoibar, Soraluze, Azkoiti, Azpeiti ta abarrekoak; zuek ere eskeiñi zaiguzute zuen emaitza. Igorri zazkiguzute zuen umeak, euskal-irakurketan, idazketan, eta abar, ongi gertu ta gero, zaar motelen ikasbide ditezen.

Asi gaitean guziok bertatik lanean; ta Bergarako aste ori ainbestetaraño bedi yatorra, berbizkunde-bidean arri zuti ta etorkizuneruntz eusko-argi-dario betirako gelditze aal-baitedin.

ATARI-JARDUNA

Ume berria du «Ayanbe» antzerkigille saiatuak: berria ta agian, mardulena, adiskide.

«EUSKAL-EGUNA»...

Amaika oroitzapen gazi-gozo astindu dizkit gogoan antzerki bizkor ori irakurtzeak! Euskozaletzat etorri bait ziran zazpi bei makal, leenetan bazidurigun ezin-urtuzko odei-sabelean geundela ta ez zitekela guretzat geiago eguzkiaren dirdai bizigarririk. Guzia eragozpen, guzia oztasun, guzia etsi-bear ituna zan, ta neke-nekea ta adorerik eza.

Joan leenengo beia, igaro bigarrena; iru-bat lauek aldegin —zein baño zein zitalagoak, zein baño zein idorberriagoak, zein baño zein ezurnabariagoak— eta asi ziran, orraatik urrengoak gizentxeago agertzen. Bere exkasean ere, bazirudian saiets-ezur-tarteak betexeago zituztela. Agian, ez berak mardulagoak izanda, baizikan gu lauso-arintzen asiak giñalako.

Mutrikuko, Elgoibarko ta Arrasateko euskozale apalak, badute besteongandik zer-artzekoa. Aiek ez ziran ikasiak, aiek ez ziran aundiak; aiek «Erri» ziran, erri xee; biotza, orde bizkorra izaki ta etsi naiezkoa. Munduaren aurrean beren buruak ezaugarri batez nabarbendu nai-izan balitute, auxe zuteken egokiena: «Ez etsiko»!

Bejondiel!... Zenbatek uste baño zirika biziagoa artu zuan bestean euskozaletasun txepelduak, aien baikortasun akufluarengandik. Giro otzaren eta goikoien ezin-ikusi ta zital-aginte aren gañetik, edo azpitik, edo, tartetik, arkitu zuten aiek euskal-gurdia nola berbideratu; ta jai aien bitartez asi giñan antziñako gogakideak arpegia elkar-berrzkusten ta odola elkar-berotzen.

Irizar-etik Iriberrirako bidea, «Ayanbe» nerea, ordun lanbropean zuritzen asi zalako zalantza diat.

Arrasatekoaren otsak berbiztu. nindun, ni beñipein. Arrezkero euskal-egunetan egotzi zitzaidan zeregiñik aski. Argatik, «Ayanbe»ren lana irakurbetetzak bete dit iduri zaarrez oroimena.

* * *

«Euskal eguna»...

Goizean goizetik eguzki. Erria, zazpiretako mezetan, jauna artuz, ta Aita Agirrerren itzaldi mamia entzunez.

Kalez-kale tuntuna. Bultziak, goitik eta beetik arrotz-mordoak jaulkiz. Zenbat «Txorlero», zenbat «Akullu» aien artean.

—Kaxo, «Zera»!

—Bizi aiz, «Olako»!?

—Ieeeupp! Bagerala?

Euskal-idazleak... Guziek izenordea bai. Ta nolako arrotasunez esaten zizuten, ezagun berrikoak egiterakoan: Ni «Alako» nazu!

Izenorde ez baita izengoiti. Izengoitia, ezizena, iñork jarria dezu, ta bear bada irribide gaiztoz; izenordea, berriz, norberak, eta ez izena ukatzekoan, jantziagotzekoan baizik.

An zetorren, ixilik aspaldian egon ta euskal-egunek luma erdoietatik begiratua.

Or bestea, euskal-egunen beroak sortu-berria. Ez zan bakan base-rritar jatorrik arkitzea, atxurketa-ondoan idazteari tajuz ekiten zekianik... Ori ez al da erri-bizkundea?

Baiña garraikion. Meza nagusia. Gain-gañeko sermoia. Ondoren erriko enparatitza margo nabariez pilpiltzen. Euskal-idazti eroste: alper gaiztoan, autsaren mende zetzaten libururik asko eguzkitara jartzen bait genitun, salgai, ol zatarrezko txaboletan. Ona non datozen Lizartzako dantzari nabar apainduak. Bitartean, Udaletzeko areto aundian, inguru-errietako nexka-mutiko aztertu-gaiak dute aldi. Ta ondo bazkari alai ura?... Zabalean, lareun bat lagun, bai, danok sarbide ederrekoak, arraiok ezpa du! Azkenerako irten bear iñoizko abesti ausartaen batzuk, «governadore» otxan aien gogorako ez baziran ere.

Arratsaldean... ura gauzez!: tuntuna dantzariari tarte eskeka. Bertsolariak, aurrekulariak. Berrizko ezpata-dantzariak. Baldaxar eta Gabino palankalariak, pillotariak, dantza-aspertua, nik al dakit!

Azkenik gaueko antzerkiketa: bi miliek ikusi nai ta millerdik ez ikusi bear. Bai. Ori guzia ederra zan. Batez ere, erbestetik lasa-lasa etorriak ala zerizkion. Baiña aurretiko nekeak?... Zenbat eskutitz! Zenbat joan-etorri, ta itzul-inguru, ta diru-biltze ta bizkar-ezur biguntze ta amorrazio latz!

Beti, agintarien azken-erabakia zer izango. Baimenik iritxiko bazan, zirauna lurrean baño areago ibilli bear. Uriko batzorde-osatzea ere lanbide irristagarria zan. jakiña, alderdi ta margo guzietatik bear, ta agintarien aldekorik, berriz, ez dago zer esanik: batzorde burugoa eman oi genion. Bai berak ere iñoizka lan larriak guri! Arik eta jatetxe-jabea bazan, noski,

aran-ko dantzarien bazkarien gora-bera eske arte, ez genduen lo onik izaten. Batzutan Alkatea, bestetan Sekretario biurria, urrena auzo-errien arteko ezin-ikusia, apaizak ere atera oi zituzten aldizka beren maratiltxoak —geienetan laguntzalle sutsuenak arren—: zana zala, korapilloa ta burruka bear ez aña. Burruka, isilla ori bai: ezpañetako irriparre biguñez ezkerreko eskuan biltze aal zenduan zuurtasun apurrez irabazi-bearrekoa.

* * *

«EUSKAL-EGUNA»

Oiek guziak gogorazten ditu «Ayanbe»ren antzerkiak. jaiekoak eta jai-aurrekoak: auek batez ere.

Esku antzetsuz tajututako lana da. Egintzen banaketa txit egoki: badute zeñek bere nortasuna, gaiez, garaiez ta notiñez ere. Ikuslearen gagoa tenka dagoke aspertzeka.

Elkar-izketa, jario errezekoa ta ateraldi gazi ugariez maniatua. Irria noiz-naï datorzu ezpañetara ustegabea.

Ene adiskide onek badu ziñez (ongi ezagutzen baitet) urkoa ta urko-arena begi jostalariz ikusteko aalmena. Eusko aldarte onekoa da.

Sagardo bikañak ere bear izaten ditu alako bumbulo bakan «ttipitto» batzu, beetik gora ta ontzi garbiari itsasiak.

Bizitzaren gozoa, munduaren alaia, ongi sumatzen ta ematen daki gure gizonak. Barka dezaidala, baiña, ikusi batean zalantza naiz ez aldigun euskal-egun irrikoitxoegia eman.

Izkera erreza du, ta gizena ere maiz. Onako apur oni begira. Mutilzar zuurraren esana da:

«—Len ala, orain ola, Gero... ez andre, ez diru ta ez adore. Au da okerrera. Maitasun eta biozkadak, lore eta igaliak bezela udaberri ta udan izan oi dira onenak: gorrixka, eze, gozoak. Udazkenean... mixpirak beste-rik ez, ta aiek ustelak»

Orra bizkorki-samar erakutsi ere, bizitza ta bizitzarekikoa oberen aldetik artzeko gai danak, nai ta ez bear dula «pilosopo» eder.

Orren zuurki mintzatutakoak merezi luke mutilzaar geldituaren saria.

Baiña, barkatu: aldegin dit ariak. Aitari buruz ari nazute ta umearekiko etsia nuen eman bearra.

Notiñak, gizakiak, egitazko-askiak ditu ta taiuz ebakiak: bizpairu ez gañerakoak irrimar antzean. (irrimar = caricatura (Neol)).

Alkate, tripazai alenak, «apaizkume» latinzaleak Sekretario biurri-nabarmenak, senide ugari dituzte Euskalerriko bazterretan. Zer esanik ez Joxepantoni, ta aren anai Jonixio bertsolariari buruz.

Au batez ere, bertsolaria, gatz-ozpin biziez dago maniatua; ez al ditu bere aotik egi makalak ateratzen, andre ta andrakumei dagokiela.

Egilleak badakarzki tartera, maiz, ezur eta mamizko gizaki ezagunen izenak, gertari izuna egiantzago dedin.

Maitasun-korapilloak ondotoxo lotu ta obeto askatu egiten ditu, aien askatzea lotzeago oi bada ere, Maltzurkeri zuurrez darabiltzi, gañera, ta urliarekikoa ikusleak uste zuanean, berendiarekiko eztaiak gertatzen zaizka. Ongi erakarria deritzait Mikelen maitasun-aitorpena: eraz eta garaiez ongi. Ordun ere, mutil gizaxoa begiak lurrera ta masaila piperra baño gorriago ari dalarik, neskaren pozak eta «Ayanbe»ren aldarte bikañak, bat eginda, sagardo gardenaren ondolik askatzen dizute puzpillo «ttipitto» gazi aietarik bat. Sekretarioak jasotako «kuiatoa» ustegabea azia, biribilki emana ta ongi irabazia du.

Elkarraldi irritsuak, onak eta maiz. Gogoan ditut: batzorde-eratzearena. Sekretario-apaizgaien jarduna ta dantza. Jonixiorena euskeltzaleekin; Jonixio ta Joxepantonirena alargunarekin, eta abar. Ta arako gobernadorearen urrutizki edo telefonemak azkenarteraño dauka urduri ikuslea.

* * *

Baiña aski al-degu. Euskal-antzertiak orrenbesterik gutxi du. Otoi, irakurri ezazute, gazteok; eta irakurri ez ezik, antzertu; antzertu bazterrik-bazter. Artara, ez al digu «Ayanbek» ukatzen emaitz berri ta gero ta gozagoen poza.

Ta azken-itzok iretzat, adiskide. Euzkadirentzat egun berriak, agian, zetozte. Gure Erria gero ta ernaiago zia bere mendian gora. Leengo egoitzari zegokion antzerkia egin dek: egin berriki dagokiona asi zak. Eorren itzak jasoaz: IRIZAR piztu dek, oa IRI-BERRI piztutzero.

1931

ITZALDIAK

ARRASATEKOA

1930gko. Deun Iñaki egunean

EUSKELTZALEAK

Arrasatearrok: Zuen aurrean ta euskalzaletasunaren alde itz-egiteko aukera nautelarik, ezin aaztu dezaket iñola orain iru urte zuen erri eder onexek zuzperrarazi ginduzula euskaltzaleok.

Nere agurra, bada, leen-leenik. Arrasateri; nere biotzetiko agurra, anaikiro ta euskaldunki elkartu ta alako ikasbide bikaiña eman zenigutenoi.

Euskalerrri-zaleok garai artan kikilduta bizi giñan, orduko gure egoitzari bizitzea esan aal-balezaio. Geure erriari, geure izaerari, geure izkuntza biguñoni maiterik agertzea, pekatu zala ia sinistarazita geunden. Arri astun batek azpian arturik bezela, itxaropen-begiez etorkizunari begiratzeko ez giñan gauza. Gureak eta gure amets zaarrarenak egin zulako ustean... Euskalerrriak geiago burua yasoko etzulako etsian... Zenbaitetarañooko indarra duan, yaunak, giroak erderazko «ambiente»-ak, gure ingurura yo duan aizeak!

Gau beltz artan, Elgoibar-ek eta Mutrikuk ixar bana izeki zuten... Dardarrez izeki, argi-emateko ere lotsa. Baña, urrena, emen, zuen erri ontan, Arrasaten, ilbeteak (ilargi beteak) illunpea zillarrez yantzi zun; goiz berri baten itxaropena, eguzki berri baten uste gozoa biotzetara zekarkigularik.

Fede aundia bear zan, enetxoak, ordun ala yokatzeko; ta fede aundia aren yabe, ez beste zereginik gabeko aundikiren batzuk, ez gizon buru-yantzi ta korbata apaindunek, baizik gizon lau batzuk, bekokiari izerdia atereaz bizi diran langille batzuk izan ziran. Ta fede gori bat beti baita azi ernegarri, gu, orduko lotiok, lagun bizkor aien deadarrak esnarazi ginduzen.

Ni, nerez ari naiz, neure buruaz diarduzutet; loti aien artean bainen-goan. Ainbestetaraño eze, ezpainintzan etorri ere egin Arrasateko euskal-egunera. Gerota, entzutez ta irakurtzez, ikasi nitun emengo gorabera pozgarriak; ta barrupean argixka mee bat biztu zitzaidan... Euskalerrriak burua yasotze aal-ote-zuan oraindik?... Ez al-zegoan guzia ustel, guzia galdua?...

Izan ere, gizakumea baño exkaxagorik ezta ezer munduan. Aize-aldi batek etzinarazten gaitu; bultzakarrik txikiak amilduarazten; katilluka,

bat uretan itotzen gera. Iru urte txar, lau urte txar, sei urte txar, Yainkoak eskuan lezazken urte ta asti guzien ondarra deritzazu. Ez gogora ekartzan, alegia, errien bizitza, luze dala; are mendeen ta gizaldien buruan ere, erriaren odola beti diyoala gorri, beti bero diyoala. Ta Euskalerrria, iñork noizdanikoa, dan eztagun erri au, eztutela, ez zarraren sitsak yango, ez aizeen indarrak botako, ez-eta ere irentsiko itxaso amorratuak!

Leen aitaturako aldi txar ark, orraatik, zerbait on ere erakutsi zigun. Alegia, Euskaldunok anaitasunera, ta ez alkarren arteko ezin-ikusira, yobearrik geundela: gutxitxo izanik, maitezko lokarriz bildu bear giñala, ta ez burruka makillez sakabanatu.

Ta ordun, Arrasateko euskal-egunez, orain gauden areto ontan bertan, txiki ta aul, ume axial-gorri, «Euskaltzaleak» deritzan elkarte sortu zan. Gaur, iru urtez-gero, Euskalerrri osora egunero bere otsa zabaltzen du; ta ez nizeuteke gezurrik esan nai, laister Euskalerrriko lagun-arterik ugarrien eta indartsuena izango dala adiriaz.

* * *

Zer gera, bada, «Euskaltzaleak», ta zer eskatzen diogu euskaldun izatea ukatu nai eztuan guziri?

Zuekin, arrasatearrokin, eztet ori adirazten luzaro yardun bearrik.

Zer egin zenduten orain iru urte yai bikain aiek gertutzeko? Nik esango dizutet. Erriko seme guziek, nornolako zan begiratzeka, nor-nondik zetorren gogoan artu gabe, alkarri eskua eman ta etxe garbiko senide zintzoak bezela yokatu zenduten. Ta zuen elkartzeko ori zertarako izan zan?... Euskaldunen ezagungarri guziak goratzeko ta edertzeko: gure kristautasuna, gure oitura ta yolasak, gure euskera berdingabea goratzeko ta edertzeko. Itz batez: amari egun eder bat opa izan zenioten, ta amaren begiek egun artan Arrasaten etzuten seme-alaba onik baizik ikusi.

Bada, orra beste azalpenik gabe, Euskaltzaleak-en izaera osoa. Egun bakar batez ordun egiña, orain egun askotarako, bizi zeraten arteko agintzea eskatzen dizutegu. Gu geu izateaz ez gaiteala lotsa, baizik bidezki arrotu; lurbira osoan euskalduna euskaldun agertu izan duten ezaugarriak ez ditzagula oinperatu, ez galdu; goratu ditzagun, ta gure aurren biotz gurietan iltze gorituz yosi.

* * *

Are Aitor-etxeetan ere (etxe nobleetan, alegia) sortzen baitira ume ergelak, badezukete onelatsu mintzako zaitzuen euskaldunik asko: Zertan gure izaera zañagotu ta nabarbenagotu bear degu, zertan gure izkera gorde ta landu? Ez al-litzake, bada, aurrerapen aundi bat guziok gizadian, izatez naiz izkeraz, batasunera yotzea?...

Gizagaxoak! Eztakite ezgerala munduan guzkek beñere bat izango, Yainkoak ala nai izan dulako, ta ongi nai-izaki ere, ludiaren edertasuna ezberdin orretzek geien yazten baitu!

Utzi dezaiegun euskaldunok euskaldun izateari, urtu gaitean eta naasi inguruko erbestekin... Besteek ere guk bezela yokatuko lutekela uste al-dezute?... Ederki eman ere! Gaur, beraz? Mundu bazterretako erri txiki guziek gero ta areago beren burua zaintzen ta indartzen diarduten garaion? Orain gu ezereztu, orain guk geren buruok ondatu, gizadia berdintzen asi dedin? Ori egitea ainbatsu litzake nik orain zuei esatea: «Yau-nak, munduan yende geitxo gatxegok, askoz obeto bititze aal-giñekek bakantxeago izanda; beraz, nondik-bait asi bear da-ta, nere burua bota dezadan leiotik beera...» Zer esango zenduteke? Badakit aurki ninduzetela Santa Agedan sartua. Ta ori egitea eskatzen diguten euskaldunak ote dira, bada, euskaldun zuurrenak, euskaldun buru-yantzienak, euskaldun gurenak? Bada, nik, (yaun oiek astotzat yoko banaute ere), naiago det ibai txiki izan, baña ene urak neronek itsasora eramateko yabe; ta ez nere izena ta nere izana galdu, ibai aziago bati nere burua eman bearrez.

Zertan gorde gure izkuntza?, esango dizute. Zertan gizon guziok era batez ez itz-egin bear?... Bada, Yainkoak gure artean Babelgo torre bat izatea agindu dulako: Yainkoak gizon ongi-azi guzien biotzetan norbere izkerarenganako maitetasun gori bat itsatsi dulako.

Zergatik —galde-egiten det nik orain— lanbide ortan ez dira asten oraingo izkera yantzienak, oraingo izkera arroenak? Bildu bitez batzarre batean ingelera ta prantzera ta gaztelera, ta alemanera, ta italiera, ta abar. Ta elkarri esan bezakie: Nor degu geren artean zabalduen, nor ederren? Olako? Bada, bedi orixe gaurtandik munduko izkera bakar: geren buruok il ditzagun gañerakook... Zer? Berriro ere Santa Ageda-bidean yarri nai nazute...

Asma dezagun, ordea, zerbait errezagorik, bidezkoagorik. Iñor iltzen ibilli gabe, izkera oietarik bat aukera dezagun errien arteko artu-emanetarako. Iraun bezate besteak, nor-bere mugapean, ta nork-gerea erabil dezagun etxerako, lagun-arterako, muga-barrengo arazoetan, eta elerti edo literaturan. Yakin-gai sakonetan, erbestearteko saldu-erosketa ta abarretarako bestea: guziekiko izkuntza, edo «lengua universal» dalakoa.

Nork ukatu dezake auxe litzakela elebitza edo «bilingüismo» zuzena ta bidezkoa, guzientzat berdiña?... Bada, izkuntza aundiek, izkuntza landuek, izkuntza aipatuek ori ere eztute nai... norbera nagusi izatekotan ezpa-da.

Baña, zertan ari naiz, oraintxe esan dedan elebitza edo «bilingüismo» ori ezagutu izan baita munduan, ta izkera oietxek, gaur apañen bezela agertzen zaizkigun izkuntza oietxek, «bilingüismo» zuzen ura galazi baitute! Bai, enetxoak, bai. Orain irureun urte oraindik latiña zegoan munduan nagusi yakin-gai guziak ikasteko ta erabiltzeko. Uraxe zan (gaur Elizarentzat dan ere bezela) leen esandako gain-izkera, guziekiko izkera, «dengua universal» itz batez. Nortzuk ondatu dute, nork-bere izkera maitatu ta landu bearrez?... Bada, gaztelerak, ingelerak, prantzerak, eta abarrek; ta ori euskera baño arloteagoak ziran garaican; ta ori beren arteko-rik geienak latiña ama zutelarik!!

Beste bide bat asmatu nzki izan da geroago. Izkuntza-izun bat sumatu («esperanto»-aren aditzera guziok dezute) ta uraxe guziok irakatsi... Baña,... ori ere ez izan atsegin izkuntza aundientzat, ta orra asmo eder ori ere potu egiñik.

Ta orain badiotsutet nik: «Izkuntza aien aldeko maitetasun gori ura eder bazan ta begiragarri, nola diteke itsusi ta txaldan guk gerea maite-izatea?»

Ez, yaunak. Gure burua ibaira botatzeko bagaude, ikus dezagun aurrena ongi inguruko beste guziek ere geurekin batean botako alduten. Eztezagun egin, guk bota geurea ta besteai parrebidea eman. Eztezala iñork Euskalerriaz esan bear-izan: «Emen datza bere burua il zuan erria, are bizi-izateko diña kemen izan etzuan erri-ergel-lotsagarria!»

* * *

Eztet askorik geiago luzatu nai.

Soil-soilki, obeto ikusi dezazuten zertzuk egiten laguntzeko zeren izenak eman bear dizkiguzuten, esan dezagun laburki, «Euskaltzaleak» emen yaio-ezkerotik egin dutenaren berri.

Zumarragako euskal-egun oroigarria, Andoaingoa, Segurakoa, Errenderikoa, laster Bergarakoa ere ta Otxandikoa: bertan gure yolas garbiak —dantza dala, pelota dala, palanka, bertsolariak, eta abar— edergertu: bertan euskera goratu ta umeai maitarazi.

Euskal-Idazle-Batza deritzan euskerazko eskribatzaileen elkarte irasi edo fundatu. Betirako sari bat asmatu ta bildu-arazi, urteko euskerazko artikulorik onena sariztatzeko edo premiatzeko.

Euskerazko Poesia edo Euskal-Olertiari egoak luzatu, olerkariak berotu izan baitute erria bizkunde guzietan.

Euskerazko Teatroa, edo Euskal-Antzertia (oraindik gutxi bederik) xusperrarazi, ta Euskal-Txontxongiloak edo «guignob»-a yarri.

Euskerazko liburu salketak eratu.

Euskerazko eguneroko periodikoa nola ta zenbatez egin diteken aztertu, ta asmo aundi au egin-bidean sartu.

Ta azkenik ez luzatzeko: oraindik ere eranegun, badakizute zer besterik egin degun?... Donostiko antzokirik ederrenean, udaaren gorrienean, yendea abea yotzeraño erakarri, ta Euskalerriko neskatx aundiki sorta ugari bati (are markesak ere tartean baibaitziran) euskera utsez yardun arazi, *Euskerari Emakumeen Maite-Agurra* eskeñi arazi, bertakoei ta erbestetarrei oso goitik auxe esanaz: euskeraz itz-egitea, alegia, eztala emendik aurrera izango baserritarren eginbearra: goi-goieneko alabak ere arrokero, erabili nai dutela ezpañetan, gurasoengandiko ots eztia dutelako, ta, bear bada, euskeraz ari diranean bezin eder ta laztan iñoiz beren buruak agertu izan eztitutelako.

Zer eskatzen dizutegu gauz eder oiek egiten laguntzeko, zer, zeuen ta nere erria il eztedin?... Borondate on apurtxo bat eta *eguneroko xentimoa!*... Eguneroko xentimoa Euskalerriarren alde ematea eskatzen dizutegu bai, zinari, ardandegiari ta yolasari ez bat baizik eun ere ematen diezuten garaion.

Euskaldun on guziek dute gure elkarte ontan sarbiderik. Iñori etzaio galdetzen zein politika aldekoa dan, ezta ere politika zer dan badakian. Bi esi bakarrak ditugu: Yainkoa ta bere lege zuzenak ez oinperatu: Euskalerrria biotzean euki.

* * *

Ta bitez nere azken-itzak bereizki emakumezkoentzat. Gizasemeok bakarrik ez goazke urrutira, zuen bear gera edozertarako. Ta edozertarako baño bearrago zaitutegu geure erri au yasotzeko.

Zuek zaitutegu asegarri, zuek atsedan, zuek akullu, zuek artizar eta eguzki. Ta zuek zaitutegu (auxe ez aaztu beñere) zuek zaitutegu gere aurren ama ala amagai. Zuen eskuek taiutu ta azi bezelakoxeak izango dira biar gure aurrak... izango dira biar Euskaldun berriak. Aintza aundia, glori aundia zuena ontan ongi yokatzen badezute; lotsari ta erantzunbear larria ere, ordea, eginbearrari gibel-ematen badiozute.

Entzun itz auxe soilki. Asaba zaarren gogoaz elkartzen gaituan urreko kate zaarra, etzazute, arren, emakumeok, esku laztankor oiekin betirako eten eta apurtu.

Agur guziori.

Ta guziok otoitz bat zuzendu dezaiozun Iñaki Deun, euskaldunen Zaindariari: Euskalerrriak iraun dezala, kristau ta euskaldun, mendeen eta gizaldien ondarreraño!

Ala bedi.

ZUMAIAKOA

1930-gko. Epaillaren 9-g

«EUSKALTZALEAK»-EN ERABERRITZEA

Anai ta arrebak... esan bearako:

Pozik zakustegu emen bilduta. Eskarrik-asko guziori. Izango aal-da «*Euskaltzaleak*»-en batzar nagusi au urtetik urtera ugariago. Izango aal-da berandura-gabe «Euskal-Erria»n ots aundiko ta euskaldun on guziek ezaguna.

Aurreko goraberek

Leenbiziko lana orain, zuen aurrean, azkenengo batzarra-ezkeroztiko goraberek txeatzea bear genduke. Asko yardun-bearrik gera, ordea, ta lau itzez gai ori ikutzea azketsi zadazute.

Zumarragako euskal-egun gogoangarri artan izan gendun azkenengo batzar nagusia. Orduetzkeroztik, «*Euskaltzaleak*»-en lanik nabarienak auetxek izan dira: Andoaingo *aur euskaldunaren* eguna larunbatez ta urren eguneko *Euskal-Eguna*; *Euskal-Egunkariarekiko* azterpen ta zabalkundelanak, auen artean dalarik *Egunkari-Erakuski*a ateratzea; Altzagaren «*Bost Urtian*» antzerkia argitaratzea, ta abar.

(Kontuen gorabera: arpidez eitera ditugu dirurik. Bazkide-Sariak, geienak, eztitugu Yaso. Ez gaude bear bezela eratuta, organizatuta).

Uts ori berdintzeko, «*Euskaltzaleak*» bazkuna eraberritzea, osatzea, azitzea asmatu degu.

Ortarako, gure leenbiziko lana ingurti edo folleto txukun bat ateratzea izan da. Bertan euskaldun guziei adirazten diegu gure bazkunak zer nai duan.

Bereala, edo erabat, buru-batzar bat eratu ta Bazkintza edo Junta berritu ta azibearra agertu zaizkigu.

Zumarragan ni aukeratu ninduzaten Lendakari; eztaikit zuen gogoak bete ditudan (ezet; esango nuke, astia ere bear ainbat ezpaitegu); baña, on-ustez ari izan naizela sinistu dezakezute.

Gaur illabete, Buru-Batzar iraste ta Bazkintza-aldatze oietarako, Donostian batzar bat egin gendun, eta bertan onela osatu genitun biak:

Zuen oniritzia eskatzen degu orain egiña indartu dedin.

Ortara-ezkero, gaurtandik Urretatar Mikel jaun yatorra ezagutu bear dezute zuen burutzat. Txalo batez sutu zazute ta bearragotu, bere yakite ta aalmen guziak «Euskaltzaleak»en alde ipiñi ditzan.

«Euskaltzaleak» bazkuna, zer da mamiz?

Zer egin nai degu «*Euskaltzaleak*» bazkun ontaz?... Lagun-arte ugarria egin nai genduke. Euskera ta euskotasunaren aldeko, *eguneko xentimoa* dalarik sari laburrena, bazkide asko ta asko bildu nai genituzke, Euskal-Erria osoan gure egoen itzala zabaldu. Biotz oneko euskaldun oro, bildu gure lantegian; zein politikakoak diran begiratu-gabe; katolikotasuna garbia ta euskozaletasun zabal anaikor bat esi bakartzat artuta. Abertzaletasuna, erderaz «patriotismo» esaten dana, ezta neurri yakifneko biozpena. Politikan, ordea, baipen edo afirmazio zeatzak, baipen larriak eskatzen dira. Orregatik barruan politikak artzen du ain yende gutxi.

Guk ez; guk eztiogu iñori osoko gizakia izaterik eskatzen. Guretzako naikoa. da abertzaletasun pitiñena. Eguneko xentimoz neurtu diteken abertzaletasun («patriotismo») pixka aski degu. Gure ustez, euskal-errotak ur gutxi-aski darama leen ere, ta abertzaletasun-apurrik, au da ur-ari meek, are ur-tantoak berak ere ezetsi ta albora uzteko ez gaude: euskal-ur gaziaren bear gera. Bekar batak suilla bete; besteak pitxarra; besteak antuxuna; besteak... titarea, areagokorik ezpa-du.

Ta iñork ez beza au politika gaitzestea danik, Politika bear bearreko da errien pizkundeetan. Ta gurean, orok dakigunez, aurki digu berbizturik.

Baña, politikari eztiogu eman bear gure indar osoa. Erri-landutza-arentzat, erriaren buru-yaztearentzat, erria euskozaletzearentzat aletin-zati eder samur bat gorde dezagun.

Iduri batez obeto uler dezazuteke. Eman'tzagun mendi latz bat gaindu-bearrak gerala, ta eguzki gori baten azpian dagola mendi ori. Or bide bat, erpiña belar kiskalia zear, arkaitz gorien barrena... Ortik gora ekin dio talde batek: izerdi-patsetan diyoaz: askotan, lerregiñik, aurrera leentxeago egin-urratsak irristaldi batez galtzen dituzte. Ori dezute politikaren iduri. Baña, onaa orain beste bat: gurdibide eroso, lau-samarra; beti goruntz, beti goruntz, baña iraduka-gabe, malkar bizien igesi; eguzkiaren galda ezator oneraño; bide-ertzetan pago eder batzuek daude etengabe-ko erreskan, ta oien adaburu itxiak bide-gañean abe ta aterperik atsegiñena osatzen du; eguzkiaren sua eralgita datorkigu, ta ezta su baizik argi; ezta nekegarri, bai zuzpergarri ta begien eder... Au da *Euskaltzaleak*-en bidea. Asko dira emendik bai ta bestetik igo naiko ez lutekenak, Ta asko

dira ere, bide kiskalgarrian ler-egiñik diranean, beste ontara, txolarteka, atsedeen-artzera, bekokiak legortzera, datozkenak.

* * *

Euskaltzaleak-en asmo ta eginbearren berri zeatzagoa, txeeagoa, gero ikusiko dezuten ingurtiak emango dizuete. Bitartean, goazen aurrera.

Euskal-Idazle-Batza

Euskal-Idazleak yo ditezke nere aburuz *Eusko-Pizkundeak* ekarrirako arnai edo frutu bikañenetakotzat. Zuen bear-bear da gure bazkuna; zuek nai zaituzte, gure erakunde edo organizazioaren laguntzallerik bizkorren bezela; zuek erriz-erri zabaldu bear dezute Euskaltzaleak-en berri.

Ortarako, ta beste asmo askorik sortu ta aurrera eramateko, *Euskaltzale* bazkunaren barrenean, zuek, *Euskal-Idazleok*, talde berezi bat osatu bear dezute, zuen Bazkintz Artzakar bereziak: Ori izan diteke *Euskal-Idazle-Batza*, erderaz «Federación de Escritores Euskéricos». Nere naiez, gaur bertan, emendixe, irten bear luke mamiturik eta naiko indarraren yabe *Euskal-Idazle-Batza* dalako orrek.

Gure Idazkariak, guziok ezagun dezuten «Luzean» yatorrak, orri bana emango dizute zuen izen-izenorde ta zuzenbideak, eta baita ere zuen erri-inguruan ezagutzen dituzuten beste euskal-idazleen berri eman dizaiguzuten. Onera etorri zeratenetarik euskal-idazle etzeratenak, arren yarni, zuen izena orriaren atze-aldean.

Zuen Bazkintza ere gaur bertan osatu dezazuteke emen: sartu ditezke or, *Euskaltzaleak*-en buru-batzarrean oraındaño batzarkide diranetarik batzuek «Aberri», «Altzeta», «Mendi-Lauta», «Udala-Mendi», «Garmendia'tar Kepa», «Otarra», «Ayanbe», oraíndik sartugabe diran beste euskalgietakorik zenbait, bizkaitarrak batez-ere.

* * *

Ta ber-bertatik, onaa *Euskal-Idazle-Batzarentzat* bi zeregin polít: bata, «*Kirikiño*»-sariaren eskubide ta araubidea beregain artzea; bestea, norbaiten oso zuzenki aitatutako *Erri-Izperkari*-saria irastea.

«Kirikiño»-Saria

Biyoa, oso laburki, arazo onen gorabera. Zumarragan taiutu zan zearo, ta biribildu, asmo eder ori, «*Euskaltzaleak*»en batzarrean. Bertako

erabakietarik bat, Bilbon diru-bilketarako Batzorde bat yartzea izan zan. Geroago, Batzorde oni «*Euskaltzaleak*» eskatu zion, alegia, araudi-asmoren bat bazun, arren guri adirazteko, ta, ala, Batzorde orrek eta guk, Euskaltzaleok, alkarri lagunduz, adiskideki ta aburu batez araudi ori taiutu ta osatuko gendula. Batzordeak, ordea, ez ginduzan araudia eginbear orretarako aintzakotzat artu; ta bereala, bere aburu utsez arauditzako zuzenbide batzuk argitaratu zitun.

Gerora ere, berriro alkarrekin yardunak gera, ta diotenez guk, *Euskaltzaleak*, eztegu *Kirikiño*-sari artari eskua sartzerik. Batzorde orrek omen du eskubide oso-oso. Guk uste gendun dirua bildu ondoren, batzorde orren zeregiña amaitua zala, baña berak bestera dute iritzia. Beren gain uztea zor omen-zaiote «Kirikiño»sariarekiko gorabera guzia; bai dirua zaitu, bai epai-maia aukera, bai saria ematea. Guk eztegu uste ori bidezkoa danik. Betirako dan gauza bat bazkun iraunkor batzuen eskuetan uztea asmatu rik geunden; diru-zaitza «Eusko-lkaskuntza»ren eskutan; urtero epaikari-aukeratzea, «Euskaltzaindi»ren gain. Au etzaiote yaun oiei ongi iduritu ta onu auxe ematen digute: «Euskel-idazleok, eztezagutela zuen eskutik utzi zeuek eta zeuentzako yarritako sari ori». Onu ori ontzat artuta, auxe asmatu degu: *Euskel-Idazle-Batza* irasi, ta beronentzat Batzorde ari sari orren zaitza eskatu. Ezter uste iñork guk gerok idazleok baño, eskubide ohea dunik, eta, beraz, Bilbaoko Batzorde orrek gure eskaria ontzat artuko aal-du.

Orain, zuek erabaki.

Euskel-Izperkari-Saria

Iñork, oso zuzenki, «Kirikiño»ren artaz ari giñala,esan zun idazle apalak, errietako berriak-eta bidaltzen aspertugaberik diardutenak ere, zerbait merezi durela.

Benetan, gañera, merezi, nere ustez.

Ta ori izan diteke, aurtendik edo datorren urtetik asita, Euskel-Idazle-Batza-ren beste zeregin polit bat. Beronen Bazkintzak erabaki beza sari berri orien araudi-gaia, ta *Euskaltzaleak*-en Buru-Batzarra-ri aurkeztu. Sari ori, yakiña, *Euskaltzaleak*-bazkunak bere kutxatik ordainduko luke urtero.

Gañera, nere ustez, izperkarien sari orrek Euskel-Idazle-Batza-ko bazkide diranak soil-soilki yaso aal-izana bear du. Bestea, «Kirikiño»rena, ez: nornairentzat.

Saria, zenbat izan diteke?... Nik gutxienez bi yarriko nituzke; bata, euskel-ingietako Zuzendarien iritziz urte artan lana ondoen egin duan Izperkariarentzat. Bestea, —eztakit ongi iritziko diozuten, baña— zozke-

tara botako nuke. Alegia, gutxi dezatekenak ere saritxo bat noizpeinka irabazi aal-dezaten.

Baña, esan bezela, gaur ementxe yaiotze aal-dan *Idazle-Batza*-k taiutu bear du, ta biribildu, asmo orren gorabera.

Euskel-Egunkaria

Azkenik, bagatoz, euskelzale guzien gogoak gaur geien bezela sutzen ditun asmoa ikutzera. *Euskel-Egunkaria*.

Itz gutxi ontaz ere: egintzak eta ez itzak bear ditugu. Ikusiko degu, bada, gero izendatuko dizutegun lanari nola lotzen zatzaioten.

Igazko udako azterpen eta ikaskuntzaz gañera, egin ditugu gero beste batzuek, eta auxe esan bear dizutegu: *Egunkaria* gero ta bertago, gero ta ditekenago dakusgu. Soil-soilki, zuek eta gañontzeko euskeltzaleak erantzutea bear.

Leen esan bezela, kalera irten baño leenago *Iru milla arpidedungaien* izenak bear ditugu. Ori eskutik izan-ezkerok, gañontzeko guzia egingo da. Beraz, leenbiziko gauza orixe yakin-bearra, degu: Euskal-Erriari iru milla euskotar bai ote-diran euskera maite dutenik. Orretaz yabetuko ez geran bitartean, ezin esan dezakegu *Euskel-Egunkaria* baditeken ala ez diteken. Gañontzeko guzia, bada, berriketa da.

Orain, entzun zazute: egunkari ori benetasunaren mallakoa bear badu, ezin izan aundia, orri askoduna; euskeraren gaurko egoitza ta mallari dagokiona izango litzake. Baña, ori bai, aleginduko giñake gauza polita ta txukuna ateratzen: ez oso aundi baña bai oso mami.

Beste bai pen edo afirmazio bat, Madrid-eko «El Sol»en eta Donostiako «La Voz»en gure egunkariatza agertu diran iritzi batzuei erantzunaz.

Gure egunkaria *kristau* garbia, *katoliko* zuzena izango litzake, guri, ortan ari geranoi, dagokigun eta barrenak agintzen digun bezelakoxea. Sanchez Guerra-k esango aal-lukenez gure egunkaria egin nai degu, ez iñorena. *Katolikotasunaren* zuzenbidea edo ortodoxia *bat bakarra* da, ta bakar ori izango litzake gure egunkariaren zuzendari. Baña gure egunkaria —ori ere esan bearra dago— *katoliko galtzaduna* egingo genduke, ez *eleiz-orria*. *Katoliko* gañera, gure egunkaria *euskozale* sutsua izango litzake, au da, euskeraren alde ta euskaldunen eskubideen alde beti garbi yokatuko lukena, naiz politika-alderdi-gabekoa, izan. Ta orain, nik esaten dizutet: iñork lurbira osoan egunkari ori baño ezer zeatzagorik, ezer margo-dunagorik, ezer «más definido» asmatu aal-balezake, yaso beza eskua.

Oraindik, otoi, entzun pixkatean, dagoaneko aspertuta zaudeten arren.

Batzar auek gure erakundearen laguntzallerik onenak izatea nai degu, ta urtetik urtera aundiagoak; urrengo urteetan, beste gauz askoren artean, batzar onetan erri bakoitzeko ordezkariak urteko bazkide-sariak ekarri ditzateke.

Asi gaitean gaur bertatik lan onurakorra egiten.

Euskal-Irakurle-Izendia

Izendi aundi bat egin degu: Euskalerrian, arpidez, euskaltzale-usaiezko ingirik artzen dituztenena. Erriz-erri yarría degu. Orain ots-egin-go ditugu erriak. Adibidez, «Errenderi» esatean, zutitu bitez andik etorri diranak. Oiek artuko dute beren gain, *yoraillaren 15generako*, erriko izendia, aztertu ta osatu-ondoren, guri bialtzea. Izendi oiekin auxe egin bear dezute: ildakoen ta erbestera yoandakoen goraberak adirazi: izendiari beste izen batzuk erantsi: an egon ez arren euskal-arazoetan zuen ustez gai ditezkenen izenak.

Euskaltzaleak-en Ingurtia

Orri oiek osatu bezela, baita ere *Euskaltzaleak* ateratako ingurti ederra nork-bere errian zabaldu bear ditu. Esan, nork-zenbatsu nai dituzuten.

Euskal-Egunkari-Txartela

Bider-naba, egunkarirako arpidedun-gaien «firma» biltzeko egin ditugun txartelak yasoko dituzute.

Euskal-Idazleen-Orria

Euskal-Idazle-Batza ongien eratzeko, Idazle guzien izendi bat nai genduke. Ori egiten asteko, bakoitzari eman zaizute orri bat. Bertan, yarri itzazute zuen errian eta ingurukoetan ezagutzen dituzuten euskal-idazleen izenak, izenordeak eta zuzenbidea. Onera etorri-gabe diranenak, noski. Gero, azpian, nork-bere izena izenordea ta zuzenbidea.

Orain, azken-itx batzuk. Entzun zazute, ta gogoan ongi artu, *Euskaltzaleak*-en eta *Egunkaria*-ren zabalkundea nola egin bear dezuten.

Erri bakoitzean bildu zaitezte datorren aste ontan, bi, iru, lau, sei lagun ta irasi zazute Euskaltzaleak-en uribatzarra: asko izatea ezta bearezko, gartsuak, zintzoak, «piñak» izatea, bai.

Batzartxo orretan gure izendi-orri oiek, gure «distak» aztertu, zuzendu ta osatu. Bereala, lana banatu: ar zazute izen-sail bana, ta urrengo batzarra noiz izango dezuten bertatik erabaki. An esango du bakoitzak zer lan egin duan izendegitik aukeratutako notiñei buruz.

Bi zabalkunde batera egin-bearrik gaude, ta au zalla da ongi egiten. Beraz, entzun ondo-ondo. Leenbizi-leenbizi *Euskaltzaleak* bazkunarako bazkide-sail aundia ekartzea bear degu. Ingurtiak banatu ditzazuke, baña eraz, baiezkoa eman dezatekenen artean. Yende berria ere nai genduke, egi-egia. Batez ere, oraingo gaxte ez gazi ez gezaen artean. Besterik ezpada ere, oraingoz, eguneko xentimoa ordaintzea egin dezatela. (Aaztu baño leenago: *Eguneko xentimo* ori eman ditekenez *gutxi*ena da. Geiago dezakenari sari aziagoa ateratzen alegindu bear zakiote).

Baña, bazkide-atxitze orrekin batera, nola egin *Egunkariarekiko* zabalkundea ta *Arpidedungaiak* biltzea?... Badakizute: bi sari edo «cuota» usaindu-ezkero askoek uzkur egiten dute, ta ez bat ez beste. Ontan zuurki yokatu bear dezute.

Nere aburuz, zuek itz-egin bearreko notintzaz bi sail egin ditezke. Bata: *Euskaltzaleak*-en bazkietza ta *Egunkari*-arpidedungoa pozik erabat ontzat emango dituztenena. Auei —zer-esanik eztago— arazo bietaz itzegin bear ta biekiko baiezkoa yaso. Orretarako dira: alde batetik, ingur-tibarruan dauden «tarjetak»; eta, bestetik, bereizki emango zaizkizuten txartelak. Bigarren salla: gauza biak erabat aitatu-ezkero uzkur-egingo dutenen salla. Auei, oraingoz, bazkietza soil-soilki atera. Oientzat sartu da ingurtian beste orritxo bat, bertan egunkaria aitatu bai, baña bat-batean arpide-aginpena eskatzen etzaiotelarik. Leenbizi egin ditzagun gure bazkide, ta gero, berandura-gabe, etorriko gatzai berriro egunkariarekiko eskatuz.

Zuen zuurtasunak, zuen ezaguerak eta begi zorrotzak dute orrekiko yoko nagusia.